

Puolisona maailmalla

Suomalaisten ekspatriaattipuolisojen kokemuksia ekspatriaattielämänmuodosta Thaimaan Bangkokissa

Etnologian
pro gradu -tutkielma
syksy 2014
Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Johanna Puhakka

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Johanna Puhakka	
Työn nimi – Title Puolisona maailmalla – Suomalaisten ekspatriaattipuolisoiden kokemuksia ekspatriaattielämänmuodosta Thaimaan Bangkokissa	
Oppiaine – Subject Etnologia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Syksy 2014	Sivumäärä – Number of pages 101 + liite
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Opinnäytetyössä tarkastellaan ekspatriaattiutta, työperäistä ja määrääikaista nykysiirtolaisuuden muotoa, miestensä työn vuoksi ulkomaille muuttaneiden naisten näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään ekspatriaattipuolisoiden kokemuksia suhteessa uuden asuinmaan paikalliseen kulttuuriin ja väestöön sekä ekspatriaattielämänmuotoon ja sen puolisolle asettamiin vaatimuksiin.</p> <p>Työn tavoitteena on täydentää kuvaa etnologian saralla toistaiseksi vähän tutkitusta ilmiöstä ja tarjota samalla näkökulmia ja vertailukohtia ekspatriaattipuolisona eläville ja puolisoestille lähteville naisille. Tarkastelun kohteena on muun muassa kulttuurien kohtaaminen, ekspatriaattielämänmuodossa eletty arki, omat ja muiden ennakkoluulot, naisten uravalinnat sekä ihmissuhteet ja niiden merkitys.</p> <p>Hermeneuttisen tutkimusotteen mukaisesti tutkimusaihetta pyritään lähestymään sen omilla ehdoilla, tutkittavien kokemusten ja niille annettujen merkitysten kautta. Ekspatriaattius on tutkimuksessa määritelty väliaikaiseksi työskentelyksi ulkomailta ja se nähdään osana siirtolaisuuden jatkumoa. Naisten sopeutumista tarkastellaan pääasiassa heidän oman kokemuksensa ja sopeutumisen prosessiin liittyvän kulttuurisokin käsitteen kautta.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu yhdeksän suomalaisen ekspatriaattipuolison haastatteluista. Haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina kenttätyömatkalla Thaimaan Bangkokissa, jossa tutkitavat tutkimushetkellä asuivat. Taustakirjallisuutena on käytetty etnologisen kirjallisuuden ohella ekspatriaattiutta käsitteleviä tutkimuksia, artikkeleita ja muita julkaisuja useilta eri aloilta.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords Ekspatriaatit, siirtolaiset, puoliset, naiset, sopeutuminen, kulttuurisokki, asuminen ulkomailta, työskentely ulkomailta, Thaimaa, Bangkok</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos</p>	
<p>Muita tietoja – Additional information</p>	

Sisälllys

1. JOHDANTO	4
1.1. TUTKIMUSKYSYMYKSET	4
<i>Ekspatriaatiuden toinen puoli</i>	4
<i>Kaksinkertainen muutos</i>	5
1.2. THAIMAA	6
1.3. TUTKIMUKSEN RAKENNE	7
2. TUTKIMUKSEN KÄSITTEET JA AIEMMAT TUTKIMUKSET	8
2.1. EKSPATRIAATIT	8
<i>Uudenajan muuttajat</i>	9
2.2. SOPEUTUMINEN	10
<i>Sopeutumisen vaiheista</i>	11
<i>Objektiivinen ja subjektiivinen sopeutuminen</i>	13
2.3. AIEMMAT TUTKIMUKSET	14
<i>Norjasta Kanadaan – siirtolaisuustutkimuksia</i>	14
<i>Uuden ajan muuttajat – Ekspatriaatit yrityselämässä</i>	14
<i>Naisen näkökulmasta – Siirtolaisnaisten arkea ja vertaistukea</i>	15
3. TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA, MENETELMÄT JA AINEISTO	17
3.1. TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPA	17
<i>Hermeneuttinen tutkimus</i>	17
<i>Standpoint -tutkimus</i>	18
3.2. TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	18
<i>Tutkimuksen kentät</i>	18
<i>Haastattelut</i>	19
<i>Tutkittavista ja tutkimuksen avainhenkilöistä</i>	21
<i>Tutkimuseettisiä kysymyksiä</i>	22
3.3. TUTKIMUKSEN INFORMANTIT	24
4. VIERAALLA MAALLA	29
4.1. TUHANSIEN HYMYJEN MAASSA	29
4.2. HYMYN KÄÄNTÖPUOLELLA	32
<i>Vain käymässä</i>	34
<i>Väliinputoajat</i>	35
<i>Mai pen rai</i>	39
4.3. KULTTUURISOKKEJA	41
<i>Ymmärtää vai hyväksyä</i>	45
5. EPÄTAVALLISEN TAVALLISTA ELÄMÄÄ	48
5.1. HELPPO ELÄMÄ	48
<i>Maid in Bangkok</i>	50
<i>Arkea aamusta iltaan</i>	52
5.2. LOMALLA JOKA EI KOSKAAN LOPPUNUT	53
<i>Kel onni on</i>	56
6. MIEHEN TYÖ, NAISEN ARKI	59
6.1. PAIMENTOLAISELÄMÄÄ	59
6.2. SUHTEELLISTA YKSINÄISYYTTÄ.....	63
<i>Nainen vailla nimeä</i>	66
6.3. HERRAN KUKKAROLLA	67

6.4. PERHEEN AIKA	69
<i>Yhdessä enemmän</i>	71
7. ERILAISIA URIA	74
7.1. TYÖ MATKALAUKUSSA	74
7.2. IRTI ORAVANPYÖRÄSTÄ	75
7.3. ARJEN PUUTTUVIA PALOJA	77
7.4. OMA PAIKKA	81
8. YHTEISÖN TUKI JA TURHAUTTAVUUS	83
8.1. TURVASATAMA	83
<i>Elämää hiekkalaatikolla</i>	86
8.2. PÄIVÄÄ JA NÄKEMIIN	89
9. PÄÄTÄNTÖ	92
LÄHTEET.....	95
LIITE	

1. Johdanto

Nyky-yhteiskuntaa leimaavat globalisaatio ja kansainvälistyminen. Asiat ja ilmiöt matkaavat maasta ja maanosasta toiseen yhä nopeammin ja vaivattomammin. Myös ihmiselämästä on tullut liikkuvampaa ja jaksottaisempaa, eivätkä perhe ja työ enää sido yksilöiden elämää tiettyyn paikkaan ja yhteisöön samalla tavoin kuin joskus aiemmin. Yksi muutoksen esimerkki ovat ekspatriaatit, kansainväliset eri alojen ammattilaiset, jotka työnsä vuoksi liikkuvat eri puolilla maailmaa menen ja tullen yli maiden ja kulttuurien rajojen. He eivät kuitenkaan kulje maailmalla yksin. Yhä useammin mukana seuraavat myös heidän puolisonsa (Riusala & Suutari 2000, 86; Hirvikallio 2002, 10; Suutari & Brewster 2003, 1137; Duque 2009, 42; Leonard 2010, 58; Pascoe 2003, 2). Miten he kokevat elämänsä ekspatriaatteina? Tässä työssä lähestyn aihetta yhdeksän suomalaisen, miehensä työn vuoksi ulkomaille muuttaneen naisen kokemusten kautta.

1.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoituksena on tarkastella ekspatriaattiutta mukana muuttavien puolisoitten näkökulmasta ja selvittää heidän kokemuksiaan suhteessa uuden asuinmaan – tässä tapauksessa Thaimaan – kulttuuriin ja ihmisiin, ja toisaalta suhteessa ekspatriaattielämänmuotoon ja sen puolisolalle asettamiin vaatimuksiin. Millainen elämänmuutos puolisopestin vastaanottaminen ja muutto ulkomaille on tutkittaville ollut? Mitä tapahtuu suomalaisen ja thaimaalaisen kulttuurin kohdatessa? Miten tutkittavat ovat mielestään sopeutuneet? Mihin he ovat sopeutuneet? Millaiset asiat nousevat esiin elämänmuodon ongelmakohtina? Entä mitä kokemus on tutkittaville antanut? Näihin kysymyksiin pyrin työssäni etsimään vastauksia.

Ekspatriaattiuden toinen puoli

Ekspatriaattiutta on toistaiseksi tutkittu puolison näkökulmasta vähän. Mukana muuttavien puolisoitten kokemukset muodostavat kuitenkin erityisen ja tutkimuksellisesti mielenkiintoisen kokonaisuuden. Neutraalit nimitykset – ekspatriaattipuoliso, mukana muuttava puoliso, puolisopestitiläinen – peittävät alleen sen, etteivät puoliset ole kumpaa sukupuolta tahansa. Vaikka naisten määrä varsinaisten ekspatriaattien joukossa on viime vuosina lisääntynyt, sekä kotimaisten että kansainvälisten tietojen valossa ulkomaille lähtevät ja lähetettävät työntekijät ovat yhä valtaosin miehiä. (Oksanen 2007, 11–12; Warinowski 2012, 19; ks. Adler 1997; Duque 2009; Harris 2004, 818; Pascoe 2003; Leonard 2010, 58, 60.) Puhuttaessa ekspatriaattipuolisoista puhutaankin siis ennen kaikkea naisista, vaimoista (Oksanen 2007, 23).

Sukupuolella on merkitystä. Anneli Anttonen kirjoittaa naisten ja miesten kokemusten poikkeavan toisistaan jo lähtökohtaisesti, tiedon ollessa aina sidottua ajattelevan subjektin sukupuoleen (Ant-

tonen 1997, 39–40). Ekspatriaattielämänmuodossa miestyöntekijän ja naispuolison elämän todellisuudet eroavat myös arjen käytäntöjen näkökulmasta, miesten kokemusmaailmojen painottuessa työelämään, vaimojen puolestaan kodin ja perheen arkeen (Oksanen 2007, 30; ks. Warinowski 2012, 64, 312; Duque 2009, 122). Koska mukana muuttavan naisen näkökulma ekspatriaattiuteen on ikään kuin kaksin kerroin erilainen (Oksanen 2007, 30), on sen esille tuominen tärkeää, jotta ekspatriaattielämänmuotoa olisi mahdollista ymmärtää ja siitä syntyvä kuva olisi kokonainen. Sukupuolen esiin kirjoittamista tukevat myös havainnot maahanmuuttoon liittyvien prosessien sukupuolittuneisuudesta, esimerkiksi sopeutumisessa ja sosiaalisten verkostojen muodostamisessa on havaittu olevan eroja sukupuolten välillä. Myös lähtö- ja tulomaan yhteiskunnallisilla ja kulttuurisilla tekijöillä on todettu olevan vaikutuksensa naisten ja miesten asemaan ja erilaisiin mahdollisuuksiin maahanmuuttajina. (Boyd & Griego 2003; Hyvönen 2009, 30, 38.)

Kaksinkertainen muutos

Työ voi viedä ekspatriaatit toisinaan hyvin kauas kotimaastaan. Tutkimuksessani se on vienyt heidät Kaakkois-Aasiaan, Thaimaan pääkaupunkiin Bangkokiin. Muutto ulkomaille on luonnollisesti aina suuri elämänmuutos. Vieraaseen kulttuuriin sopeutumisen on todettu olevan sitä haastavampaa, mitä suurempia etäisyys ja erot muuttajan lähtö- ja tulokulttuurien välillä ovat (Stewart & Leggat 1998, 85; Berry 1997, 5, 16–17). Maantieteellisesti tutkimuksen naiset ovat muuttaneet useiden tuhansien kilometrin päähän kotimaastaan. Onkin mielenkiintoista tarkastella, miten tutkimuksen informantit ovat sopeutuneet elämään uudessa ympäristössään, paikallisten ihmisten ja heidän tapojensa keskellä. Ovatko naiset kokeneet kulttuurisokkia, ja mitkä tekijät erityisesti sellaisen ovat heille aiheuttaneet.

Uusi maa ja sen kulttuuri eivät kuitenkaan ole ainoita muutoksia, jotka vaimo kohtaa. Puolisopeitellisyys ei merkitse ainoastaan elämistä kotimaanrajojen ulkopuolella, vaan usein kokonaan uutta elämäntapaa. (Oksanen 2007, 38.) Ekspatriaattielämänmuoto ja -kulttuuri muodostavat oman sopeutumishaasteensa. Työpaikan löytäminen mukana muuttavalle vaimolle voi olla vaikeaa muun muassa paikallisten työlupakäytäntöjen vuoksi ja toisinaan komennustyöntekijän työsopimus saattaa jopa kieltää puolison työskentelyn maassa (Rousku 1998, 120; Riusala & Suutari 2000, 87). Useimmissa tapauksissa mukaan ulkomaankomennukselle lähteminen tarkoittaa vaimon jäämistä kotiin (Rousku 1998, 118; Junkkari & Junkkari 2003, 83; Warinowski 2012, 70; Riusala & Suutari 2000, 86; Duque 2009, 122). Koska työpäivät ulkomailta ovat tavallisesti pitkiä (Oksanen 2007, 42; ks. Warinowski 2012, 69; Duque 2009, 120), vaimon kannettavaksi jää vastuu perheen ja kodin arjesta. Mukana muuttava puoliso onkin usein se, joka pakkaa, purkaa, luo uuden kodin ja perheen arkirutiinit, toisin sanoen sopeuttaa itsensä lisäksi myös muut perheenjäsenet uudelleen arkeen. (Oksanen 2007, 89, 95; Warinowski 2012, 66, 70; ks. Brewster & Pickard 1994, 32.) Työssäni pyrin selvittämään, miten informantit ovat kokeneet elämänmuodon heidän eteensä tuomat muutokset ja millaiset tekijät he nostavat esiin ekspatriaattipuolisoina elävien naisten arjen haastavimpina piirteinä.

1.2. Thaimaa

Thaimaa on Suomessa tunnettu ensisijaisesti suosittuna lomakohteena. Tänäkin vuonna kymmenet tuhannet suomalaiset matkaavat maan rannoille kokeakseen täydellisen aurinkoloman tai kaupunkiin nauttiakseen niiden tarjoamista nähtävyyksistä ja edullisista ostosmahdollisuuksista. Tropiikin lämpö, idän eksotiikka sekä hymy ja ystävällisyys, josta thaimaalaiset ovat tunnettuja, saavat monet palaamaan maahan yhä uudelleen. Lomailijoiden ohella maa on herättänyt myös yritysten kiinnostuksen ja kasvavien markkinoiden mukanaan tuomat mahdollisuudet ovat houkutelleet maahan monia eri alojen osajia. Esimerkiksi suomalaisia tuotannollisia yrityksiä maassa toimii yli neljäkymmentä (Suomen suurlähetystö Bangkok).

Thaimaassa asuu suomalaisia Suomen suurlähetystön arvioiden mukaan tällä hetkellä noin tuhat (Suomen suurlähetystö Bangkok). Heistä suuri osa on asettunut Bangkokin alueelle, joka on Thaimaan kulttuurinen ja taloudellinen keskus. Vilkas metropoli on miljoonien ihmisten koti – arviot kaupungin väkiluvusta vaihtelevat kahdeksasta viiteentoista miljoonaan – ja kaupunki kasvaa yhä. (Suomen suurlähetystö Bangkok; Lehtipuu 2007, 71.) Pääkaupungin Bangkokin ohella myös esimerkiksi Hua Hinissa ja Pattayalla on omat suomalaiset yhteisönsä. Todellisuudessa suomalaisten määrä maassa voikin olla arvioitua suurempi – lähetystöön rekisteröityminen on vapaaehtoista, eivätkä kaikki muuttajat ilmoita tietojaan. (Suomen suurlähetystö Bangkok.)

Lomailijan loma loppuu aikanaan, mutta millaista on asua maassa pysyvämmiin? Ikuisen kesänsä ohella Thaimaa eroaa Suomesta monin tavoin myös kulttuurisesti. Esimerkiksi buddhalaisuus, jota noin 95 prosenttia maan väestöstä tunnustaa, on elävä osa ihmisten arkea ja myös yhteiskunnassa sen vaikutus on yhä keskeinen (Suomen suurlähetystö Bangkok; Heikkilä-Horn & Miettinen 2000, 29–30, 36; Lehtipuu 2007, 24–26; Helin 2008, 29). Vieraaseen kulttuuriin sopeutumisesta puhuttaessa juuri kulttuurimaantieteellisen etäisyyden on usein todettu enteilevän hankaluuksia uuteen ympäristöön asettauduttaessa. Miten tutkimuksen informantit ovat tilanteen kokeneet? Miten kaksi erilaista kulttuuria ja maailmaa kohtaavat toisensa – vai kohtaavatko ne?

Oma kiinnostukseni aiheeseen sai alkunsa seurattuani vuosia sisareni perheen elämää ekspatriaatteina. Heidän luonaan vietetty aika tarjosi ikkunan ekspatriaattielämänmuodon arkeen ja sai lopulta kiinnostumaan aiheesta myös tutkijana. Puolisoiden valinta tutkimuskohteeksi varsinaisten ekspatriaattityöntekijöiden sijaan oli luontevaa, sillä naisnäkökulma ja mahdollisuus tutkia ekspatriaattituttua kansainvälisen liike-elämän kontekstin ulkopuolella tekivät aiheesta itselleni helpommin lähestyttävän.

1.3. Tutkimuksen rakenne

Seuraavassa luvussa, eli luvussa kaksi, esittelen opinnäytetyöni pääkäsitteet. Käyn läpi ekspatriaatiuden ja sopeutumisen määritelmiä, ekspatriaattien suhdetta muihin siirtolaisuuden ilmiöihin sekä sopeutumisen erilaisia vaiheita ja siihen liittyvää kulttuurisokkia. Kerron lyhyesti myös aiemmista tutkimuksista, miten etnologiassa on siirtolaisuutta perinteisesti lähestytty, ja käyn läpi työni kannalta olennaisimpia viime vuosien ekspatriaattitutkimuksia. Kolmannessa luvussa esittelen tutkimuksen lähestymistavan sekä selvittelen käyttämiäni tutkimusmentelmiä. Tarkastelen kenttätöiden aikana tekemiäni haastatteluja ja pohdin tutkimusprosessiin sisältyneitä ongelmakohtia sekä matkan varrella kohtaamiani tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tutkimuksen informanttien esittely luvun lopussa päättää työn teoreettis-metodisen osuuden.

Luvut neljästä kahdeksaan ovat aineistolukuja, joissa informantit kertovat elämästään ekspatriaattielämänmuodossa. Luvun neljä painopisteenä ovat vieraan kulttuurin kohtaamiseen liittyvät haasteet, informanttien pohtiessa suhdettaan asemamaansa paikalliseen kulttuuriin ja väestöön. Viidennessä luvussa naiset kertovat arjestaan ja havaitsemistaan ristiriidoista ekspatriaattielämänmuodon arkitodellisuuden ja ulkopuolisten siihen kohdistamien ennako-oletusten välillä. Lukujen kuusi ja seitsemän teemat käsittelevät työtä eri näkökulmista. Informantit pohtivat muun muassa miehen ulkomaantyön mukana muuttavalle puolisolalle asettamia haasteita, omaa rooliaan ekspatriaattielämänmuodossa, uravalintojaan sekä suhdettaan palkkatyöhön. Viimeisessä aineistoluvussa kahdeksan tutkittavat tarkastelevat ekspatriaattiutta vielä ekspatriaattien muodostaman yhteisön ja ystävyysuhteiden merkityksen näkökulmista. Luku yhdeksän on päätäntö, joka summaa yhteen tutkimusprosessin ja sen tulokset.

2. Tutkimuksen käsitteet ja aiemmat tutkimukset

2.1. Ekspatriaatit

Ekspatriaateilla tarkoitetaan koulutettuja eri yritysten ja organisaatioiden palveluksessa työskenteleviä ammattilaisia, jotka työnsä vuoksi asuvat ja liikkuvat eri puolilla maailmaa (Junkkari & Junkkari 2003, 11; Kielikello 2010). Ekspatriaatti käsitteenä on ollut tunnettu kauppa- ja taloustieteiden alalla jo 1970–1980-luvulta, tuolloin virinneen ekspatriaattitutkimuksen myötä (Peltonen 1998, 13; ks. Warinowski 2012, 18). Liike-elämän intresseistä kumpuavan tutkimuksen vuoksi ekspatriaateilla on perinteisesti viitattu yritysten ulkomaille lähettämiin komennustyöntekijöihin (Dowling, Welch & Schuler 1999; Warinowski 2012, 18; ks. Tahvanainen 1998, 8). Itsenäisesti ulkomaisen työpaikkansa hankkineiden tai muiden ekspatriaattiryhmien, kuten tutkijoiden, sisällyttäminen käsitteen piiriin on viime vuosiin asti ollut harvinaisempaa (Warinowski 2012, 3, 18).

Nykyisin ekspatriaateiksi luetaan tavallisesti myös työpaikkansa omatoimisesti ulkomailta hankkineet työntekijät (Bonache, Brewster & Suutari 2001; Suutari & Brewster 2000; Richardson 2006). Laajasti nähtynä ekspatriaattikäsitteen voikin ymmärtää tarkoittamaan kaikkia kotimaansa ja -kulttuurinsa ulkopuolella työnsä vuoksi eläviä – kirjaimellisesti ”isänmaastaan poissa olevia” (”ex” poissa, ”patria” isänmaa) (Junkkari & Junkkari 2003, 11; Kielikello 2010). Ulkomailta työskentelyn ohella ekspatriaattiuteen liitetään usein lähtökohtaisesti repatriaattius eli paluumuutto. Ulkomaantyöt ovat tyypillisesti määräaikaista ja määräajan umpeuduttua ekspatriaattityöntekijän oletetaan palaavan kotimaahansa. Vaikka käytännössä näin aina ei tapahdu, ajatuksen elämänmuodon väliaikaisuudesta voi nähdä sisäkirjoitettuna ekspatriaattiuteen. (Warinowski 2012, 18–19; ks. Oksanen 2007, 66.)

Ekspatriaatin voikin täsmentää väliaikaisesti ulkomailta työskenteleväksi työntekijäksi (Warinowski 2012, 3). Elämänmuotoon liittyvän tilapäisyyden ja työn perässä tapahtuvan liikkeen vuoksi ekspatriaatteja on kutsuttu myös globaaleiksi nomadeiksi ja nykyajan paimentolaisiksi (Ruckenstein & Stark 2004, 26; Junkkari & Junkkari 2003, 11; ks. Bauman 2002, 20–21). Ekspatriaattikäsitteen sisältöä voi kuitenkin yhä pitää osittain vakiintumattomana ja sille annetut merkitykset vaihtelevat kontekstista riippuen. Myös käsitteen tunnettuudessa on eroja. Vaikka ekspatriaattikäsite on ollut laajassa käytössä kansainvälisesti ekspatriaattien itsensä sekä työyhteisöjen ja tutkimuksen piirissä, suomalaisen yleiseen tietoisuuteen se on toistaiseksi juurtunut huonosti. (Warinowski 2012, 18.)

Tässä tutkimuksessa ekspatriaattius on määritelty laajasti niin, että ekspatriaateiksi luetaan sekä työnantajaorganisaationsa ulkomaille lähettämät että omatoimisesti ulkomaantyöpaikkansa hankkineet työntekijät (ks. Warinowski 2012). Käyttämäni määritelmä ekspatriaateista kumpuaa opinäytetyön informanteista. Heidän joukossaan on sekä niin sanottujen komennusmiesten että itsenäisesti ulkomaantöihin hakeutuneiden työntekijöiden puolisoita. Olennaista on myös elämänmuotoon liittyvä mobiliteetti (ks. Warinowski 2012, 19). Tutkittavien kokemukset kuvaavat hyvin eks-

patriaattielämänmuodon liikkuvuuden erilaisia ulottuvuuksia. Koska kaikkien informanttien puolisot työskentelivät jollakin tapaa yritysmaailmassa, tältä osin määritelmä lähestyy ilmiön perinteistä kytköstä liike-elämään (vrt. Warinowski 2012). Tutkimuksen informantit ovat ekspatriaatteja myös siksi, että he mielsivät itsensä sellaisiksi ja olivat sitä muiden vastaavassa elämäntilanteessa elävien silmissä. Tässä mielessä käsitteen määritelmä on emisistinen, yhteisön sisältä käsin nouseva. (Ruotsala 2002, 32.)

Uudenajan muuttajat

Ekspatriaatit ovat globalisaation toimijoita ja esimerkki yhdestä monista kansainvälistyneen työelämän ja liikkuvuuden ilmiöistä (Warinowski 2012, 21; ks. Ruckenstein 2004, 13–14). Yksikään ilmiö ei kuitenkaan ole syntynyt tyhjästä (Oksanen 2007, 17). Ihmisvirtojen liike maailmalla ei sinällään ole uutta. Myös suomalaiset ovat aikojen kuluessa levittäytyneet siirtolaisina laajasti eri puolille maailmaa. Esimerkiksi ennen toista maailmansotaa Pohjois-Amerikkaan suuntautunut muuttoaalto ja sodan jälkeen tapahtunut laajamittainen liikehdintä Ruotsiin ovat vieneet mukanaan satojatuhansia suomalaisia. (Korkiasaari & Söderling 2007, 255; Korkiasaari 1989, 1, 7.) Ekspatriaattius on osa siirtolaisuuden jatkumoa. Tämän päivän maailmalle lähtijät eroavat kuitenkin monin tavoin entisajan leveämmän leivän toivossa maailmalle lähteneistä sukupolvista (Korkiasaari & Söderling 2007, 259; Korkiasaari 1989, 73, 150).

Perinteisen siirtolaisuuden pysyviksi ja kertaluonteisiksi tarkoitettujen muuttojen sijaan, nykysiirtolaisuudelle on tyypillistä tilapäisyys ja ihmisten edestakainen liike maiden välillä. Muuttajat matkavat maasta ja maanosasta toiseen, viipyen maissa eripituisia jaksoja, palaten takaisin tai jatkaen edelleen matkaansa. Siirtolaisuudesta on tullut prosessina dynaaminen ja aiempaa monimuotoisempi. (Triandafyllidou & Gropas 2007; ks. Korkiasaari 1989, 73–74; Ruckenstein 2004, 14; Ruckenstein ja Stark 2004, 18–19.) Juuri ulkomaille muuton tilapäisyyttä voi pitää yhtenä ekspatriaatteja perinteisestä siirtolaisuudesta erottavana tekijänä (Warinowski 2012, 25). Monien ekspatriaattiperheiden on todettu kokevan useamman kuin yhden ulkomaille muuton ja kotimaahan paluun – olevan niin sanottuja sarjamuuttajia (Warinowski 2012, 29; ks. Oksanen 2007). Warinovskin mukaan siirtolaisuutta paremmin ekspatriaatteja sopusikin kuvaamaan liikkuvuuden termi. Muuttajien moninaistuneiden yhteyksien ja verkostojen vuoksi myös ylijärjaisuus on noussut keskeiseksi siirtolaisuutta haastavaksi käsitteeksi kuvattaessa globalisaation ilmenemismuotoja arkielämäntasolla. (Warinowski 2012, 29.)

Vaikka siirtolaisuuden käsitteen voi nähdä olevan murroksessa (Söderling 2003), perinteisen ja mobiilimman nykysiirtolaisuuden välillä on kuitenkin myös yhtymäkohtia. Ilmiöiden on todettu sisältävän samanlaista problematiikkaa esimerkiksi ulkomaille asumiseen ja sosiaalisten suhteiden pirstaloitumiseen liittyen (Korkiasaari 1989, 2; Leonard 2010, 56). Alun perin väliaikaisiksi tarkoitettujen muutot voivat myös ajan mittaan muuttua pysyviksi. Tilastollisesti siirtolaisuuden eri muotojen erottaminen toisistaan onkin vaikeaa. (Korkiasaari 1989, 73, 150.) Suuntaa antavia lukuja ulkomaille työskentelevien suomalaisten määrästä voidaan saada maasta- ja maahanmuuttotilastoja vertai-

lemalla (Warinowski 2012, 25). Tilastot eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä, eivätkä ne kerro muuttojen syitä (Oksanen 2007, 12). Käytännössä erilaiset muuttajaryhmät, kuten ekspatriaatit, hukkuvatkin tilastoissa siirtolaisten suureen massaan (Warinowski 2012, 25).

Ekspatriaatit ovat nykysiirtolaisille tyypillisesti tavoitteistaan tietoisia määräaikaamuuttajia, joille uralla eteneminen, uudet kokemukset ja itsensä kehittäminen ovat usein paremman toimeentulon tavoittelua tärkeämpiä muuton motiiveja (Korkiasaari 1989, 73–74; Korkiasaari & Söderling 2007, 260). Ekspatriaatit edustavat työperäistä siirtolaisuutta ja rinnastuvat muuttojen syyn ja väliaikaisuuden vuoksi siirtotyöläisiin. Toisaalta ekspatriaatit ovat tavallisista siirtotyöläisistä poiketen usein korkeasti koulutettuja (Warinowski 2012, 27; ks. Duque 2009, 42; Riusala & Suutari 2000, 84; Triandafyllidou & Gropas 2007, 4.) Koska keskiluokkaisilla ekspatriaateilla on todettu olevan käytössään muita siirtolaisryhmiä enemmän voimavaroja ja mahdollisuuksia, heidän asemansa on usein turvatumpi (Warinowski 2012, 3, 27; Leonard 2010, 56; Kofman & Raghuram 2006; Raghuram 2007). Myös perhetilanne toimii erottavana tekijänä: Siinä missä siirtotyöläiset muuttavat tavallisesti yksin, seuraavat ekspatriaattien perheet mukana. Heidän osaltaan ekspatriaattius kytkeytyy perheperustaiseen siirtolaisuuteen. (Warinowski 2012, 27.)

Ekspatriaatin lähikäsitteenä voidaan pitää siirtolaisuuden rinnalla usein käytettyä termiä ulkosuomalainen. Ulkosuomalaisilla viitataan tavallisesti kaikkiin ulkomailla asuviin niin nykyisiin kuin entisiin Suomen kansalaisiin ja heidän jälkeläisiinsä (Korkiasaari 1989, 2; ks. Korkiasaari & Söderling 2007, 260). Myös ekspatriaatit kuuluvat siis ulkosuomalaisten laajaan joukkoon – kaikki ulkosuomalaiset eivät kuitenkaan ole ekspatriaatteja. Moninainen kiinnittyminen siirtolaisuuteen ja toisaalta siitä poikkeaminen tekevätkin ekspatriaattiudesta ilmiönä erityisen. Asemoitumalla siirtolaisuuden eri kategorioiden väliin, ekspatriaatit väistävät jyrkkiä luokitteluja, muodostaen aivan omanlaisen, monimuotoisen ryhmän maailmalla elävien ja liikkuvien siirtolaisten joukossa. (Warinowski 2012, 27.)

Ekspatit on ekspatteja. Se on aina se määrätty ihmisryhmä, koska se on ihan oma rotunsa, velloo pitkin maailmaa ja niitä tulee ja menee. –Heidi

2.2. Sopeutuminen

Sopeutuminen on moniulotteinen ilmiö. Yksinkertaistettuna sillä tarkoitetaan kuitenkin yksilön kykyä vastaanottaa uutta informaatiota, taitoa soveltaa tietoa käytäntöön ja lopulta tiedon integroimista osaksi omaa maailmankuvaa. Sopeutuminen on siis käyttäytymistä niin, että koemme maailmankuvan ja todellisuuden vastaavan toisiaan ja toimintamme tuntuu mielekkäältä suhteessa asetettamiimme päämääriin. (Alho 1996, 86, 90.)

Maailmankuvalla tarkoitetaan sitä todellisuutta koskevien käsitysten joukkoa, jonka avulla hahmotamme maailmaamme (Alho 1996, 86; Niiniluoto 1984, 79). Tiedon ohella maailmankuvat koostu-

vat usein erilaisista uskomuksista, arvoista ja normeista ja ovat sen vuoksi harvoin täysin yhdenpitäviä todellisuuden kanssa. Mitä lähemmäs todellisuutta maailmankuvamme pääsee, sitä todennäköisemmin toimintamme kuitenkin johtaa toivottuihin tuloksiin. Samalla vääriin käsityksiin perustuvan toiminnan tulokset ovat mielekkäitä vain harvoin. Elämä pyrkii näin kokemustemme kautta muokkaamaan maailmankuvaamme vastaamaan paremmin ympäröivää todellisuutta ja samalla sopeuttamaan meitä kulloiseenkin ympäristöömme. Tosin välttämällä omaa maailmankuvaa testaavia tilanteita tai turvautumalla selitysmalleihin, jotka selittävät pois maailmankuvan ja todellisuuden välisiä ristiriitoja, kaukanakin todellisuudesta oleva maailmankuva voidaan toisinaan onnistua säilyttämään. (Alho 1996, 86–87, 90.)

Sopeutuminen vaatii maailmankuvalta joustavuutta ja vieras kulttuuri on siksi aina haaste. Eriasteista kulttuurista sopeutumista tapahtuu aina, kun yksilö vaihtaa tutun ympäristönsä uuteen, esimerkiksi löytäessään uuden työpaikan tai vaihtaessaan asuinpaikkakuntaansa. Omassa kulttuurissa sopeutuminen on kuitenkin usein vaivatonta ja voi tapahtua lähes tiedostamatta. Suurimmat haasteet kohdataan silloin, kun kyseessä on muutto ulkomaille. (Raunio 1996, 115, 117; Launiala 1998, 80.) Vaikka kulttuurinen samankaltaisuuskaan ei aina takaa ongelmattomaa sopeutumista, ongelmia kohdataan tavallisesti sitä helpommin, mitä enemmän uusi ympäristö eroaa siitä, jossa olemme kasvaneet. Vaikeus ymmärtää muita ja tunne siitä etteivät he ymmärrä meitä, ovat sitä todennäköisempiä, mitä suurempia etäisyys ja erot lähtö- ja tulokulttuurien välillä ovat. (Stewart & Leggat 1998, 85; Berry 1997, 5, 16–17; ks. Raunio 1996, 115; Junkkari & Junkkari 2003, 33, 53.)

Sopeutumisen vaiheista

Sopeutuminen on kokemuksena yksilöllinen ja jokainen meistä reagoi muutoksiin omalla tavallaan. Yhtäläisyydet yksilöiden välillä tekevät kuitenkin mahdolliseksi puhua sopeutumisesta myös yleis-täen. Sopeutumista tarkastellaan tavallisesti vaiheittain etenevänä prosessina, jossa yksilö alkuinnostuksen ja sitä seuraavan turhautumisvaiheen kautta etenee vähitellen uuden kulttuurin hyväksymiseen ja lopulta sopeutumiseen elämäänsä sen parissa. Yksilölliset ja tilannekohtaiset erot astuvat kuvaan siinä, kuinka voimakkaasti eri vaiheet koetaan ja mikä on niiden kesto. (Raunio 1996, 117–118; Rousku 1998, 98; Launiala 1998, 80; Stewart & Leggat 1998, 85.)

Sopeutumisprosessin ensimmäistä ns. kuherruskuukausivaihetta kuvaavat parhaiten innostunut uteliaisuus uutta asuinmaata kohtaan ja uutuudenviehätys, joka voi saada kaiken tuntumaan jännittävältä seikkailulta. Uudessa ympäristössä havaitaan erityisesti sen myönteiset puolet ja vastoin-käymisiin jaksetaan suhtautua hauskoina sattumuksina. Alkuinnostuksen aikaan yksilön aistit ovatkin yleensä avoimimmillaan uuden ympäristön havainnointiin, ja lyhyessäkin ajassa kulttuurista ja sen kielestä saatetaan oppia paljon. (Raunio 1996, 118; Rousku 1998, 98–99; Launiala 1998, 80.)

Paluu arkeen koittaa kuitenkin aikanaan. Toisin kuin lomaileva turisti, vieraaseen maahan asuakseen muuttanut joutuu uutuuden viehätysten vähitellen haihtuessa kohtaamaan sen tosiasian, että vieraan ja oudon ympäristön tulisi olla koti vielä pitkään. Oman elämän ja arjen uudelleen järjestäminen vieraassa maassa voi olla työläs ja aikaa vievä prosessi. Kieliongelmat, kulttuuriset yh-

teentörmäykset, uuden maan byrokratia ja vaikeudet selviytyä aiemmin itsestään selvinä pidetyistä arkisista askareista saavat aikaan turhautumista ja väsymistä (Raunio 1996, 118; Rousku 1998, 98–99; Launiala 1998, 80.)

Turhautumisvaiheeseen liittyy sopeutumisen yhteydessä usein mainittu kulttuurisokin käsite, jolla viitataan niihin ongelmiin, joita yksilö vieraassa kulttuurissa kohtaa. (Alho 1996, 87; Raunio 1996, 115–116; Junkkari & Junkkari 2003, 49). Kulttuurisokki on stressi- ja jännitystilä, joka on seurausta tuttuun merkitysten katoamisesta sosiaalisessa kanssakäymisessä uudessa ja oudossa ympäristössä (Craig 1986, 168; Adler 1997, 238–239; Oberg 1960, 177–182; Launiala 1998, 80; Raunio 1996, 116). Vieraan kulttuurin ohella se saa usein aineksia myös ns. itsensä kohtaamisen sokista, yksilön joutuessaan uudessa tilanteessa kasvotusten omien heikkouksiensa ja ennakkoluulojensa kanssa (Junkkari & Junkkari 2003, 49, ks. myös Raunio 1996, 127).

Kulttuurisokki voi ilmetä monin tavoin, esimerkiksi väsymyksenä ja ahdistuneisuutena, tunteena torjutuksi tulemisesta paikallisen kulttuurin taholta tai tunteena omasta epäonnistumisesta uuteen ympäristöön sopeutumisessa. Myös avuttomuuden ja riippuvuuden tunteet sekä koti-ikävä ovat sokin tyypillisiä oireita. Arkipuheessa kulttuurisokki mielletäänkin usein kielteisenä kokemuksena eikä sitä sen vuoksi kovin helposti myönnetä. Sokin tunnistaminen ei myöskään ole aina itsestään selvää, sillä monet sen oireista muistuttavat tavallisia stressioireita. Negatiivisista mielikuvista huolimatta, sokki on kuitenkin luonnollinen osa sopeutumisprosessia ja väistämätönkin kokemus asettauduttaessa elämään uudessa ja erilaisessa ympäristössä. (Launiala 1998, 80–84; ks. Raunio 1996, 116–117; Adler 1997, 238–239.)

Erilaiset puolustusmekanismit, joilla omaa oloa pyritään helpottamaan, ovat turhautumisvaiheessa tavallisia. Kielteisiä tunteita ei ehkä myönnetä ja ikävät kokemukset pyritään aktiivisesti unohtamaan. Uuden asuinmaan vierautta ja sen aiheuttamaa kulttuurisokkia saatetaan paeta eristäytymällä oman kodin ja maanmiesten sekä muiden ulkomaalaisten muodostaman yhteisön suojaan. Ilmiötä nimitetään koteloitumiseksi. Turhautumista ja kielteisiä tunteita voidaan purkaa oman ja paikallisen kulttuurin voimakkaalla vastakkainasettelulla. Paikallisessa kulttuurissa ja ihmisten tavoissa ei ehkä nähdä mitään hyvää, kun taas kotimaassa kaikki olisi paremmin. Etnosentrismi onkin vaiheelle tyypillistä. (Raunio 1996, 122–123; Rousku 1998, 100.)

Puolustusmekanismien avulla todellisuutta pyritään selittämään uudelleen niin, että se voitaisiin kokea halutulla tavalla, ei välttämättä sellaisena kuin se on (Alho 1996, 93). Mekanismeilla on paikansa tilapäisinä paineenpurkajina ja niihin turvautuminen on luonnollista silloin, kun itse ongelman ratkaisuun ei vielä olla valmiita tarttumaan. Ne muuttuvat kuitenkin vahingollisiksi, jos niihin jäädään kiinni. Kulttuurisokin tunnistaminen onkin tärkeää, sillä omien tunteiden tiedostaminen parantaa edellytyksiä selviytyä siitä. (Raunio 1996, 12–123; Rousku 1998, 100; Launiala 1998, 84, 86.)

Koska turhautuminen ja siihen liittyvät negatiiviset kokemukset ovat tavallisesti seurausta siitä, ettei paikallista kulttuuria kirjoittamattomine sääntöineen tunneta riittävästi, toimivin ratkaisu ongelmaan on tiedon hankkiminen. (Raunio 1996, 122–123; Rousku 1998, 100; Launiala 1998, 84)

Paikallisen kulttuurin ja kielen opiskelu helpottavat kommunikaatio-ongelmia, tuovat itsevarmuutta ja uskoa omaan selviytymiseen. Rakentava suhtautuminen omiin turhautumiin ja sen hyväksyminen, ettei ympäristö tule muuttamaan oman mielen mukaiseksi, vaan että on itse muututtava ja kehityttävä, ovat askel uuteen ympäristöön sopeutumiseen. (Raunio 1996, 124–125; Rousku 1998, 103–104; Launiala 1998, 84.)

Toisaalta yrityksessä sopeutua on mahdollista mennä myös liiallisuuksiin. Koteloitumisen ohella toisen ääripään sopeutumistrategioissa muodostaa ns. going native -ilmiö, jolloin paikalliseen kulttuuriin samaistumisen ja oman kulttuuri-identiteetin hylkäämisen kautta pyritään saavuttamaan paikallisen väestön hyväksyntä. Omaa kulttuuritaustaansa ei kuitenkaan voi vaihtaa. Käytös on paikallisten silmissä harvoin uskottavaa eikä välttämättä edistä keskinäistä kanssakäymistä ja ymmärrystä. Myös going native -ilmiössä onkin viimekädessä kyse pakenemisestä, ei rakentavasta ongelmanratkaisusta. (Raunio 1996, 124–125; Rousku 1998, 103–104; Junkkari & Junkkari 2003, 79.) Mikä sitten on sopivasti sopeutumista?

Objektiivinen ja subjektiivinen sopeutuminen

Olli Alhon mukaan sopeutumista voidaan tarkastella vaiheittain etenevän prosessin ohella myös kokijälhtöisesti, yksilön subjektiivisista lähtökohdista tai ympäristön objektiivisesta näkökulmasta käsin. Sen voidaan siis ajatella olevan toisaalta yksilön omaa viihtyvyyttä annetussa tilanteessa, toisaalta sitä, miten hänen ympäristönsä kokee hänen käyttöksensä. Subjektiivinen sopeutuminen on Alhon mukaan lähes välttämätöntä, jotta yksilön toiminta vieraan kulttuurin parissa ylipäättään on mahdollista. Henkilökohtainen kokemus sopeutumisesta ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti kulttuurista vastaanottokykyä ja joustavuutta. Se voidaan saavuttaa, ainakin tilapäisesti, myös esimerkiksi kansallisen alakulttuurin jäsenyyden myötä. Se, että itse koemme sopeutuneemme, ei siis vielä tarkoita, että ympäristömme ajattelisi samoin. (Alho 1996, 90–91.)

Aino Raunion mukaan sopeutumista ja yksilön toimintakykyä arvioitaessa tulisikin ottaa huomioon myös yksilön selviytyminen kulttuurisokista, sopeutumisen vaiheiden onnistunut läpikäynti ja paikallisesta kulttuurista hankittu tietotaito. Sopeutumisen vaiheet onnistuneesti läpikäynyt on oppinut tiedostamaan omat kulttuuriset lähtökohdansa ja niiden vaikutukset aiempaa selvemmin ja hallitsemaan uuden kulttuurin sääntöjä riittävästi toimiakseen niiden mukaan. Vierasta kulttuuria on opittu arvostamaan sellaisena kuin se on – erilaisena, mutta silti yhtä arvokkaana vaihtoehtona muiden joukossa. (Raunio 1996, 125–126.)

Ongelmia voi kuitenkin yhä tulla eteen, sillä täydellistä kulttuuriin sopeutumista tapahtuu vain harvoin. Sen saavuttaakseen olisi hallittava vieras kulttuuri täysin ja harva ymmärtää niin hyvin edes omaansa. (Raunio 1996, 125–126.) Kulttuurisokin ohella voidaankin puhua myös kulttuuri-stressistä, jolla tarkoitetaan ympäristön vaihdoksen jälkeensä jättämiä pitkäaikaisvaikutuksia. Toisin kuin ohimenevä kulttuurisokki, kulttuuristressi on luonteeltaan usein pysyvää. Ajoittain ilmenevä stressi voi saada muuttajan vielä pitkienkin aikojen jälkeen huokaamaan, kuinka kotimaassa asiat olivat toisin. (Raunio 1996, 116; Rousku 1998, 104.)

2.3. Aiemmat tutkimukset

Norjasta Kanadaan – siirtolaisuustutkimuksia

Ekspatriaatit ovat etnologiassa olleet toistaiseksi vähän tutkittu aihe. Etnologiassa siirtolaisuuteen liittyviä ilmiöitä on tarkasteltu tavallisesti vanhemman siirtolaisuuden kautta, etenkin siirtolaisten etnisen identiteetin, yhteiskunnallisen aseman ja valtakulttuuriin sopeutumisen näkökulmista. Esimerkiksi Marjut Anttonen (1999) on Norjan kveenejä käsittelevässä tutkimuksessaan pohtinut Pohjois-Norjan suomalaislähtöisen väestön identiteettiä ja asemaa norjalaisessa nyky-yhteiskunnassa ja myös sitä, millaisia merkityksiä kveenien kieleen, kulttuuriin ja alkuperään on liitetty yksilön, yhteisön tai valtiovallan näkökulmista (Anttonen 1999). Päivikki ja Matti Suojasen tutkimuksessa Retulaatsissa Miamissa (2000) tutkimuskohteena ovat puolestaan Floridan suomalaiset, heidän identiteettinsä ja sopeutumisensa. Suomalaisten arvoja, maailmankuvaa ja tapoja tuottaa ja ylläpitää omaa etnisyyttään on tutkimuksessa tarkasteltu eri-ikäisten siirtolaisten kokemusten kautta, pyrkien samalla luomaan kuvaa tämän päivän amerikansuomalaisuudesta. (Suojanen & Suojanen 2000.)

Hanna Snellmanin (2003) tutkimuksessa Göteborgin suomalaisista tarkastellaan Lapista Ruotsiin 1960–70-luvuilla muuttaneiden kokemuksia, muuttojen taustalla vaikuttaneita syitä ja muuttajien sopeutumista uudelle kotiseudulle. Tutkimuksen kohteena ovat lappilaislähtöisten suomalaisten juuret sekä juurettomuus ja taustan heijastuminen muuttajien elämäntavassa. (Snellman 2003.) Naisnäkökulmaa etnologiseen siirtolaistutkimukseen on tuonut Outi Tuomi-Nikula (1989), joka on työssään lähestynyt suomalaista siirtolaisuutta Saksaan muuttaneiden ja saksalaisen miehen kanssa avioituneiden suomalaisnaisten kokemusten kautta. Tutkimuksessa on selvitetty siirtolaisnaisten elämää kaksikulttuurisessa avioliitossa ja tutkittu sosioekonomisen taustan vaikutusta heidän yksilötason sopeutumiseensa. (Tuomi-Nikula 1989.) Etnologisen tutkimuksen ulkopuolella vanhemman siirtolaisuuden tutkimusta edustaa muun muassa Teppo Sintosen (1999) sosiologis-antropologinen tutkimus Kanadan suomalaisista, jossa siirtolaisten etnisen identiteetin muotoutumista on tarkasteltu narratiivisesta näkökulmasta – merkitysjärjestelmänä, jota tuotetaan ja välitetään kielellisesti (Sintonen 1999).

Uuden ajan muuttajat – Ekspatriaatit yritys-elämässä

Monet traditionaalisen siirtolaistutkimuksen kysymyksistä koskettavat tietyiltä osin myös tämän päivän uussiirtolaisia. Tutkimuskentällä siirtolaisuuden uudet muodot ovat kuitenkin saaneet vasta vähän huomiota. (Korkiasaari 1989, 151; ks. myös Lähteenmäki 2006, 15.) Esimerkiksi ekspatriaattiutta on tutkittu toistaiseksi lähinnä liiketaloustieteessä, työntekijöitään ulkomaille lähettävien yritysten toimesta tai intresseistä (Oksanen 2007, 18, 22), näkökulmina lähetettyjen työntekijöiden sopeutumis- ja selviytymisprosessit sekä henkilöstöhallinnon erilaiset strategiat. (Peltonen 1998,

13–15, 104; ks. Riusala & Suutari 2000, 81). Yrity maailmalla on ilmiön tarkasteluun ollut niin syynsä kuin pääsy tiedon lähteille (Oksanen 2007, 12). Kattavia julkisia tilastoja ulkomaantöissä olevista suomalaisista ja heidän perheistään ei kuitenkaan ole – toisin kuin perinteisestä siirtolaisuudesta – (Ruckenstein & Stark 2004, 34; Oksanen 2007, 12) mikä on osaltaan saattanut heijastua muun tutkimuksen vähäisyytenä. Ilmiö ei silti ole yhteiskunnallisesti vähäpätöinen; esimerkiksi Suomessa, ekspatriaatiuden on tavalla tai toisella arvioitu koskettavan jopa kymmeniä tuhansia suomalaisia. Tilastojen puutteen on arvioitu viittaavan siihen, ettei ilmiötä ole tieteellisen tiedonhankinnan näkökulmasta kovin helppoa lähestyä. (Oksanen 2007, 12.)

Puolisoiden kokemukset ovat useimmissa ekspatriaattitutkimuksessa jääneet vähälle huomiolle (Oksanen 2007, 18, 26, 28; Black & Stephens 1989, 529, 541). Myös tutkimuksissa, joissa puolisoiden kokemuksia on käsitelty laajemmin, tutkimuksellinen intressi on usein ollut lähetettävässä työntekijässä ja hänen sopeutumisessaan (Oksanen 2007, 25–26; Arieli 2007, 20). Esimerkiksi Nancy Adler (1997) sekä Black ja Gregersen (1991) ovat tutkimuksissaan tarkastelleet ulkomaille erilaisiin olosuhteisiin miehensä työn vuoksi muuttaneita naisia ja heidän kohtaamiaan haasteita. Puolison sopeutumiseen vaikuttavien tekijöiden paremmalla ymmärtämisellä on haluttu tukea lähetettävän työntekijän suoriutumista työssään, sillä tutkimukset ovat osoittaneet puolison sopeutumisella olevan merkittävä vaikutus itse työntekijän sopeutumiseen ja sitä kautta ulkomaantyökomenysten onnistumiseen tai epäonnistumiseen. (Black & Gregersen 1991, 462–463; Adler 1997, 263; Oksanen 2007, 26; ks. myös Black & Stephens 1989, 529–530, 541; Dowling, Welch & Schuler 1999, 87, 134.)

Naisen näkökulmasta – Siirtolaisnaisten arkea ja vertaistukea

Anneli Oksasen teoksessa *Siirtonaisena Singaporessa* (2007) ekspatriaattiutta tarkastellaan ensisijaisesti naispuolison näkökulmasta. Teos pohjautuu Oksasen samannimiseen sosiologian väitöskirjaan ja on ensimmäisiä liiketaloustieteen kontekstin ulkopuolella julkaistuja aiheita puolison näkökulmasta käsitteleviä tutkimuksia. Tutkimuksella on haluttu tehdä puolisopestin vastaanottaneiden naisten kokemaa todellisuutta näkyväksi ja nostaa esiin ekspatriaattielämänmuotoon puolison kannalta sisältyviä ongelmakohtia. Myös suomalaiseen naiseuteen liittyvät teemat, kuten kotona olemisen ja ansiotyön väliset ristiriidat ovat tutkimuksessa läsnä. (Oksanen 2007.) Monet Oksasen teemoista ovat esillä myös omassa opinnäytteessäni.

Oksasen tutkimuksen ohella uusimpia ja oman työni kannalta keskeisimpiä ekspatriaattiutta käsitteleviä tai aiheita läheisesti sivuavia tutkimuksia ovat Heli Hyvösen (2009) ja Anu Warinowskin (2012) väitöstutkimukset valtio- ja kasvatustieteiden aloilta. Hyvösen on työssään tarkastellut suomalaisten ja virolaisten naisten muuttoliikettä Suomen ja Viron välillä, äitiyden, uuteen ympäristöön sopeutumisen ja sosiaalisten verkostojen muodostumisen näkökulmista (Hyvönen 2009). Warinowskin tutkimuksen keskiössä ovat ekspatriaattiperheiden lapset. Tutkimus tarkastelee perheiden voimavaroja kulttuurisissa siirtymissä, kuten ulkomaille muuton ja paluumuuton yhteydes-

sä. Lasten kokemusten ohella Warinowski tuo esiin myös vanhempien näkemyksiä ja tarkastelee heidän rooliaan osana lasten sopeutumista. (Warinowski 2012.)

Tieteellisen tutkimuskirjallisuuden ohella ekspatriaattiuteen liittyen on julkaistu myös erilaisia ekspatriaattien itsensä kirjoittamia muistelmia ja matkakertomuksia sekä itseapu- ja elämäntaitokirjallisuutta (self-help books) avuksi muille samassa elämäntilanteessa oleville (Lähteenmäki 2006, 15; Oksanen 2007, 28). Esimerkiksi Junkkarit käsittelevät teoksessaan Nykyajan paimentolaiset (2003) ekspatriaattiutta perheen ja parisuhteen näkökulmasta omiin sekä tapaamiensa ekspatriaattien kokemuksiin pohjautuen (Junkkari & Junkkari 2003). Robin Pascoe on kirjoittanut useita opaskirjoja liittyen ulkomaille lähdön parisuhteelle asettamiin vaatimuksiin ja naisen rooliin mukana muuttavana puolisona (Pascoe 2003; 2009). Puolison kohtaamia haasteita identiteettikysymysten näkökulmasta käsittelevät myös Bryson ja Hoge (2005). Teoksillaan kirjoittajat ovat omien sanojensa mukaan halunneet täydentää jo olemassa olevaa kirjallisuutta nostamalla esiin kertomatta jäänyt kertomus ekspatriaattipuolisoina elävien naisten arjesta (Pascoe 2003, 3; Bryson & Hoge 2005, 4).

3. Tutkimuksen lähestymistapa, menetelmät ja aineisto

3.1. Tutkimuksen lähestymistapa

Hermeneuttinen tutkimus

Hermeneuttisella tutkimuksella tarkoitetaan ymmärtävää tutkimusotetta, jossa tutkittavaa ilmiötä ja sen merkityksiä pyritään tulkitsemaan ilmiöstä itsestään käsin, todellisessa ilmenemismuodossaan (Ruotsala 2002, 28). Hermeneuttisen tradition mukaan pyrin työssäni ymmärtämään tutkimuksen kohteena olevaa ekspatriaattielämänmuotoa sen omilla ehdoilla, tutkittavien kokemusten ja heidän niille antamien merkitysten kautta.

Hermeneuttinen tutkimus korostaa käytännöllisen järjen logiikkaa, jolla tarkoitetaan ilmiöiden moniselitteisyyden hyväksymistä ja kiinnostusta niiden olemusta ja merkitystä kohtaan (Geertz 1987, 520–521; Helenius 1990, 18–22). Ymmärtämisen saavuttamiseksi ei ole olemassa erityistä metodologiaa, vaan siihen pyritään vuorovaikutussuhteessa, esimerkiksi kahden ihmisen tai lukijan ja tekstin välillä. Gadamerin mukaan ymmärtäminen on prosessi, johon kuuluvat horisonttien fuusio ja esiymmärrys. Horisonttien fuusiolla tarkoitetaan kontekstia, jossa ymmärtäminen tapahtuu. Tutkijan esiymmärrys taustoineen toimii näköpiirin horisonttia rajoittaen. (Gadamer 1986, 270–273.)

Mikään ymmärrys ei koskaan voi olla kontekstitonta, koska ymmärtäminen tapahtuu aina tietyssä tilanteessa tietynlaisen taustan omaavan yksilön toimesta (Gadamer 1986, 270–273). Hermeneuttisessa mielessä ymmärtämisessä on kyse ennen kaikkea ennakkoluulojen häivyttämisestä ja ymmärryksen lisäämisestä – ei yhden totuuden etsimisestä, sillä totuuksia on useita näkökulmasta ja lausujasta riippuen (Ruotsala 2002, 28). Tutkimus perustuukin aina tulkinnan tulkinnalle – paitsi tutkittavien omalle tulkinnalle elämästään, myös tulkintoihin, joita tutkija niiden pohjalta tekee (Laurén 2006, 32). Tämän vuoksi tutkijan on tärkeää kirjoittaa esiin myös oma suhteensa tutkimuskohteeseen ja tarkastella kriittisesti rooliaan tutkimuksen tekijänä (Ruotsala 2002, 28).

Jos todella voisimme ymmärtää toista, meidän tulisi olla tuo toinen (Seidman 1998, 3). Vaikka Irwin Seidman toteaa yksilön kokemuksen pysyvän aina viime kädessä suljettuna, kokemukset sisältävät myös yhteisiä sosiaalisia elementtejä. Kirsi Laurén kirjoittaa kokemuksille annettujen merkitysten olevan aina osin kulttuurissa jaettu, koska tiedot, uskomukset ja asenteet, jotka suuntaavat huomiotamme, ovat kulttuurisia. Sosiaalista todellisuutta tuotetaan kielen symbolisten ilmausten kautta ja ilmaukset pitävät sisällään jaettu arvoja ja näkökulmia. Kokemukset on mahdollista pukea sanoiksi ja niitä voidaan vaihtaa ja jakaa – näin ne ovat tietyllä tapaa neuvottelunvaraisia. Tutkijan ja tutkittavien jakaessa kokemuksia keskenään, yhteinen kulttuuritausta voikin auttaa tutkijaa ymmärtämään tutkittaviaan. (Laurén 2006, 3–34, 81–82.)

Standpoint -tutkimus

Hermeneuttisen tutkimusotteen ohella tutkimuksessa on sovellettu Riitta Granfeltin ns. standpoint-asetelmaa, jonka keskeisenä ajatuksena on lähteä liikkeelle tutkittavien arkielämän kokemuksista ja valita teoreettiset käsitteet näistä lähtökohdista. Standpoint-asetelman mukaisesti informantit ovat tutkimuksessa läsnäolevia oman elämänsä asiantuntijoita, joiden kokemuksista olen tutkijana kiinnostunut. Tulkinnat, joita tutkimuksessani teen, perustuvat tutkittavien omiin kertomuksiin. (Granfelt 1998, 15.)

Dorothy Smith on todennut teorioiden ja niihin vahvasti nojaavien analyysien helposti objektivoivan kohdettaan niin, että tutkittavien läsnäolo voi olla vaarassa kadota. Standpoint-asetelman näkökulmasta käsitteiden tarkoituksena on, tutkimuskohteen liiallisen objektivoinnin sijaan, toimia ikään kuin avaimina, joiden kautta tutkittavien elämää ja kokemuksia voidaan lähestyä ja tehdä ymmärrettäviksi. Onnistuessaan ne toimivat väylänä yksityisestä yleiseen, mahdollistaen tutkittavien yksittäisten kokemusten nostamisen yleisemmälle tasolle niin, että esiin voidaan saada jotain sellaista, jota tutkittavat eivät itse omasta arjestaan käsin pysty tavoittamaan. (Smith 1987, 105–112.)

3.2. Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimuksen kentät

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdeksän suomalaisen naisen haastatteluista, jotka tein Thaimaan pääkaupunkiin Bangkokiin suuntautuneen kahden viikon kenttätutkimukseni aikana keväällä 2005, 10.–25. päivä maaliskuuta. Etnologinen tutkimus on aina sidottua aikaan ja paikkaan, joten tutkimuksessa esiintyvät haastatteluaineistosta poimitut sitaatit kuvaavat siten haastateltujen kokemuksia juuri kyseisenä tutkimusajankohtana. Jos tekisin haastattelut nyt uudelleen, on mahdollista, että monet informanttien ajatuksista olisivat muuttuneet. (Huttunen 2002, 21.)

Thaimaalainen kulttuuri ja ihmiset ovat tutkimuksessa läsnä muodostaen tutkittavien arkielämän taustapuitteet. Vaikka työssäni olen käsitellyt suomalaisten ekspatriaattipuolisoiden elämää nimenomaan Bangkokissa, monilla haastatteluista oli takanaan myös aiempia kokemuksia ekspatriaattina elämisestä eri kulttuureissa, eikä näitä kokemuksia ja niiden vaikutusta ole mahdollista sulkea tutkimuksen ulkopuolelle. Teematasolla tutkimuksessa liikutaan myös Suomessa, suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa, josta haastateltavat olivat lähtöisin. Ekspatriaattipuolisoiden elämää onkin työssä käsitelty nimenomaan suomalaisesta näkökulmasta, eikä se ole suoraan yleisettävissä toisenlaisen kulttuuritaustan omaaviin ekspatriaatteihin.

Bangkokin suomalaisten ekspatriaattien valinta tutkimuskohteeksi oli luontevaa, koska kaupunki oli lomamatkakohteena ja sisareni perheen asemapaikkana minulle entuudestaan tuttu. Tutkimuksen toteutuksen kannalta valinta oli myös käytännöllinen tutun kontaktihenkilön helpottaessa kenttä-

työmatkan käytännönjärjestelyjä ja pääsyäni kentälle. Vaikka pääasialliset kenttätöitä on haastattelujen muodossa tehty Thaimaassa, tutkimuksen taustatöiden osalta ne ovat ulottuneet myös kotimaahan, sillä kenttätömatkan ennakkovalmistelut tein kotoani Jyväskylältä käsin.

Saatuani idean opinnäytetyölleni otin selvää tutkimuksen toteutusmahdollisuuksista tiedustelemalla siskoni kautta paikallisten ekspatriaattien alustavaa kiinnostusta haastattelututkimusta kohtaan. Informanttien löytymisen vaikuttaessa mahdolliselta varasin matkan, hain aiheestani taustakirjallisuutta ja laadin haastattelukysymykset. Ennen matkalle lähtöäni olin sähköpostitse yhteydessä ensimmäiseen haastateltavaani, jonka yhteystiedot olin saanut siskoni kautta ja sovin hänen kanssaan haastatteluajasta. Yhteydenotot muihin haastateltaviin on tehty paikan päällä Bangkokissa sähköpostitse tai puhelimitse saamieni vinkkien perusteella.

Haastattelut

Tutkimuksen haastattelut on toteutettu teemahaastatteluna, jolla tarkoitetaan puolistrukturoitua haastattelumenetelmää, jossa haastattelun aihepiirit ovat kaikille samat, mutta kysymysten järjestys ja muoto voivat vaihdella, eikä vastauksia ole sidottu valmiisiin vastausvaihtoehtoihin (Hirsjärvi & Hurme, 2001, 47; Ruusuvaara & Tiittula 2005, 11). Omat haastattelukysymykseni oli jaettu karkeasti kolmen eri teeman alle: thaimaalainen kulttuuri ja ihmiset, ekspatriaattielämänmuoto yleensä ja informanttien suhde Suomeen ja suomalaisuuteen. Haastatteluissa apuna käyttämäni teemarunko kysymyksineen on työn liitteenä. Pääasiassa kaikkien haastateltavien kanssa on haastattelujen kuluessa käyty läpi samat aihepiirit, joskin erilaisten lähtökohtien vuoksi kaikki kysymykset eivät ole olleet kaikkien informanttien kannalta relevantteja. Eri ihmisten kanssa on aiheista riittänyt puhetta myös eri tavoin. Jos haastatteluissa käytettyä kysymysrunkoa verrataan valmiiseen työhön, voi myös nähdä haastattelun aihepiirien myöhemmin tutkimuksessa saamat erilaiset painoarvot.

Ruotsala ja Anttonen toteavat tietynlaisen muutoksen ja joustavuuden olevan laadulliselle tutkimukselle ominaista. Teoriat, metodit, jopa käsitykset siitä, mistä tutkimuksessa lopulta on kyse, voivat muuttua tutkimusprosessin aikana ja aiheelle on annettava tilaa kehittyä kenttätötilanteen ja sieltä nousevan aineiston vaatimalla tavalla. (Ruotsala 2002, 26–27; Anttonen 1999, 57.) Oman tutkimusprosessini kohdalla käsitykseni siitä, mistä työssäni lopulta olisi kyse ja millaiseksi aiheenrajaus ja kysymyksenasettelut viime kädessä muodostuisivat, jatkoivat tarkentumistaan koko tutkimuksenteon ajan. Tehdessäni haastatteluja keskityin myös kysymyksiin, jotka varsinaisessa työssä eivät juuri näy tai niiden rooli on pienempi kuin alkuun olin suunnitellut. Vastaavasti joidenkin teemojen kohdalla olisi työn analyysivaiheessa ollut apua, jos olisin haastatteluja tehdessäni ymmärtänyt kysyä tarkentavia ja aihetta syventäviä lisäkysymyksiä. (Ruotsala 2002, 27.)

Teemahaastattelussa tutkijan ja tutkittavan välisen vuorovaikutuksen huomioon ottaminen on tärkeää, sillä molemmat osallistuvat yhdessä kulttuuristen representaatioiden tuottamiseen tutkimuskohteena olevasta ilmiöstä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48; Ruotsala 2002, 29, 42). Tiedonhankintamenetelmänä haastattelu antaa haastateltavalle mahdollisuuden olla tutkimuksessa merkityksiä luova ja aktiivinen osapuoli. Haastattelun eteneminen tiettyjen teemojen varassa, yksityiskohtais-

ten kysymysten sijaan, vapauttaa haastattelua tutkijan näkökulmasta ja tuo tutkittavien äänen kuuluviin, nostamalla heidän tulkintansa ja asioille antamansa merkitykset keskeiselle sijalle. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35, 48.)

Haastattelutilanteessa tiedon oletetaan olevan haastateltavalla ja tutkijan roolina on olla tiedonkerääjä (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23). Toisaalta tutkija tulee, tehdessään tutkimuksen taustatyötä, hankkiessaan tietoa ja valitessaan tutkimuksen teemoja jo ennen varsinaista haastattelua suunnanneeksi keskustelua aihepiireihin, jotka on ennalta analysoinut (Merton, Fiske & Kendall 1956, 3–4). Haastatteluja tehdessään tutkija on myös itse ihmisenä osallisena tapahtumassa ja hänen läsnäolonsa ja tapansa esittää kysymyksiä heijastuvat tutkittavien antamissa vastuksissa, luoden vastauksille tietynlaisia odotuksia ja vaikuttaen niiden muotoon (Hirsjärvi & Hurme 2001, 49, 97; Ruusuvuori & Tiittula 2005, 13, 51).

Työssäni teemahaastattelun aihepiirit ja niihin liittyvät kysymykset ovat valikoituneet paitsi taustakirjallisuuden avulla muodostamani esiyymmärryksen perusteella, myös omien tietojeni, havaintojeni ja ennako-oletusteni pohjalta ajalta ennen tutkimuksen tekoa. Irwing Seidmanin (1998, 26) mukaan tutkijan ja tutkimuskohteen väliseen suhteeseen liittyy usein ristiriitaisia piirteitä, kun tieteellisen tiedon tulisi olla objektiivista, mutta toisaalta tutkijan olisi valittava itseään kiinnostava ja tutkimusmotivaatiota ylläpitävä aihe, mikä usein johtaa siihen, että tavalla tai toisella tutkijan on oltava tutkimusaihettaan lähellä. Bruce Jackson (1987, 90) toteaaakin tutkijan voivan yleensä kysyä vain sellaista, jonka olemassa olosta on jo ennakoita jollakin tapaa tietoinen.

Teemahaastatteluna toteutetun tutkimuksen luonteeseen kuuluu kuitenkin olennaisena se, ettei tutkija voi aina etukäteen tietää vastausten suuntaa ja haastattelun kuluessa vastaan tulee myös kysymyksiä, joista haastattelija ei ennalta voinut olla tietoinen (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34–35). Vaikka oma esiyymmärrykseni vaikutti aihevalintaan ja haastattelukysymysten muotoutumiseen, ennakkokäsitykseni täydentyivät haastattelujen kuluessa uusilla näkökulmilla, erilaisilla kokemuksilla ja mielipiteillä, joita en ennen haastatteluja olisi osannut tulla huomioineeksi. Tutkijan kannalta teemahaastattelun etuna onkin mahdollisuus syventää haastattelutilanteessa saatavia tietoja lisäkysymyksiä esittämällä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34–35). Oma jännitykseni haastattelutilanteissa ja varovaisuus sen suhteen, etten johdattelisi haastateltaviani liikaa, saivat tosin aikaan sen, etten aina haastattelua tehdessäni osannut tai huomannut tarttua tilaisuuteen kysyä tarkennuksia siinä määrin kuin olisin voinut. Menetetetyt mahdollisuudet huomasin myöhemmin haastattelujen litterointivaiheessa. Ruusuvuori ja Tiittula kirjoittavatkin haastattelunauhojen myöhemmän kuuntelun tuovan haastatteluista usein esiin uusia nyansseja ja samalla paljastavan niin haastateltavan kuin haastattelijan itsensäkin epäröinnit (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 15).

Teemahaastattelu edellyttää hyvää kontaktia tutkittavaan, minkä vuoksi haastattelupaikan on hyvä olla rauhallinen ja sellainen, jonka haastateltava voi kokea itselleen turvalliseksi. Esimerkiksi koti on yleensä tällainen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 74.) Opinnäytetyöni haastattelut on tehty tutkittavien kotona, yhtä poikkeusta lukuunottamatta, jossa haastateltavalle sopi parhaiten tulla siskoni luo sen sijaan että olisin itse mennyt hänen luokseen. Haastattelut tapahtuivat kahdenkesken kahvikupin

tai mehulasillisen ääressä ja niiden kestot vaihtelivat puolesta tunnista puoleentoista tuntia. Tutkittavat olivat varanneet haastattelulle aikaansa niin, että tilanteet olivat rauhallisia ja keskeytyksiä tarvitsi tehdä vain vähän. Tosin osaan haastattelunauhoista on kantautunut toisessa huoneessa häärivän apulaisen tai lasten ääniä, ja ilmastointilaitteiden humina on heikentänyt paikoin puheen kuuluvuutta – tekijä, jota en haastattelutilanteissa tullut huomioineeksi.

Tutkittavista ja tutkimuksen avainhenkilöistä

Avainhenkilöiksi nimitetään usein tutkittavaan ryhmään kuuluvia henkilöitä, jotka auttavat tutkijaa pääsemään kentälle (Ruotsala 2005, 54). Tutkimuksessani heitä oli kaksi: siskoni, jonka välityksellä sain ensikontaktini kenttään ja löysin osan haastateltavistani sekä ensimmäinen haastateltuni, jonka kautta tavoitin loput informanteista ja sain paljon työni kannalta olennaista tietoa jo heti ensimmäisen tekemäni haastattelun yhteydessä. Molemmilla heistä oli tutkimukseen suuri vaikutus sen toteutumisen ja aineistonhankintaprosessin kannalta ja jälkikäteen ajateltuna melko tiukalla aikataululla toteutetun tutkimuksen kenttätöväihe oli pitkälle mahdollista heidän ansiostaan.

Koska avainhenkilöillä voi olla tutkimukseen ratkaiseva vaikutus, Helena Ruotsalan mukaan heidän rooliaan tulisi pohtia myös kriittisesti, sillä kulttuurisina tulkkeina he vaikuttavat tutkijan kenttätööhön ja tutkimusprosessin kulkuun ja samalla myös kuvaan, joka tutkijalle tutkimuskohteesta syntyy (Ruotsala 2005, 52–55). Olisiko tutkimusprosessin aikana ekspatriaateista muodostamani kuva voinut kehittyä toisenlaiseksi, jos avaininformantit olisivat olleet toiset? Varmasti joiltain osin, sillä eri yksilöt kantavat mukanaan aina omia yksilöllisiä kokemuksiaan. Koska tutkittavien joukko muodostui avainhenkilöiden kontaktiverkoston kautta, on myös mahdollista, että haastateltujen joukko olisi ainakin osin voinut olla toisenlainen eri henkilöiden ollessa avainasemassa. Ekspatriaattiudesta saamani kuvan en kuitenkaan usko vääristyneen asian vuoksi.

Koska tutkimuksen kaikki haastatellut tunsivat tai vähintään tiesivät toisensa, voidaan myös pohtia vaikutusta, joka sillä on saattanut olla tutkimuksen aineiston muotoutumisessa. Esimerkiksi missä määrin informanttien mielipiteissä on heijastunut yhteisön niin sanottu yleinen totuus tai keskinäisen kanssakäymisen myötä opitut ja levinneet näkemykset? Muistoja ja muistelua tutkinut Pirjo Korhokangas toteaa, että vaikka muistelu sinällään on aina yksilöllinen prosessi, saatamme muistella myös toisilta kuulemaamme. Siihen mitä kerrotaan ja mitä katsotaan kertomisen arvoiseksi, vaikuttavat myös sen yhteisön sosiaaliset tekijät, johon kuulumme, sillä osa muistoistamme on aina kollektiivisia ja yhteisesti jaettuja, osan taas voidessa olla hyvinkin yksilöllisiä. (Korhokangas 1999, 162–165.) Toisaalta tutkijan kanssa henkilökohtaisesti ja anonyymisti käyty keskustelu antaa tutkittavalle aina mahdollisuuden ilmaista myös sellaiset mielipiteensä, joita ei muiden edessä tuotaisi julki. Vaikka haastateltuni jakoivat erilaisista taustoistaan ja maassa oleskeluajoistaan huolimatta monia näkemyksiä, heidän kokemuksistaan nousi esiin myös henkilökohtaisia mielipide-eroja.

Tutkimuseettisiä kysymyksiä

Haastatteluja tehtäessä, kuten kaikessa tutkimuksen teossa, luottamuksellisuus on aina tärkeää. Tutkittavan on tiedettävä tutkimuksen tarkoitus ennen tutkimukseen suostumistaan ja voitava luottaa siihen, ettei annettuja tietoja käytetä väärin (Ruusuvaori & Tiittula 2005, 17). Opinnäytetyöni aiheesta olin kertonut tutkittaville ottaessani heihin yhteyttä, esiteltyäni ensin itseni. Lisäksi kunkin haastattelun alussa kertosimme vielä kysymysten teemat ja sen, että tulisin nauhoittamaan keskustelut. Kerroin myös etteivät tutkittavat esiintyisi tutkimuksessa omilla nimillään ja muutenkin tulisin välttämään suorien henkilötunnusteiden esittämistä siinä määrin kuin tutkimus sen sallisi.

Vaikka useimmille informanteista anonymiteetti ei tuntunut olevan kovin merkityksellistä, muutamille asia oli selvästi tärkeä ja tutkimukseen osallistumisen ehto. Ihmistieteissä, kuten etnologiasa, tutkittavien tunnistamattomuus on ollut vallitseva käytäntö pitkään ja pseudonyymien käyttö yleisimpiä keinoja tunnistettavuuden välttämiseksi. Tarkoituksena on, etteivät ulkopuoliset pystyisi yksiselitteisesti päättelemään tutkittavien henkilöllisyyttä. (Kuula 2006, 112, 201, 205, 215.) Sen lisäksi, että tutkittavat esiintyvät tutkimuksessa peitenimillä, myös aineistositaateissa esiintyvät erisnimet, kuten informanttien puoliset ja heidän työpaikkansa on korvattu merkitsemällä ne hakasulkeissa: [mies], [työpaikka]. Myös haastateltujen aiemmat asuinpaikat on mahdollisuuksien mukaan korvattu hakasulkeissa laajemmilla maantieteellisillä alueilla.

Laadullisen aineiston anonymisoinnin mahdollisuudet ovat kuitenkin vaihtelevia. Tunnistetietojen poistamisella suojellaan tutkittavien yksityisyyttä, mutta toisaalta taustatiedot voivat olla myös oleellisia aineiston ymmärtämiseksi ja sisältää tärkeää kontekstittietoa, jolloin tietojen poistaminen voi liian pitkälle vietyinä heikentää aineiston tieteellistä arvoa. (Kuula 2006, 112–113, 218.) Osa haastateltujen täsmällisistä tunnistetiedoista, kuten ikä ja perhe, onkin poisjättämiseen sijaan luokiteltu laajempiin kategorioihin, minkä Arja Kuula toteaa olevan vaihtoehtona aina tunnisteiden poistoa parempi (Kuula 2006, 218).

Se, milloin tutkimukseen sisällytetty suora aineistositaatti taustatietoineen on tehty tunnistamattomaksi, voi toisinaan olla myös vaikea ratkaista. Esimerkiksi kooltaan pieniä ja maantieteellisesti paikannettavia ryhmiä on joskus mahdollista tunnistaa peitenimistä huolimatta. (Kuula 2006, 204, 205.) Ekspatriaattipiirejä on kuvattu pieniksi kyläyhteisöiksi, joissa kaikki tuntevat toisensa (Oksanen 2007, 105). Toisaalta Bangkokissa asui tutkimushetkellä arviolta noin 500 ekspatriaattia, joista yksi aktiivisesti yhdistystoiminnassa mukana ollut informantti arvioi suomalaisia (aikuisia) olevan päälle sata. Haastateltujen tunnistamisen ei siten luulisi käyvän kovin helposti. Myös ekspatriaattiyhteisön sisäinen vaihtuvuus ja haastatteluista kulunut aika vähentävät haastateltujen todennäköisyyttä tulla tunnistetuiksi.

Tällä hetkellä hmm, mitäkhää mä nyt arvioisin... Bangkokissa täällähän nyt [yhdistyksen] listalla on kolmisenkymmentä, reilu kolkkyt nimeä, mut siinähän tietysti ei oo ihan kaikki ketä täällä on... Oikeen varovasti arvioiden sanois ehkä semmonen kuutisenkymmentä niinkun rouvaa, että sitte siihen puoliset ja lapset päälle, suurin piirtein. Et tää on aika pieni, pieni yhteisö. –Heidi

Haastateltavat suhtautuivat tutkimukseen alusta lähtien myönteisesti, joskin osa hieman varautuneesti johtuen anonymiteettiin liittyneistä kysymyksistä ja siitä, että tilanne oli heille uusi. Monet heistä olivat asennoituneet tilanteeseen innostuneesti ja ilmaisivat, ettei puolisoiden näkökulmaa ekspatriaattiuteen ollut heidän mielestään tuotu vielä riittävästi esille. He halusivat tulla tutkituiksi, koska tunsivat, että heillä oli sanottavaa. Useimmat työni teemoista tuntuivat olevan asioita, joita naiset olivat itse pohtineet omassa elämässään jo aiemmin. Tässä mielessä tutkimuskentän voikin sanoa vain odottaneen löytymistään. Haastattelut saattoivat toimia myös terapeuttisina, sillä ne tarjosivat tutkittaville mahdollisuuden kertoa oman näkökulmansa itselleen tärkeiksi ja läheisiksi kokemistaan asioista. (Ruotsala 2002, 31; ks. Hyvönen 2009, 50.)

Aivan ihana mieli, mä oon pitkään ollu nämä asiat mielessä ja mä oon monta kertaa niinkun näitä oikeestaan puhunu sitten mun yhen Suomessa olevan ystävän kans, näitä juuri ollaan keskusteltu.
– Jaana

Jollain asteella saada hyödynnettyä kaiken tän kokemuksen mitä niinku on. Pitäis jollain tavalla saada niinku kiertoon, et se on se ajatus siitä, et jotain pitäis niinku tehdä. Mikä se keino sitte on, miten mä sen parhaiten teen, en tiedä, se on vielä työn alla, mut et jollain lailla, koska kyl mä ite kuitenkin katon että parikyvotta ekspatrouvana maailmalla nii, ja tällä niinkun maa skaalalla nii sil on pakko olla annettavaa muillekin. Emun elämäni oo mitenkään kauheen ainutkertasta eikä glamouria, vaan sellasen tavallisen naisen arkea ulkomailla. Et ihan sitä tavallista elämää. Ja mun mielest sil on pakko olla joku itseisarvo jonnekin suuntaan, et se on oltava. Mut et miten sitä lähtee sitte hyödyntämään nii... –Heidi

Toisaalta haastateltujen myönteinen asennoituminen heijastaa myös tapaa, jolla haastateltavat valikoituivat tutkimukseen. Kaikki naiset, joita haastatteluun pyysin, myös haastatteluun suostuivat. Saamani yhteystiedot olivat nimenomaan henkilöiden, joiden yhteystietojen antajat olettivatkin olevan tutkimukseen suostuvaisia.

Kaikkiaan opinnäytetyötäni varten tekemistäni haastatteluista on kertynyt litterointua aineistoa yhteensä noin 120 sivua. Haastattelunauhat ja litteraatiot ovat tekijän hallussa. Tunnistetietojen peittämisen ohella työssä esiintyviä muuten sanatarkkoja puhekielisiä aineistositaatteja on stilisoitu poistamalla välistä turhaa toistoa ja täytesanoja luettavuuden helpottamiseksi.

Pitkistä puheenvuoroista on poistettu välistä osia, joissa informantit ovat vaihtaneet hetkeksi puheenaihetta tai puhe on polveillut useammassa eri aihepiirissä ennen alkuperäiseen kysymykseen palaamistaan. Tällaiset poistot on merkitty kahdella tavuviivalla (--). (Ks. Ruotsala 2002, 31.)

3.3. Tutkimuksen informantit

Tutkimuksen informantteina toimivat yhdeksän suomalaista naista, joita haastattelin keväällä 2005 tekemäni kenttätyömatkan aikana, kuten jo edellä kerroin. Tutkimukseen haastateltujen naisten iät vaihtelevat 25 vuodesta 55 vuoteen. Heidän joukossaan on niin perheellisiä kuin perheettömiä, työssä käyviä, kotiäitejä, vastikään ekspatriaattielämänmuotoon tutustuneita sekä elämänmuodosta jo mittavan kokemuksen omanneita naisia. Joukko on siis kirjava. Erilaisista taustoista ja elämäkokemuksista huolimatta yhdistävänä tekijänä haastatelluille toimi kuitenkin elämänmuoto, jossa he tutkimushetkellä elivät; he kaikki olivat saapuneet Thaimaan Bangkokiin ekspatriaattipuolisoina miehensä työn vuoksi.

Muutto ulkomaille on usein ensi askel kansainvälisempään elämään. Lähteenmäki (2006, 19) on todennut kotimaastaan vapaaehtoisesti muuttavien olevan usein jo valmiiksi kansainvälisesti orientoituneita, etsivän uusia kokemuksia ja elämäntapaa. Seuraavassa olen esittellyt informantit lyhyesti: keitä he ovat ja miten he päättivät lähteä Suomesta? Entä millaisten vaiheiden kautta he päätyivät juuri Bangkokiin?

Heidi 45 v. ja Leena 55 v.

Heidi ja Leena olivat konkareita, jotka molemmat olivat olleet maailmalla enemmän ja vähemmän yhtäjaksoisesti jo parikymmentä vuotta ja kummallakin oli pitkä lista eri maita takanaan – Heidillä jopa yksitoista! Aasian matkaajana Heidi oli kokeneempi, sillä hän oli ulkomailta vietetyistä vuosista yli puolet viettänyt Aasiassa ja tästä ajasta kaikkiaan kahdeksan vuotta Thaimaassa, joskaan ei yhtäjaksoisesti. Leena oli tutkimushetkellä asunut Thaimaassa vasta vajaat kaksi vuotta, mutta sitä ennen kiertänyt niin Euroopassa kuin Pohjois- ja Etelä-Amerikassakin. Eri maiden välissä naiset olivat palanneet myös Suomeen, Leena useammaksi vuodeksi, Heidi lyhyemmäksi aikaa, mutta useampaan otteeseen.

Molemmilla informanteista oli lapsia, Heidillä kaksi kouluikäistä, Leenalla yksi kouluikäinen ja kolme vanhempaa. Naiset olivat lähteneet puolisonsa kanssa Suomesta alun perin seikkailun halusta ja uusia kokemuksia etsiäkseen. Suuria ennakovalmisteluja ei ollut tehty, sillä niitä ei ollut koettu tarpeellisiksi, eivätkä ne olleet aikanaan olleet yleisesti tapana. Myöhemmin lasten synnyttyä perheiden lähtövalmistelut olivat muuttuneet huolellisemmiksi.

No mehän oltiin sillon niin kauheen nuoria ja seikkailunhalusia ja no, lähinnä se oli se, että jotain muuta, et johonki ja jotain muuta. Ja sitte mun miehelle tarjottiin mahdollisuus lähteä [Aasiaan] ja niin me ei hirveen kauan aikailtu sen päätöksen kanssa. (--) Heti rinkan oston ja menoks. Koska ei sillon lähetty konttien kanssa eikä tavaroitten kanssa, eikä sitä kukaan lähteny. Muuta kun perheeliset, mut mehän ei oltu perheellisiä sillon. Et sinne vaan hypättiin [kaupunkiin]. Suuri seikkailu. (--) Mut sitte kun lapset on tullu ja varsinki kouluikäset lapset ku on nii sillon sit on valmistautunu ihan

erilailla tietysti. Et just kouluja ja asuinpaikkoja ja mitä on lapsille tarjottavaa sillä paikalla tai maalla tai kaupungilla ja.. Et se on ollut vähän toinen.” –Heidi

*”Sitä vois luonnehtia niin, et kaks hullua ihmistä on sattunu yhteen [naurua] ja useimmissa tapauksissa on ollut kysymys siitä et on haluttu jotain vaihtelua elämään, on haluttu nähdä jotain uutta (--)
No [Eurooppaan] silloin meil ei ollut oikeen mahdollisuutta valmistautua, [kahdeksankymmentäluvun alussa] ei ollut olemas, silloin ei edes tuntunu, et se on tärkeetä se valmistautuminen. –Leena*

Tutkimushetkellä Heidi oli kotona, Leena puolestaan työskenteli freelancerina kotoaan käsin. Muista informanteista poiketen Leena oli pariin otteeseen ollut myös itse se, jonka työn perässä perhe oli muuttanut maasta toiseen. Bangkokiin hänkin oli kuitenkin saapunut muiden informanttien tavoin miehen työn vuoksi.

Tuula 40 v., Anne 45 v. ja Veera 35 v.

Tuula, Anne ja Veera olivat kaikki asuneet ulkomailla yhteensä vajaat kymmenen vuotta. Sekä Veera että Anne olivat asuneet ulkomailla ennenkin, molemmat Pohjois-Amerikassa – Veera juuri ennen Thaimaahan tuloaan. Anne puolestaan oli ehtinyt palata välillä takaisin Suomeen ja asua siellä kymmenisen vuotta ennen uutta lähtöä. Tutkimushetkellä molemmat naisista olivat olleet Bangkokissa noin viisi vuotta, Anne hieman Veeraa kauemmin. Tuula puolestaan oli asunut Thaimaassa yhtäjaksoisesti jo yli kahdeksan vuotta, kauemmin kuin kukaan muu haastateltavista. Komennuskohteena Thaimaa oli hänelle kuitenkin ensimmäinen.

Kaikilla kolmella oli lapsia, Tuulalla kolme ja Annella kaksi kouluikäistä, Veeralla puolestaan kaksi nuorempaa. Suomesta – Veeran tapauksessa USA:sta – informantit oli saanut lähtemään puolisolle tarjoutunut työmahdollisuus, aiemmat hyvät kokemukset sekä halu nähdä maailmaa. Tuulan perheelle lähtö Suomesta oli vaatinut nopeaa päätöksentekoa. Uuteen kohdemaahansa naiset olivat tutustuneet muun muassa kirjallisuuden avulla. Annelle ja Veeralle oli tarjoutunut myös mahdollisuus käydä tutustumiskäynnillä Bangkokissa ennen sinne muuttamistaan. Paras informaation lähde oli kuitenkin ollut vertaistuki, tilaisuus kysyä ja keskustella muiden maassa jo asuneiden kanssa.

*Me tultiin itse asiassa kahen viikon varotusajalla. Me kahes viikos pakattiin kaikki tavarat ja lennettiin suoraan tänne. (--)
Me luettiin kaikki kirjat, mitä käsiin sai Suomesta ja kaikki videot ja kaikki mitä sai Suomesta, joka on hirveen vähän. Siel on muutama turistiopas tehty ja muutama Thaimaan turistiesittelyvideo ja siin oli kaikki. Mut sitte mä kävin lähetysseuran sivuilla ja löysin sieltä sähköpostiosoitteen semmoselle, joka on täällä asunu yli kymmenen vuotta, lähetystyöntekijä. Mä sain hänet kiinni ja hän sitten kerto hirveesti ihan niinkun tämmöstä ihan oikeaa kokemusta ja muuta ja hänel oli muutama kirja kans mitä mä lainasin, siit oli hirveesti apua. –Tuula*

*No, se oli aika itsestään selvä juttu, et [miehelle] tarjottiin vaan, et nyt olis tämmönen työpaikka ja sen Amerikan reissun jälkeen niin oltiin ajateltu, että varmaan viel lähetään ulkomaille. Niin se oli sit aika niinkun itsestään selvä päätös. (--)
Kun [mies] kävi tääl muutaman kerran ennen kun sitte*

muutti tänne, niin tultiin siihen tulokseen, että täällä varmaan niinkun viihtyis. Mä kerkesin tääl kaks kertaa käydä, lomilla, niin mulla oli semmonen käsitys sit, että mihin mä muutan. –Anne

Meillä oli oikeestaan semmonen tilanne, että me aateltiin tai mietittiin sitä että halutaanko asettua Usaan asumaan, ja me etittiin siellä asuntoja, mutta sit me aateltiin että ei haluta asettua sinne paikoillemme, että haluttiin sitte lähtee ulkomaille johonkin muualle. (--) Kirjoja me luettiin ja näin, ja siihen aikaan kun me oltiin täällä tutustumassa silloin viikko, niin täällä oli [yrityksessä] monia suomalaisia töissä siihen aikaan, niin silloin ehtiin sen viikon aikana jutella monien kanssa, täällä jo jonkun aikaa asuneitten kanssa mikä oli ihan kiva. –Veera

Haastattelujen tekohetkellä Anne ja Veera olivat kotona, Tuula puolestaan töissä. Anne oli ollut kotona perheen koko Bangkokissa viettämän ajan, Tuula aiemmin lasten ollessa pienempiä. Veera sen sijaan oli ollut töissä aiemmin, mutta jäänyt lasten synnyttyä kotiin.

Iiris 45 v., Jaana 40 v. ja Outi 30 v.

Iiris, Jaana ja Outi olivat viettäneet maailmalla kahdesta ja puolesta vuodesta neljään vuotta. Iiriksellä oli Thaimaahan muuttaessaan takanaan jo yksi kymmenen vuoden takainen ulkomaan komennus, jonka jälkeen perhe oli palannut takaisin Suomeen. Bangkokissa hän oli tutkimushetkellä ehtinyt asua puolitoista vuotta. Jaanalle ja Outille muutto Thaimaahan oli ollut ensimmäinen laatuun ja heistä molemmat olivat olleet maassa kaksi ja puoli vuotta. Tosin Outi oli tuosta ajasta Bangkokissa asunut vasta vajaan vuoden, sillä perhe oli ehtinyt muuttaa kerran Thaimaan sisällä.

Naisista kaikilla kolmella oli lapsia, Outilla yksi kouluikäinen ja yksi tätä nuorempi ja Jaanalla kaksi kouluikäistä lasta. Iiriksen lapsista toinen oli vielä koulussa, toisen puolestaan ollessa jo vanhempi. Niin Iiriksen, Outin kuin Jaanankin Suomesta lähdön taustat olivat paljolti samanlaisia kuin muiden informanttien; ulkomaille oli lähdetty seikkailunhalusta ja miehelle tarjotun hyvän työmahdollisuuden myötä. Myös elämäntilanne oli ollut maisemanvaihdokselle suotuisa – Jaanan projektiluonteisen työn päätyminen ja Outin hoitovapaa olivat helpottaneet lähtöpäätösten tekoa. Iiriksellemuutto ulkomaille oli tuonut kaivatun hengähdystauon työhön ja hän oli lähtenyt Bangkokiin virkavapaan turvin.

Tää on oikeestaan mun miehen unelmatyö mitä hän nyt tekee, haaveillu tästä pitkää. Ja sitten meil on niinkun kaikilla ollu semmosta seikkailunhalua sen verran paljon että ei me yhtään mietitty kun tää mahdollisuus tuli, me oltiin kaikki innoissaan lähdössä. (--) Mun työkin oli semmosta että mä tosi paljon tykkäsin kyllä mut et sit oli vähän jo muita, henkilöongelmia siinä työpaikalla, jota mä en yhtään kaipaa. –Iiris

No se itse asiassa tuli aika yllättäen siinä että, et meidän oli tarkoitus silloin keväällä alottaa rakentamaan. Me ostettiin tontti ja myytiin oma asunto ja muutettiin vuokralle siinä ja sit [mies] tuli kotiin yks tammikuinen päivä ja hän sano sitte, et mitä olet mieltä, että nyt olis tämmönen mahdollisuus. Ja sit me keskusteltiin kotona tietysti tästä ja sit annettiin sen asian muhia hetken. Ja se oli sit

siinä kevättä huhti-touko, kun me sitten päätettiin itse asiasta ja siitä se sitten lähti, et hyvin niinkun yhteinen päätös tämä oli. (--) Ja jotenkin se oli niin helppoa meillä se lähtö, et mä olin niinkun oman työtuntini tehnyt, mä olin semmosessa projektissa mukana ja se oli päätöksessään. Ja tuota sitten [mies] oli valmis lähtemään, hänellä oli kans sellanen työtilanne, että hän pääsi lähtemään. Ja ajateltiin, että helppohan on vuokra-asunnosta lähteä, niin mukavasti se kesä aika sit niinkun meni, et me lähdettiin elokuussa koko perhe. –Jaana

No se oli semmonen kolmen viikon, [miehelle] tarjottii [työpaikalla] et jos halutte lähtee vuodeks nii nyt ois tosi hyvä projekti, yks vuosi maksimi. Ja mä olin sitte hoitovapaalla silloin, ja meidän vanhempi ei ees ollu silloin esikouluun menny, ei meil ollu mitään siteit, et hei että lähetään vuodeks (--) kaks viikkoo siitä [mies] oli jo Thaimaassa ja sitte kolme viikkoo siitä mä tulinkin ekaa kertaa lasten kans. –Outi

Ennen varsinaista muuttoaan niin liriksellä kuin Jaanallakin oli ollut tilaisuus käydä Bangkokissa tutustumiskäynnillä ja järjestelemässä perheen asunto- ja lasten kouluasioita. Jaanan puolison työpaikan puolesta lähtijöitä oli myös haastateltu ja informoitu tulevan suhteen. Outin perheen kohdalla ulkomaille lähtöprosessi oli edennyt niin vauhdikkaasti, ettei valmentaville kursseille ollut jäänyt aikaa. Muuttokiireiden lomassa myös tiedon hankinnan oli täytynyt tapahtua nopeasti ja tehokkaasti. Apuna tiedon hankinnassa oli käytetty niin kirjoja, Internetiä kuin vertaisverkostojakin.

Me ollaan käyty täällä, ihan vaan viikko mut kuitenkin, oltiin me neljä päivää täällä Bangkokissa ja haettiin asuntoa ja katottiin koulut ja, mut silloin se oli niinku jo laitettu nimet papereitten alle ja kaikki, meidän lähtö oli valmis, ei me enää harkittu. –Iiris

Ja sit lapsille kerrottiin. Käytiin kirjastosta hakemassa sit videoita ja kirjoja, et minkälaisia ihmisiä Thaimaassa asuu ja millasta ruokaa siellä syödään ja millanen kulttuuri se on. (--) No meillä tuota, silloin kun me tehtiin se päätös että me lähdetään, niin [mies] toi sit kotiin aikamoisia kansioita ja niitä sitten yhdessä lueskeltiin iltasin. Ne oli musta ihan selkeet. Ja sitte meil oli, tai [miehellä] oli työterveyshuolto plus sitte tämmönen yksityissairaala, jonka puolesta sitten käytiin haastattelussa, et oltiin niinkun hyvissä käsissä. (--) Se tietysti jännitti ja muutenkin se oli ihan uusi paikka se Thaimaa, mun mies oli käynyt, mut minä en koskaan, mut tuota me käytiin previsitillä sitten kesäkuussa miehen kanssa kahdestaan, ja se sitten helpotti. Pääsi näkemään ja katsomaan, et minne muuteen ja mitkä on ne koulut ja.. Se oli kaikkee muuta kun lomamatkailua se previsit, mut ihan hyvä, hyvä kokemus. –Jaana

Ei siinä hirveesti ehtiny [naurua] vaan niinku äkkiä pakattiin suurin piirtein matkalaukut ja laitettiin kaikki tavarat konttiin. (--) mut niinku rupes heti samantien nettiä selaamaan, sitte lainasin kirjoja ja heti otti yhteyttä tänne muihin jotka oli saman firman kautta täällä. –Outi

Tutkimushetkellä Bangkokissa Outi ja Jaana olivat kotona lasten kanssa, samoin myös Iiris. Tosin liriksellä oli vielä työpaikka Suomessa odottamassa hänen mahdollista paluutaan takaisin kotimaahan.

Kati 25 v.

Kati oli informanttijoukon kuopus ja asunut tutkimushetkellä Bangkokissa vasta vajaa kolme kuukautta. Kokemus ulkomailla ekspatriaattina oli hänen ensimmäisensä. Muista informanteista poiketen Katilla ja hänen puolisoillaan ei vielä ollut lapsia. Lähtö ulkomaille oli ollut pariskunnan suunnitelmassa pitkään ja Katin opintojen loputtua elämäntilanne oli ollut lähdölle sopiva. Myös Katin itselleen Bangkokista löytämä työ oli helpottanut lähtöpäätöksen tekoa. Ennen muuttoa Kati ja hänen miehensä olivat käyneet maassa viikonlopun mittaisella tutustumismatkalla.

No se on pitkän ajan tulos, et meillä on ollu aina se mielessä ja varsinkin [mies] on halunnu lähtee ja mä oon sitte sanonu, että sit voidaan lähtee kun mä saan opiskelut loppuun, etten mä lähde aikasemmin. (--) sitte kuultiin et tällanen mahdollisuus vois olla, mä sitte et selvä, nyt mä oon monta vuotta sanonu, et sitte lähetään kun opiskelut loppuu, nii kyl mä pidän siitä kiinni. Ja sit se ehkä vielä viimeinen silaus, kun mä sain täältä ton työpaikan, nii sitte mä sanoin että kyllä mä ehdottomasti lähen. (--) Me käytiin silloin joulukuussa täällä yhtenä viikonloppuna katsomas asuntoja ja siinä se sitte oli, ettei mitään muuta. –Kati

4. Vieraalla maalla

Kulttuuri on käsitteenä monimuotoinen. Sillä vuosikymmenten saatossa on viitattu niin ihmisyhteisön elämäntapaan kokonaisuutena, kuin siihen ajatus- ja merkitysjärjestelmään, jonka avulla järjettämme havaintojamme, toimimme ja teemme valintoja. Käsite on yksi etnologisen tutkimuksen perustavimpia ja - kuten rakkaalla lapsella monta nimeä – sen luonne on aikojen kuluessa ymmärretty monin eri tavoin. (Ruotsala 2002, 63.) Mutta miten kulttuuri määritelläänkin, pelkistetyimmillään – silloin, kun sitä tarkastellaan muuttajan näkökulmasta – se on usein kaikki se, joka tekee meistä vieraassa maassa muukalaisia, erottaa meidät ja muut (Raunio 1996, 113; ks. myös Hofstede 1997, 4–5).

Tässä luvussa informantit kertovat näkemyksiään asuinmaansa paikallisesta kulttuurista ja siihen liittyviä kokemuksiaan. Miten thaimaalainen kulttuuri ja yhteiskunta näyttävät heidän mielikuvissaan? Entä maan ihmiset ja heidän tapansa toimia? Mitkä asiat informantit kokevat kohdemaansa kulttuurin myönteisinä - entä kielteisinä puolina? Kuvaus ei pyri olemaan objektiivinen kertomus Thaimaasta ja thaimaalaisuudesta, vaan maa ja sen ihmiset esitetään informanttien silmin katsottuna. Sillä, millainen thaimaalainen kulttuuri ja thaimaalaiset oikeasti ovat, ei tutkimuksen kannalta ole merkitystä, vaan millaisina informantit kokevat heidät. Kuten Billig toteaa, kansallisissa kategorioissa ei ole tärkeää se, millaisia ”me” tai ”muut” ”oikeasti” olemme. Olennaista sen sijaan on, miten käytämme näitä kategorioita rakentamaan ja jäsentämään sosiaalista todellisuutta, yhteisyyttä ja eroja meidän ja muiden välillä. (Billig 1995.)

4.1. Tuhansien hymyjen maassa

Thaimaa on matkakarjallisuudessa kuvattu kesän ja auringon maana, jossa satunnainen matkailija otetaan vastaan aina hymyillen. Kuvaus on ilmeisen oikea. Informantit olivat asuneet Thaimaassa tutkimushetkellä muutamasta kuukaudesta useisiin vuosiin. Suuresta vaihtelusta huolimatta naiset olivat lähes yksimielisiä paikallisten ihmisten parhaista puolista. Paikallisten ihmisten ystävällisyys ja myönteinen asenne elämään nousevat adjektiivina esiin ylitse muiden naisten kuvaillessa kohtaamiaan ihmisiä. Jaanan kokemustensa pohjalta paikalliset ihmiset ovat vaikuttaneet pääosin luotettavilta, ja Outi toteaa heidän suhtautumisensa kanssaihmiisiin olevan hämmästyttävän lämmitä. Myös lirikseen thaimaalaisten käytöstavat ovat tehneet vaikutuksen. Hän kiinnittää huomiota erityisesti siihen, etteivät ihmiset vaikuta tuntevan juurikaan kateutta. Iiris toteaaakin tietyllä tapaa ihailevansa ihmisten kykyä elää hetkessä ja vailla katkeruutta.

Mitä mulla nyt on ollu kokemuksia, niin paikalliset ihmiset on ollu aivan ihania. Ne on ollu ystävällisiä, niihin on voinu kuitenkin niinkun pääosin luottaa ja ne ollu ihan hyviä, hyviä niinkun tovereita ja hyviä työntekijöitä ja.. –Jaana

Ihmiset on aivan mielettömän ystävällisiä, aina ne jaksaa olla ja varsinki lapsia kohtaan. –Outi

Thaimaalaisten elämäntyyli ja käytöstavat ja nää niin ne on hirveen hienoja, semmonen positiivisuus ja ystävällisyys, ja että ne ei oo kateellisia yleensä, ei ainakaan näytä sitä paljoo, eikä katkeria harvemmin, jotenkin niinkun hyväksyy kohtalonsa aika pitkälle. –Iiris

Informantit kiittävät myös paikallisten asukkaiden usein suvaitsevaa ja ennakkoluulotonta suhtautumista muita kohtaan ja arvelevat piirteiden juontavan juurensa buddhalaisesta tavasta nähdä maailma. Naiset kertovat, etteivät ole kohdanneet maassa syrjintää tai rasismia vaan kokevat tulleensa hyvin vastaanotetuiksi. Jaana ja Veera toteavat Thaimaan olevan ulkomaalaiselle tässä mielessä helppo maa tulla. Ihmiset ovat joustavia ja valmiita antamaan anteeksi ulkomaalaisen tietämättömyyden.

Aika rento, niinkun hyväksyvä ja semmonen. –Iiris

Ihmisten ystävällisyys ja sellanen tietty suvaitsevaisuus, buddhalaiseen uskontoon sieltä varmaan juontaa juurensa, että ollaan niinkun aika hyvät, ollaan avoimia ja hyväksytään monenlaiset, ettei oo kauheesti semmosia ennakkoluuloja toisia kohtaan. Ihmiset ei oletta, että sä sopeutuisit tänne tai käyttäytyisit paikallisen tavoin, että sulle annetaan kauheesti anteeksi. –Veera

Mun mielestä tää oli aika helppo tulla tänne eurooppalaisena, skandinaavina, että otettiin hyvin niinkun avosylin vastaan sekä kouluissa että kotipiirissä. –Jaana

Täällä ei oo valtaväestön kohdalta minkään näköstä rasismia ekspattia kohtaan, hyväksytään ihan semmosena kun me ollaan. –Heidi

Informanttien kuvaillessa tapaamiaan ihmisiä paikallisväestön työteliäisyys ja pyyteettömältä tuntuva halu auttaa nousevat esiin. Maan palvelukulttuuri ja kiireetön elämänrytmi saavat naisilta kiitosta. Leena toteaa lähes kaikkien ongelmien olevan ratkaistavissa ystävällisyydellä ja pitkämielisyydellä, mikä yhdessä kiireettömän elämänrytmin kanssa, toimii stressiä poistavana tekijänä. Myös Iiris kertoo nauttivansa siitä, ettei elämä Bangkokissa, kaupungin suuruudesta ja vilkkaudesta huolimatta, tunnu hektiseltä. Tuula pohtii erilaisen käsityksen ajasta heijastuvan ihmisten tavassa tehdä työtään niin, että työhön käytetyn ajan sijasta huomiota kiinnitetään työnlopputulokseen. Ahkeruuden mittana ei ole tehokkuus.

Niin se että ihmiset on ystävällisiä ja kun ne tapaa toisen vieraan ihmisen, ni niillä ei ole mitään taka-ajatuksia, ne on ystävällisiä, ja ne halua hoitaa sun asiasi. Ja jos sä itse noudatat sääntöjä ja olet ystävällinen, niin kaikki asiat järjestyy, ihan kaikki, ja se pudottaa stressiä. Stressi putoo täällä oikein merkittävästi, et sitä sellasta stressiä ei oo ja voi rauhottuu johonkin asiaan ja voi ajatella jotain asiaa. Se on niinku tosi positiivinen asia, varsinkin kun tulee jostakin, missä elämän rytmi on toisenlainen. –Leena

No just tää ystävällisyys ja semmonen niinku palvelualltius on tosi ihanaa. –Iiris

Sitte tietysti positiivisia mitkä täällä on, niin nää on hirveen ahkeria, sillä tavalla ahkeria ihmisiä, että niin se jotenkin liittyy tähän buddhalaiseen ajatteluun, että ne ei mittaa niinku aikaa tavallaan, kuinka kauan johonki menee kun ne tekee. Et mitään ei piä saada äkkiä valmiiksi. –Tuula

Ystävällisten ihmisten maana profiloituva Thaimaa saa tavallisen suomalaisen näyttämään varsin kolkolta. Vastakohtana asemamaan paikallisväestöön liittämilleen positiivisille piirteille naiset kuvailevat suomalaisia perusluonteeltaan juroiksi ja jäyhiksi, joilta hymyä ei herkästi helittiä. Iris pohtii, ettei Suomessa tunnu olevan yhtä hyväksytyä näyttää iloaan ja toteaa, että suomalaiset voisivat toisinaan keventää asenteitaan. Jaana ja Tuula kertovat kaipaavansa kotimaan maanmiehiltään lisää erilaisuuden hyväksyvää avarakatseisuutta ennakkoluulojen sijasta. Kuva suomalaisista tylynä kansana saa tukea myös naisten aiemmista kokemuksista Leenan kertoessa vuosien takaisesta Suomeen paluustaan useiden ulkomailla vietettyjen vuosien jälkeen. Leena moittiikin suomalaisia kansainvälisyyden ja käytöstapojen puutteesta, eräänlaisesta tahattomasta junttiudesta, sulkematta itseäänkään kritiikin ulkopuolelle.

No suomessa ehkä sellanen ihmisten perusjäyhyys mitä, minkälaisii me suomalaiset ollaan [nauraa], minkälainen mä olin ittekki, että sitä mä en ainakaan kaipaa kauheesti. –Veera

En mä tiiä onko ihmiset ilosempia täällä, ainakin ne vähän näyttää ilosemmilta. Ehkä se on suomalaisille perinteisesti ei niin hyväksytyä olla liian ilonen, et sitä voi niinku silleen sopivasti kunhan sitä [nauraa] vakavuuttakin riittää. Et kyl jos mä jotain toisin täältä sinne ja meiän elämään, jos vois niin tehdä, nii semmonen kevyempi ilosempi asenne, et siitä vois suomalaiset hyöttyä, ei sitä varmaan niin vaan voi tuoda [nauraa]. –Iris

Vois ajatella asioita vähän laajemminkin. Vois sanoo päivää, vaikka sille naapurille ja jos se naapuri sattuu olemaan joku ulkomaalainen, niin mieluummin tervetuliaks toivottaa, kun että alettais ihmetellä mitähän se täällä tekee, eli tämmönen erilaisuuden hyväksyminen. –Jaana

Että suomalainen ajattelutyylä ei todellakaan oo välttämättä se oikea, on hyvin yksipuolinen ajattelutyylä, hyvin semmonen sisäänpäinkääntyny. –Tuula

Sillon kun me oltiin siellä [90-luvulla], nii se oli kyllä vaikeeta. Ihmiset oli niin tylyjä, että se oli vaikea ottaa vastaan. Mä muistan kun mä yritin puhuu, mä olin tottunu siihen et ihmiset puhuu keskenään kauheesti, menin tota jonnekin myymälän kassalle ja yritin puhuu kassan kans jotain ja se katto mua ja [nauraa]. Suomalainen on, suomalaisuus on vähän semmonen... Se on puute. Että me ollaan vähän moukkia aina vaikka kuinka yritettäis olla sivistyneitä, se vaan aina niinku tuntuu että voivoi, ei oo kansainvälinen, eikä osaa käyttäytyä silleen kun pitäis. –Leena

4.2. Hymyn kääntöpuolella

Paikallisten ihmisten lukuisista positiivisista piirteistä huolimatta, informantit kertovat kuitenkin jääneensä pohtimaan, mitä thaimaalainen hymy lopulta kätkee taakseen. Jaana, Veera ja Kati näkevät hymyssä suojamuuriin, jonka taakse piiloutuvat merkitykset ovat ulkopuolisille usein vaikeasti avautuvia. Syvemmälle mentäessä informanttien kuva thaikulttuurista muuttuukin ristiriitaisemmaksi. Samalla, kun naiset ovat yksimielisiä thaimaalaisten ystävällisyydestä, he jakavat myös kokemuksen kontaktin luomisen vaikeudesta asemamaansa paikalliseen väestöön.

Toisaalta nyt kun sit pidempään on ollu, niin joskus niinkun on semmonen epäselvyys näitten paikallisten ihmisten kanssa, et mitä siellä hymyn takana sitten on. –Jaana

Täällä ollaan hiljasia ja hymyileviä ja sitte semmonen vähän salaileva. –Kati

Sen hymyn taakse kätkeytyy niin paljo, paljo semmosii asioita mitä me, mitä ei osaa ajatellakkaan. –Veera

Jaana kertoo tutustuneensa paikallisiin ihmisiin pääasiassa koulua käyvien lastensa kautta. Lasten ystävyystyminen keskenään on murtanut jäätä myös aikuisten välillä. Myös Veeran kohdalla pienten lasten myötä jaettu elämäntilanne on auttanut löytämään yhteisen sävelen hänen ja hänen thaimaalaisen ystävänsä välillä. Jaana pohtii kuitenkin varovaisesti havainneensa paikalliset ihmiset hyvin valikoiviksi suhteissaan ulkomaalaisiin. Myös Veeran kokemus paikallisväestöön tutustumisesta on vaikea. Kati, Tuula ja Heidi kertovat löytäneensä paikallisia tuttavuuksia puolisoidensa työyhteisöjen kautta. Ilman samanlaista elämäntilannetta tai elämänhistoriasta kumpuavia kokemuksia kanssakäyminen heidän kanssaan on kuitenkin useimmiten jäänyt pinnalliseksi.

Hmm, no se on kaks piippunen juttu. Ne on tuota hirveen ystävällisiä. Siis mitä on koulumaailmassa aika pitkälti, koska siellä sit on lähinnä, et meil ei naapurustossa ole ihan thaimaalaisia. Mut hekin on musta aika valikoivia, että ei ne niinkun ihan joka.. kaikkien kanssa käy. Eikä tuota, on ainakin sen huomannut, että jos he niinkun lapset leikkivät keskenään, tulevat toimeen, niin sillon sitte nämä thaimaalaiset, joko isä tai äiti, lähinnä äiti, niin ottaa niinku yhteyttä ja, että meidän poika tykkää leikkiä teidän pojan kanssa ja tuliskohan hän niinkun meille ja teille ja näin pois päin. Et semmonen niinkun aika paljon lasten kautta tulevia yhteyksiä. –Jaana

Mul on yks tosi hyvä thaimaalainen ystävä, joka on mun ikänen tyttö jolla on saman ikäiset lapset. Et se on niinku sellanen meitä yhdistävä tekijä. Mutta muuten thaimaalaisten kanssa, mulla ei oo ketään, meillä ei oo ketään tuttavvia eikä ystäviä niinku muita thaimaalaisia. Että mun mielestä tääl on hirveen vaikee solmia kontakteja paikallisiin ihmisiin. –Veera

No (miehen) työkavereihin kyllä. Ja sillä on, ne on vähän meitä nuorempia, mutta tota niihin me ollaan tutustuttu ja niitten kanssa ollaan tekimisis ja sitten ne on ainakin niin tottunu siihen, että länsimaalaisia on kokoajan ollu siinä niitten yhteisössä. –Kati

”(--) et nää on just kenen kans on sitte ollu tekemisissä, nii nää on ollu yleensä länsimaisella firmalla töissä ja mahdollisesti jopa asuneet ulkomailla ja sitten tulleet takas tänne.” –Tuula

Et bisnestapaamisten yhteydessä paikallisten partnereitten tai bisnestuttavien kanssa nii sillon näil lounailla, illallisilla, mut sekin on hyvin muodollista, et harvemmin silleen ihan oikeesti ystävystyis tai tutustuis thaimaalaiseen. Se on vaikeeta, hyvin vaikeeta. –Heidi

Läheisten ystävyyssuhteiden luominen paikallisväestöön kuuluviin onkin osoittautunut tutkittaville haasteelliseksi. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta informantit toteavat, etteivät he koe saaneensa paikallisiin ihmisiin kontaktia. Thaimaalaisia, joiden kanssa ovat ystävystyneet, naiset kuvaavat tavalla tai toisella länsimaistuneiksi, tottuneiksi toimimaan länsimaisessa työyhteisössä tai itsekin ulkomailla joskus asuneiksi. Jaettu kokemus ulkopuolisuudesta on yhdistänyt ja tehnyt toisen aseman ymmärtämisestä molemmille osapuolille helpompaa. Veera pohtii miksi juuri Thaimaassa ihmisiin on tuntunut olevan niin vaikea tutustua ja vertaa tilannetta muualla hankkimiinsa toisenlaisiin kokemuksiin.

Et sitte semmosten kanssa, thaimaalaisten kans, jotka on itse asuneet ulkomailla ekspattina, nii heidän kans tietysti ihan erilailla tulee, koska he osaavat laittaa itensä meidän asemaan, ja toisinpäin. –Heidi

Jopa he sanoo sitte nämä thaimaalaiset, että heil on hirveen vaikee sopeutua tänne uudestaan, että kun he ei, heidän niinkun ajatusmaailma on ihan jotain muuta, kun täällä. –Tuula

Ja hän on thaimaalainen ja thaimaalaisen miehen kans naimisissa, mutta hän on viettäny niinku nuoruutensa teini-ikään saakka Hongkongissa, ja ollu täällä sitte kansainvälisessä koulussa kans, että hän kans, koska tuntee olevansa niinkun vähän länsimaalaistunu thaimaalainen tietyllä tavalla, että ja hän puhuu hirveen hyvää englantia, et sillai helppo hänen kans kommunikoida. (--) Sillon kun mä sanoin et me oltiin [Itä-Aasiassa] kolme kuukautta, nii mä tutustuin siellä [niihin ihmisiin] kolmessa kuukaudessa paljo helpommin mitä täällä viiden vuoden aikana keneenkään thaimaalaiseen. –Veera

Harvoja kontaktejaan lukuun ottamatta, informantit toteavatkin suhteidensa paikalliseen väestöön rajoittuvan perheen palkkaamaan kotiapulaiseen tai työnantajayrityksen autonkuljettajaan. Palvelusväen kautta naisille oli avautunut ikkuna tavallisen kansan arkeen ja juhlaan. Vaikka informantit kertoivat suhteidensa palkollisiin olevan hyvät - jopa niin, että kotiapulainen nähtiin osaksi perhettä - tuttavuus oli harvoin johtanut tasaveroiseen ystävyyteen. Läheisistä väleistä huolimatta, kyseessä oli kuitenkin lopulta työntekijän ja työnantajan välinen suhde.

Sitte meil on erittäin, erittäin kiva apulainen, jonka mä katson niinkun perheenjäseneksi melkein. –Leena

Onhan ne, hmm, tolla firmalla on autonkuljettaja, me ollaan oltu hänen häissä, ja se on ollut koko ajan sama, ja se aikasemmin kuskas meiän lapsia kanssa kouluun ja muuta, et oli hyvin paljonki meillä itse asiassa ja hänen kanssaan paljo juteltu. –Tuula

Mutta kuitenkin apulaisen kans ja autokuskin kans, jonka kans me ollaan päivittäin niinku tekemisissä ja on hyvä suhde, ja mitä on myös antaa tällasen mielenkiintosen niinku ikkunan tähän thaimalaiseen elämään ja perhesuhteisiin ja kaikkiin tällasiin, mutta siinäki on sit me ollaan hänen työnantaja, niin sekään ei oo tietysti tällänen ystävyysuhde. –Veera

Vain käymässä

Miksi paikalliset ihmiset tuntuvat olevan niin vähän kiinnostuneita lähemmän tuttavuuden solmimisesta maan ekspatriaattiväestön kanssa? Heidi näkee yhden syyn tilanteeseen piilevän ekspatriaatielämänmuodon vaihtelevassa luonteessa ja toteaa tietyllä tapaa ymmärtävänsä paikallisten halua pitää etäisyyttä maassa ekspatriaattina eläviin, sillä ekspatriaatit harvoin tulevat maahan jäädäkseen. Ihmisten vaihtuvuus yhteisössä on nopeaa, ja suurimmalle osalle maasta muodostuu vain väliaikainen pysähdyspaikka. Miksi siis nähdä vaivaa tutustua ihmisiin, jotka ovat vain käymässä.

Mutta toisaalta kun miettii niin mekin, me ollaan heille ekspatteja, me tullaan, me lähetään. Et minkä takia he myöskään käyttäs kauheesti energiaa tutustuakseen meihin, koska me joka tapaukses lähetään. –Heidi

Tilannetta on mahdollista tarkastella myös toisin päin: kuinka motivoituneita ekspatriaatit lopulta ovat tutustumaan paikallisiin ihmisiin, oleskellessaan maassa vain tilapäisesti? Ekspatriaattien on todettu kiinnittyvän asemamaansa yhteiskuntaan tavallisesti vain löyhin sitein (Hyvönen 2009, 62; ks. Duque 2009, 104), sillä heillä ei liikkuvana väestönä ole samanlaista tarvetta sopeutua paikalliseen kulttuuriin kuin aiemmilla siirtolaissukupolvilla (Leonard 2010, 62). Ekspatriaateilla ei myöskään ole aikaa: vieraaseen kulttuuriin sopeutuminen on prosessi, joka voi viedä vuosikymmeniä, kun ekspatriaatilla sitä saattaa olla vain kuukausia (Lampela-Kivistö 2006, 168-169). Oksanen onkin todennut paikalliseen kulttuuriin sopeutumisen ihanteen olevan ristiriidassa ekspatriaattiuden väliaikaisen luonteen kanssa. Paikallisen väestön sijaan ekspatriaattien todellisen viiteryhmän muodostavat toiset samassa elämäntilanteessa elävät ekspatriaatit. (Oksanen 2007, 21.) Informanttien suhde thain kieleen tukee tulkintoja: Kaikki tutkimuksen naisista kertoivat käyttävänsä kommunikointiin pääasiassa englanninkieltä. Thain kieltä monet kertoivat osaavansa vain auttavasti. Ainoastaan Tuula, joka on asunut Thaimaassa kauiten, kertoo kielitaitonsa olevan kohtalaisen sujuva.

Perusteet. Tinkiä ja inttää vähän ja että suurin piirtein ei nyt ihan viilata linssiin ihan täysin, ei mitään hirveitä, keskustella ei pysty. –Outi

No vähän taksisanastoa ja vähän ruokasanastoa ja semmost, semmonen minimi sanasto, millä nyt just niinkun pärjää. –Anne

No osaan sillä tavalla, et tuun toimeen. Kyllä mä pystyn ihan semmosta jokapäivästä keskustelua, arkikeskustelua juttelemaan. –Tuula

Tutkimushetkellä vasta muutamia kuukausia maassa asunut Kati kertoi olevansa innostunut oppi-

maan paikallisen kielen paremmin ja totesi kokevansa kielitaidottomuutensa arkeaan häiritsevänä tekijänä. Myös muut informanteista kertoivat alkuun opiskelleensa paikallista kieltä. Innostus oli kuitenkin laantunut pian, heidän huomattuaan pärjäävänsä myös englannin kielellä. Kielenopiskelun motivaatiota oli heikentänyt myös se, etteivät naiset kokeneet thain kielestä olevan heille hyötyä tulevaisuuden kannalta (ks. Lampela-Kivistö 2006, 172). Koska informantit eivät olleet suunnitelleet jäävänsä maahan pysyvästi, paikallisen kielen opiskelu oli alkanut tuntua turhalta opiskelun vaatimaan vaivannäköön nähden. Myös turvatun sosiaalisen aseman ja hyvien taloudellisten resurssien on todettu olevan yhteydessä ekspatriaattien vähäiseen tarpeeseen luoda kontakteja asemamaansa yhteiskuntaan (Hyvönen 2009, 75). Veera toteaaakin liikkuvansa pääasiassa kansainvälisissä piireissä. Myös muiden informanttien kohdalla tilanne oli sama.

No tosi vähän ja mulla on kauhee hinku opetella sitä, että mä just eilen kävin tuola kirjakaupas ja meinasin ostaa sellasen cd:n ja kirjan. Must tuntuu et se haittaa kauheesti mun elämää kun mä en osaa yhtään tätä kieltä. –Kati

Täälä mä oon opiskellu thaita kaks kyt tuntia ja sit huomasin, et en mä niin hirveesti tätä tarvi, aika moni osaa aika hyvin englantia. –Iiris

Mä opiskelin thaita, sillan kun me tultiin tänne, ja se on yks semmonen mitä, mikä mua hävettää tunnustaa, et mä oon täällä yli neljä vuotta asunu ja mä en puhu thaita muuta kun tosi huonosti. Mä osaan numerot ja taksithaita, et suoraan ja oikealle vasemmalle ja mitä nyt kiitos ja mä osaan kysyä paljonko maksaa ja tinkiä vähän, mutta siihen niinku rajoittuu mun thainkielen taito. Toisaalta täälä on kans se, että munki elämä on, mä liikun kuitenkin tämmösessä nii ekspat-ympyröissä täällä, että ei mun joka päiväsessä elämässä kauheesti oo tarvetta thainkielen osaamiseen, mikä on sääli, mutta en oo saanu ittestäni nii paljon irti et olisin opetellu. –Veera

Hyvin vähän. Aluksi mietin sitä, että joo, se on ihana ja uus kieli ja tosi haasteellinen, mut mä jäin sitä pidemmän aikaa miettimään, miten paljon se vie aikaa, energiaa ja sitte mitä mulla jää niinkun käteen siitä. Niin mä sit tulin siihen tulokseen, että mulle ihan riittää se, että mä näitten apulaisten ja muitten kanssa osaan sen muutaman sanan, muutaman lauseen, mä pärjään taksissa ja (--) Must se on hirveen tärkeä, että sä oot kiinnostunu paikallisesta kielestä, mutta se, että niinkun oisin lähteny pidemmälle sitä opiskelemaan, niin ei oo tullu mieleeni. –Jaana

Tietysti vois osata enemmän, se ois tosi kiva osata enemmän, mutta thain kielikin on aika turha taito, jos nyt ajatellaan ihan elämää yleisesti, nii missä sitä muualla tarvitset kun Thaimaassa, että ei missään. –Heidi

Väliinputoajat

Oman elämänmuotonsa ohella informantit etsivät tutustumisvaikeuksien taustalla vaikuttavia syitä asemamaansa yhteiskuntarakenteesta. Anne ja Tuula kertovat thaimaalaisen yhteiskunnan perustuvan tiukkaan luokkien väliseen hierarkiaan, jossa jokaisella on oma, taloudellisen aseman sanelema paikkansa. Kanssakäyminen hierarkian eri tasojen välillä jää heidän mukaansa yleensä

vähäiseksi, sillä ihmisillä on tapana olla tekemisissä pääsääntöisesti vain omaan luokkaansa kuuluvien kanssa. Varallisuuden mukaisesti määräytyvässä hierarkiassa, ekspatriaatit asettuvat suhteessa tavalliseen kansaan liian korkealle, jotta luontevaa ja tasaveroista kanssakäymistä heidän kanssaan pidettäisiin mahdollisena. Maan rikkaaseen yläluokkaan nähden tilanne on käänteinen.

Joo, joo kyl must tuntuu, et he ei niinkun haluakkaan, koska tää on semmonen maa, jossa on hirveen isot luokkaerot, ihmiset jaotellaan sen mukaan, et mimmosessa taloudellisessa asemassa he ovat. –Anne

Mä en tiää, mikä siinä on, mut siin on varmaan sekin, että niin aasialaiset monesti vähän sillai, meidän ollaan hirveen isoja ja kova äänisiä, ja heil on semmonen kuva, et meil on paljon rahaa, ja me ostetaan ja maksetaan kaikki. Et ehkä siin on joku tämmönen pelko vielä niilläkin. Ja sitte osa, näitä thaimaalaisia täällä, niin nehän on niitä miljardöörejä, niin eihän niitä vois vähempää kiinnostaa mitä mulle kuuluu, että se on semmonen, sen näkee niitten ilmeestä, ne on äärettömän ystävällisiä, mutta niit ei kiinnosta ihan oikeesti pätkän vertaa mitä niille vastaa [nauru]. –Tuula

Suurimman osan ulkomaalaisten ongelma täällä on se, että harvemmin seurustelee muuta kun niin kutsutun rahvaan kanssa. Keskiluokka tietysti siinä välissä, joka on nyt nykyään vasta muodostunu tänne, mut et sitte se niin kutsuttu ylempi keskiluokka ja yläluokka, ei meil oo niinku sinne mitään periaatteessa asiaa. Että tää on hyvin hierarkkinen. –Heidi

Ekspatriaattien asema hierarkiassa ei kuitenkaan selity yksin varallisuuserojen kautta, Leena toteaa ekspatriaattien törmäävän usein eräänlaiseen kansalaisuuden sanelemaan sosiaaliseen hierarkiaan, vaikka taloudellinen asema ei näyttäisi muodostavan tuttavuudelle esteitä. Sosiaalisten suhteiden markkinoilla ekspatriaatti ja thaiväestöön kuuluva eivät Leenan mukaan ole yhdenvertaisia, ekspatriaatti ulkomaalaisena on jo lähtökohtaisesti alakynnessä. Hän moittiikin paikallista kulttuuria sen sisäänpäinkääntyneisyydestä. Maassa pitkään asunut Tuula pohtii tilannetta asettamalla thaimaalaisen tavan arvottaa sosiaaliset suhteet kehään, jonka ytimen muodostavat perhe ja suku. Sukua seuraavat omat maanmiehet, heistä koostuvat ystävät ja työyhteisön kautta muodostuvat kontaktit. Ulkomaalaisten Tuula toteaa jäävän kauas kehän sisäpiiristä. Motivaatio solmia ystävyys-suhteita maan ekspatväestöön on näin prioriteetiltaan alhainen.

Kun ajatellaan tätä maata, niin tänne on vaikea sopeutua sen takia, että tämä kulttuuri ei ole ulospäin suuntautunut. Se on sisänpäin suuntautunut ja ulkomaalaisena sä oot vielä jossakin kummallisessa tilanteessa, jossa sä et oo... (--) Ja sit tämä yleinen niinkun semmonen hierarkia, siis ne ihmiset jotka täällä on niinku keskiluokkaa, joita sä ajattelet joiden kanssa sä voisit kommunikoida, niin ne onkin paljon sua ylempänä, se ei ole helppoo ollenkaan. Kysymys ei ole siitä, että ihmiset olis epäystävällisiä, ei ole tapana kommunikoida toisten ihmisten kanssa. –Leena

Paikallisiin on oikeestaan hirveen vaikee tutustua sen takia, että nehän on aika varauksellisia ulkomaalaisten suhteen. Et ne on kyllä hyvin semmosia avoimia ja muuten niinkun tämmösiä vastaanottavia, mut siinä menee raja, se koti on ihan eri, koti ja sukulaiset. Se pieni ympyrä on koti ja sukulaiset. Sen jälkeen tulee samaa kansallisuutta olevat ystävät ja sen jälkeen työyhteisö, niitten omat

työystävät, ja sen jälkeen alkaa vasta tulla sitten, me ollaan hyvin kaukana, hyvin kaukana siellä.
–Tuula

Informantit kokevatkin ekspatriaattien jäävän eräänlaisiksi väliinputoajiksi, törmäten erilaisiin sosiaalisiin raja-aitoihin yrityksissään luoda kontaktia paikallisiin ihmisiin. Toisaalta Heidi muistuttaa ulkopuolisuuden suhteessa asemamaan yhteiskuntaan seuraavan ekspatriaatteja maasta riippumatta. Tämä tulee esiin myös ekspatriaatteja käsittelevissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Oksanen ja Hyvönen ovat kuvanneet ekspatriaattiyhteisöjä eräänlaisina enklaaveina (Oksanen 2007, 93; Hyvönen 2009, 62). Vaikka ekspatriaattiyhteisöt ovat sidottuja paikallisiin olosuhteisiin ja muotoutuvat eri maissa omanlaisikseen, ekspatriaattien ja paikallisväestön välisiä suhteita voidaan usein kuvata rinnakkaiselona, jossa ekspatriaatit elävät omaa arkeaan ja paikallinen väestö omaansa (Oksanen 2007, 93; ks. Valaskivi 2004, 190). Toisaalta thaiyhteiskunnan voi osaltaan tulkita korostavan ekspatriaattien ja paikallisväestön eriytymistä: Heidin mukaan edes vuosien asuminen maassa ei tuo muutosta ulkopuolisuuden kokemukseen.

Me ollaan erossa valtaväestöstä riippumatta siitä missä ilmastossa tai ihonvärisessä paikassa me ollaan, ekspatrius on alakulttuuri, täysin. Se on oma alakulttuurinsa siinä yhteisössä, on se sitten Suomessa, on se sitte Thaimaassa, on se Jenkeissä, missä tahansa, koska me ei olla osana valtakulttuuria ja meist ei koskaan tule sen osaa. Me ollaan aina turisteja. Ja näin ollen nii turistit periaatteessa niinku hakeutuu aina toistensa seuraan (--) Sit on olemassa pitkäaikasia ekspatteja, tällasii jotka on asunu vaikka Thaimaassa viimiset nelkytävuuotta, mut silti ne on ekspatteja. Vaikka ne kuinka osais thaita, vaikka ne kuinka osais tän maan ulkoo... Miten tahansa, harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta, nii ne on edelleen ekspatteja ja ne pitää yhteyttä ulkomaalaiseen väestöön. Et sellasta täydellistä sulautumista siihen valtaväestöön harvemmin tapahtuu. –Heidi

Yhteiskunnassa esiintyvän hierarkkian vaikutukset eivät pysähdy vain ulkomaalaisten ja paikallisten välisiä suhteita solmittaessa vastaan tuleviin luokkien välisiin eroihin. Informantit toteavat havainneensa eriarvoisuuden heijastuvan myös kommunikaatiokulttuurissa esimerkiksi vahvana kunnioituksena auktoriteetteja kohtaan, piirteenä, joka näkyy sosiaalisessa kanssakäymisessä niin kodeissa, kouluissa kuin työpaikoilla. Tuula ja Heidi kertovat kokevansa tilanteen ajoittain turhauttavan, sillä heidän mielestään korkeassa arvoasemassa olevan sanaa kunnioitetaan maassa usein yksilön oman ajattelu- ja harkintakyvyn kustannuksella. Auktoriteettia ei ole lupa kyseenalaistaa, eikä oma-aloitteisuus ole arvostettua.

Tää on hierarkkinen maa, opettaja, lääkäri ja kaikki, jotka on tämmösiä, ne on hirveen korkeella, ja niitten sanomisia ei pidä osoittaa kyseenalasiiksi, vaan niille kumarretaan ja sanotaan kyllä ja uskotaan. –Tuula

Tämmönen thaikulttuuriin kuuluva hyvin voimakas, aasialaiseen kulttuuriin lähinnä, sellanen autoritäärinen kulttuuri, eli kaikki tulee ylhäältä, kukaan ei ole oikeutettu, eikä sallita oman järjen käyttöä, sitä ei kertakaikkisesti sallita, ei kotona, ei koulussa, ei työpaikalla. Ja näin ollen se vaikeuttaa määrättyjä asioita ja varsinki varmasti sitte bisneksen tekoa täällä, mutta ihan se näkyy täs koti-

elämässäkin, et mitään ei niinku tapahdu, jos ei sano, et nyt, niinku näin pitää tehdä, ja sitte jos ei ite aina tuu ajatelleeks sitä nii sitte se vaikeuttaa sitä arkea määrätyllä tavalla. –Heidi

Myös Leena nostaa yhteiskunnan eri alueille levittäytyvän hierarkian yhdeksi vaikeimmista maan kulttuurissa kohtaamistaan piirteistä. Hän toteaa hierarkian näkyvän sosiaalisessa kanssakäymisessä eräänlaisena vaikenemisen kulttuurina, jolla viittaa siihen, ettei kielteisistä asioista ja negatiivisista tunnekokemuksista puhumista pidetä yleisesti sopivana. Sen sijaan, että vaikeista asioista keskusteltaisiin ja ne selvitettäisiin suoraan, ihmisillä on Leenan havaintojen mukaan tapana reagoida ongelmatilanteisiin usein hiljaisuudella. Erimielisyydet ja väärinymmärrykset jäävät näin vaille ratkaisua. Myös maan lainsäädäntö rajoittaa esimerkiksi virallisia tahoja kohtaan suunnattua kritiikkiä ja hankaloittaa siten avointa mielipiteenvaihtoa etenkin yhteiskunnallisten ja poliittisten asioiden ollessa kyseessä. Leena kertookin kokevansa, ettei hänellä ole mahdollisuutta keskustella ihmisten kanssa omista mielenkiinnonkohteistaan ja asioista, joita hän pitää tärkeinä. Nöyristelyn ja vaikeiden asioiden välttelyn sijaan, hän toteaa kaipaavansa keskustelemaa ja suoraa kommunikointia ihmisten välille.

Mun mielestä kammottavin asia täällä on hiljaisuus, että asioihin reagoidaan ettei sanota mitään, sen jälkeen puhutaan selän takana. Eli se, että ratkastaan hiljaisuudella asioita. Se on häiritsevä asia ja se on mun mielestä ehdottomasti kielteinen asia. Että tässä kulttuurissa mä näen kielteiseksi sen että ei puhuta, eikä ratkasta asioita, eikä sanota että mä en tykkää tästä, vaan niinkun ollaan hiljaa. Ja mua häiritsee se, että niin paljon asioita perustuu siihen, että nöyristellään, se häiritsee oikeen hirveen paljon. Mä haluisin semmosta reilumpaa, suurempaa suhtautumista asioihin. Se on se ongelma. Hiljaisuus on mun mielestä se mikä niinkun kuvaa tätä, semmonen paha hiljaisuus [nauradus]. (--) Asian luultavasti muutkin maat, mut erityisesti Thaimaa on niinku semmonen haaste, että kun tääl on asioita, jotka on kiellettyjä, missä sä et saa olla kielteinen, kuninkaan suhteen sä et saa olla kielteinen, muitten ihmisten suhteen, virallisten henkilöitten suhteen. Tääl on oikeen laki, joka kieltää kritiikin. Se myös heijastuu niinkun elämään, eli mä koen sen häiritseväksi, että mä en oikeestaan voi puhuu ihmisten kanssa niistä asioista, mistä mä haluaisin, mä en saa vastausta ollenkaan tai niitä asioita kaunistellaan. –Leena

Kommunikaatiokulttuurissa kohdattujen erojen vaikutukset heijastuvat osittaisena luottamuspulana paikallisia ihmisiä kohtaan. Tuula kertoo, ettei hän ikäviä asioita välttelevän suhtautumistavan vuoksi tunne aina pystyvänsä luottamaan siihen, mitä hänelle kerrotaan. Tilanne on ongelmallinen erityisesti korkeaa kunnioitusta nauttivien asiantuntijoiden ja virallisten henkilöiden kohdalla. Virheitä ja omaa tietämättömyyttä ei mielellään myönnetä kasvojen menetyksen pelossa. Ikävien asioiden kaunistelu voi ajoittain tuntua suoranaiselta valehtelulta. Tuula yrittää ymmärtää tilannetta pohtien suomalaisen ja thaimaalaisen totuuskäsityksen välillä vallitsevia eroja. Hänen mukaansa maan kulttuurissa miellyttävä valhe vain usein nähdään ikävää totuutta parempana vaihtoehtona. Epärehellisyydessä ei ole kyse pahantahtoisuudesta, vaan pyrkimyksestä molempien osapuolten mielihyvään.

Mä en välttämättä valitettavasti voi luottaa edes kaikkiin lääkäreihin täällä, ja se on kyllä, niil on todistukset et ne on opiskellu ulkomailla ja kaikkea, mut ei he välttämättä sitte kuitenkaan tiedä ja he ei hirveen mielellään sano, että he ei tiedä, koska lääkäri on hirveen arvostettu täällä. Suomessa on eri käsitys rehellisyydestä, kun täällä. Et näitten mielestä nää on rehellisiä, vaikka meiän mielestä ne valehtelee monesti. Mut toisaalta se, ne on semmosia tilanteita, missä he ilmiselvästi eivät puhu niinkun asiat ovat, tai kerro niinkun asia on, mut he eivät valehtele thaimaalaisten mielestä, koska ne kertoo sen asian niinkun ne olettaa, et se toinen henkilö haluaa sen kuulla, jolloin kaikilla tulee hyvä mieli ja kaikki säilyttää kasvonsa. –Tuula

Myös Kati toteaa erilaisten kommellusten ja vastoinkäymisten jälkeen huomanneensa luottamuksensa paikallisiin ihmisiin osittain kärsineen. Kuva paikallisista ei enää ole yhtä hyvántahtoinen ja aurinkoinen. Kati pohtiikin, onko kuva ihmisten ystävällisyydestä lopulta vain myytti. Outi kertoo ihmisten tarkoituksien tulkinnan ajoittaisista hankaluuksista: Onko hymy aito vai teeskentelyä? Mitä se peittää? Yhden stereotypian järkkäminen nostaa esiin toisen toisaalla; kuvan suomalaisista jäyhydestään huolimatta sentään aina rehellisinä ja luotettavina.

Lähinnä niinku ihmisissä niin ensinnäkin eihän ne oo niin kohteliaita ja ystävällisiä kuin on sanottu, että mä en tiedä mistä se myytti on lähteny että thaimaalaiset on kohteliaita, koska mä en oo aina... Ehkä tommoset tavalliset ihmiset, mutta niinkun taksikuskit on tosi töykeitä. (--) Välillä tulee ja kun tulee tommosia monta peräkkäin vaikka ne on pieniä, niin siit tulee vähän semmonen kaikkia ihmisiä kohtaan sellanen varauksellisuus. –Kati

Suomalainen se on kuitenkin aika rehellinen ystävä, sä niinku luotat et varmaan se hymyilee sulle nii se niinkun tosissansa tarkoittaa. Täälä kun ne hymyilee aina nii et sä nyt tiää onk se sitte sitä, se sun ystävä kovin vai onko se vaan et nyt jotenki haluaa harjotella puhumaan englantia ja olla eurooppalaisen kans tekemisissä. –Outi

Mai pen rai

Tutustumis- ja kommunikaatiovaikeuksien lisäksi informantit nostavat esiin monia thaimalaisen ja suomalaisen ajatustavan välillä kohtaamiaan eroja, joiden kertovat etenkin alussa aiheuttaneen, ja osin aiheuttavan yhä, ristiriitaisia tunteita suhteessa asemamaan kulttuuriin ja ihmisiin. Esimerkiksi paikallisten asenne saa naisilta runsaasti kritiikkiä osakseen, ja he tiivistävät turhautumisensa kulttuuria kohtaan thaimaalaiseen sanontaan ”mai pen rai”. Naiset toteavat paikallisen elämänmoton ja huolettoman elämänasenteen lähenevän suomalaisin silmin katsottuna ajoittain jo piittaamattomuutta ja hälläväliä-asennetta tärkeidenkin asioiden kohdalla.

Sen huonoja puolia, thaikulttuurin huonoja puolia on semmonen, niinkun nää sanoo aina että ”mai pen rai”, no problems, et don’t worry, nii se on kyllä siinä. Et se on sit joka asiaan. –Heidi

Huonoja puolia sit tääl on Suomesta tulleena tämmönen epäjärjestelmällisyys ja tämmönen niinkun ei se mitään, tehään huomenna ja, sellanen jota vois aatella piittaamattomuutena tai jotain, siihen on joskus vaikee tottua täällä. Hällä väliä asenne. –Veera

Huonona puolena mä piän välinpitämättömyyttä, kaikki on vaan sitä mai pen raita. Ihan mitä vaan, nii kaikki on vaan mai pen rai ja kuhan itellään on vaan hyvin ja seuraavassa elämässä hyvin. Et Suomessa on tottunu ehkä kuitenkin siihen että asiat tapahtuu ja tehhään ja näin ja jos jotakin luvataan se tapahtuu. –Outi

Vieraassa maassa outous voi tulla vastaan kaikkialla (Oksanen 2007, 97). Etenkin terveyteen ja turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä informantit ottavat tiukan linjan liian välinpitämättömäksi kokemaansa suhtautumistapaa vastaan. Outi ja Tuula toteavat molemmat kohdanneensa juuri turvallisuus- ja terveystietämättömyyksiensä paikallisen kulttuurin kanssa. Suuriksi osoittautuneet näkemuserot siinä, mikä on hyväksi ja mikä ei ja kuinka ongelma- ja vaaratilanteissa tulisi toimia, ovat olleet vaikeita hyväksyä ja oppi niistä on tullut usein kantapään kautta.

”Et jos tuolla katossa kasvaa herkkusieniä nii sitä ei vaan laiteta vähän maalia ja ”mai pen rai, madam” (--) Eniten ehkä mua, niinku noi kulttuuriyhteentörmäykset, on tuo terveysjuttu kun meiän lapsilla oli tuberkuloosi ja sillon kun ne just sano että ei mittään. Kaikki niinkun oli vaan, se on mitä mä, mä ihan oikeesti huusin siellä sairaalassa aivan niinkun naama punasena et nyt teette jotakin. Et se ei oo muuten ihan sama keltä ne on saanu, et sehän pitää hoitaa. –Outi

Kaikkein hankalin alussa oli se, että niin huomata se, että näitten thaimaalaisten käsitys turvallisuudesta ja oikeasta ja väärästä ja kaikesta muusta on niin täysin erilainen, kun meiän käsitys, se on jotain ihan muuta. (--) Meiän lapset oli pieniä, ja mä lähin käymään kaupassa ja jossakin muualla ja ihan turvallisesti mielin jätin sitte apulaiselle, koska hän on aikuinen ihminen ja hänelä oli omakin lapsi jo. (--) Mä huomaan että niinko hän oli napannu meiän neljävuotiaan yksipäivä mopon kyytiin ja lähteny painamaan tonne jonnekin. Mä olin jättäny taksi rahan, että [lapsi] piti viedä tarhassa käymään. Se oli hypänny tonne Sukhumvitille ja lähteny mopon kanssa pärräämään! Siis semmosia aivan... Musta ne oli kaikkein vaikeimpia aluksi ja he ei käsittäny sitä ollenkaan sitte. Ne poikkes niin mielettömästi, se piti oppia kantapään kautta kyllä kaikki. –Tuula

Naiset nimeävät myös Thaimaan animismin sävyttämän buddhalaisuuden yhdeksi niistä piirteistä, jotka tekevät ihmisten ajattelu- ja toimintatapojen ymmärtämisen heille ajoittain vaikeaksi. Tuula kertoo uskon erilaisiin henkiolentoihin elävän paikallisessa arjessa vahvana ja selityksen ihmisten länsimaisesta näkökulmasta kummalliselta vaikuttaville käyttäytymismalleille löytyvän usein juuri henkimaailmaan liitetystä uskomuksista. Aina erilaisen toimintatavan kanssa eläminen ei ole helppoa, vaikka taustalla vaikuttavat syyt olisivatkin tiedossa. Esimerkkinä Tuula mainitsee ihmisten tavan onnettomuuden sattua nauraa pahoja henkiä torjuakseen. Vaikka tapa on vuosien myötä tullut tutuksi, tuntuu sen hyväksyminen yhä joskus vaikealta.

Ja sitte se, mikä näil on edelleenkin, joka on semmonen asia mihin on jo tottunu, mutta niin se ei tunnu edelleenkään mukavalta, että näil on tapana, kun sattuu joku onnettomuus tai joku muu, nii näil on tapana nauraa, hymyillä ja nauraa oikeen ilosesti. Se taas liittyy niihin, että jos he rupeis voivottelemaan ja pahoittelemaan kauheesti, niin kaikki pahat henget kuulee sen ja tulee heti sinne, tulee enemmän pahaa. Mutta kun he nauraa ja on hilpeitä ja ilosia, nii ne pahat henget ei tuu,

elikkä se loppuu siihen sillon se epäonni ja kaikki muut, et esimerkiks jos lapset kaatuu ja lyö pahasti päänsä tai muuta niin apulainen hahahahaa nauraa siinä vieressä vaan. Niin ne oli semmosia että, oli hirveen vaikee ymmärtää niitä, tai hyväksyä niitä, vaikka ne tiesikin. Ja nää on nää henkimaailman jutut täällä niin uskomattomia, ja yleensä liittyy kaikkiin, on aina selityksenä käytöksellä, ne liittyy joihinkin henkiin tai joihinkin muihin. –Tuula

Toisenlainen ajatusmaailma, joka toisinaan herättää huvittunutta kummastusta, voikin toisinaan tuntua loukkaavalta ja ahdistaa erilaisuudellaan. Leena ja Anne toteavat kokevansa paikallisen kulttuurin itselleen henkisesti vieraana. Uskonnon vahva asema yhteiskunnassa sekä monet tavat, joilla se poikkeaa informanttien omasta taustasta, saavat asemamaan ihmisten ajatusmaailman tuntuun liian erilaiselta, jopa väärältä, jotta sen voisi kokea omaksi. Tuula ja Heidi jatkavat thaimaalaisen kulttuurin kaikessa kiehtovuudessaan olevan usein länsimaalaiselle vaikeasti avautuva. Erilainen tapa nähdä maailma ja järkeistää se näyttäytyvät logiikan puutteena.

Mutta tota kyl mä vierastan tätä hierarkista yhteiskuntaa ja tämmöstä niinku yhteiskuntaa, missä uskonto dominoi kuitenkin hyvin paljon. Mä koen sen niinkun henkisesti itselleni vieraaksi ja... niin. Se on ehkä se kulttuurishokki... Se on itseasiassa ollu aika iso asia. –Leena

Mä sanosin, et tää thaimaalainen uskonto on niin erilainen, että ei sitä niinkun oikeen.. et se ei tunnu oikeelta, se ei tunnu omalta. –Anne

Näitten uskonto ja uskomukset ja ajatusmaailma on hyvin mielenkiintonen, mutta hyvin vaikee länsimaiselle, ainakin mitä mä oon mieltä. –Tuula

Me ollaan hyvin pitkälle sidottu länsimaalaiseen niin kutsuttuun maalaisjärkeen ja logiikkaan ja kun täällä sitä ei ole. Niil on omansa, mut että aukeeko se koskaan se niiden oma logiikka, niin se on sitte toinen asia... [naurua]. –Heidi

4.3. Kulttuurisokkeja

Kulttuurisokin on edellä todettu olevan luonnollinen reaktio uuden ympäristön aiheuttamaan stressiin, jonka ytimenä toimivat vieraan ympäristön aiheuttama epävarmuus ja tuttujen merkitysten katoaminen uudessa tilanteessa ja sen mukanaan tuomassa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Puute taidossa tulkita kulttuurista merkitysjärjestelmää saa ympäristön näyttäytymään ikään kuin vailla logiikkaa olevalta. (Craig 1986, 168; Adler 1997, 238–239; Oberg 1960, 177–182; Launiala 1998, 80; Raunio 1996, 116.) Informanttien edellä esitetyissä kertomuksissa eriasteiset kulttuurisokin kokemukset tulevat hyvin esiin. Naiset kertovat niin pienistä arkipäivän sattumuksista kuin suuremmista ideologisista ongelmista, joihin ovat Thaimaahan muutettuaan törmänneet.

Mä olin menos tonne Grand Palaceen tutustumaan ja sitte mul oli sandaalit jalassa ja sinne ei saanu mennä sandaaleilla. Sit sieltä sanottiin et tuolt saa sitten vuokrata kenkiä ja sieltä vuokrattiin

kenkiä ja sandaaleita sitte, mutta niihin piti vuokrata myös sukat ja mä sitte kysyin et saanko pelkät sukat koska mul on jalassa sandaalit nii ei mun kannata vuokrata noita sandaaleita. Se ei käyny ja sitten ne suuttu mulle kauheesti siitä ne thaimaalaiset siellä, niin sitte mä päätin et mä en mee sinne ollenkaan. –Kati

Sopeutumisvaikeuksien myöntäminen ei kuitenkaan välttämättä ole aina helppoa. Kulttuurisokkia voi olla vaikea tunnustaa siihen arkikielessä liitettyjen kielteisten mielikuvien vuoksi (Rousku 1998, 98; Raunio 1996, 116). Haastattelutilanteissa monet informanteista vähätelivät aluksi omaa kokemustaan tai eivät tunnistanee sitä kulttuurisokiksi. Toisaalta sopeutumisprosessin on todettu etenevän vaiheittain. Alun uutuudenviehätys voi peittää ikävät tunteet alleen, joilloin kokemus kulttuurisokista konkretisoituu viiveellä. (Rousku 1998, 98–99; Raunio 1996, 118–119.) Outi toteaaakin sokin iskeneen todenteolla vasta vuosi muuton jälkeen, häneen saatuaan tietää asuvansa maassa aiottua pidempään.

Mut sit kun tänne tultiin niin ei minun mielestä mitään suurempia yllätyksiä ollu, sillon alussa varsinkaan, että ei mulla mitään kulttuurisokkia ollu ja, et kaikki niinkun lähti ihan kivasti käyntiin. –Jaana

Se oli, sellasta sokkia ei oikeestaan ollu, ei minkäänlaista. –Tuula

No en mä tiää, mulla ei oo ollu minkäänlaisia ongelmia sopeutumisessa. –Kati

No ei, en varsinaisesti semmosia kauheen suuria kulttuurisokkeja, koska tää on kuitenkin niin eri, tänne tullessaan jo Aasiaan tullessa tietää että tää on niin erilainen kulttuuri ja erilainen maailma, et sitä tavallaan ei niinkun odota kauheesti samanlaisuutta kotimaahan tai muuta, että tää on niin erilainen. En, mä en tunne kokeneeni mitään suurta kulttuurisokkia. –Veera

No ei. Tietenki näitä, tuleehan näitä pieniä taksikuskien kans ja tämmöstä, mun mielestä ne nyt on niin, niihin jaksaa ees kiinnittää, nehän naurattaa itteekin lähinnä. Tarinoitahan ois niinkun miljoona, et mitä näitä, mut ne on niinku niin pieniä et ei niistä nyt. (–) Ei, mä tulin vuodeks lomalle, en muuten eka, toka vuonna tuli sokki, eka vuosi mä olin lomalla. Siihen saakka et tiettiin et jäähän pittemmäks. –Outi

Yksilölliset erot siinä, miten voimakkaasti ja millä tavoin kulttuurisokki oli koettu (Raunio 1996, 117–118; Rousku 1998, 98; Launiala 1998, 80), tulivat informanttien haastatteluissa esiin. Esimerkiksi Iiris kertoo kokevansa ajoittain selittämätöntä väsymystä ja kaipuuta kevääseen, jonka voi tulkita sopeutumisprosessiin kuuluvaksi koti-ikävän tunteeksi. Outin kertomuksessa lapsen sairaala-reissusta stressi tulee purkautuneeksi suoraviivaisena maltin menetyksenä. Vaikka huoli lapsesta kärjittää Outin reaktiota, naisten kokemukset vihjaavat myös temperamenttien vaikutukseen tavassa reagoida kulttuurisiin yhteentörmäyksiin.

No semmosta väsymistä. Mä niinku aika hyvin tiedän kaikkee, enkä mä suutu kovin helpolla, mut mä niinku itte väsyn jossain vaiheessa, sillee vähän niinkun selittämättömästi, tai kaipaen kevättä tai jotain semmosta. Mä niinkun itte ajattelen et se on mun tapa reagoida. –Iiris

Kaikki niinkun oli vaan, se on mitä mä, mä ihan oikeesti huusin siellä sairaalassa aivan niinkun naama punasena et nyt teette jotakin. –Outi

Junkkarit kirjoittavat kulttuurisokin vaikuttavan tavallisesti eniten henkilöihin, jotka ovat motivoituneimpia tutustumaan asemamaahan ja sen ihmisiin pintaa syvemmin (Raunio 1996, 116). Tulkin ta tuntuu sopivan etenkin Leenaan, joka kertoo paikallisiin ihmisiin tutustumisen olleen muutoissa aina yksi tärkeimpiä motivaatiotekijöitä. Thaimaassa tavoite löytää kontakti ihmisiin ja sitä myöten maan kulttuuriin oli kuitenkin alkanut tuntua mahdottomalta. Leena tuokin kulttuurisokin kokemuksensa esiin selvästi muita informanteja suoremmin toteamalla tuntevansa jääneensä Thaimaassa henkisesti hyvin yksin juuri vähäisten paikalliskontaktien vuoksi.

Meiän tavoitteena muutoissa on ollu se, että me mennään sinne maahan, me ei mennä sinne kattoo suomalaisia, vaan tavote on aina ollu asettuu asumaan, tutustuu paikallisiin ihmisiin, ja jos mahdollista niin oppia paikallinen kieli. (--) Mä ajattelenkin paikallisia aina, must on ihan sama mitä ekspatit tekee keskenään, se on eri maailma. (--) Ja sitte se että Thaimaassa on ollu henkisesti pussissa, tää on ensimmäinen paikka missä mä oon ollu henkisesti pussissa. (--) Mä koen sen niinkun henkisesti itselleni vieraaksi ja.. niin. Se on ehkä se kulttuurishokki.. se on itse asiassa ollu aika iso asia. –Leena

Kulttuurisokki on seurausta matkasta uuteen kulttuuriin, mutta samalla se voi olla myös matka omaan itseen. Identiteettiprosessien on todettu korostuvan muutostilanteissa (Suojanen 1996, 27). Vieraassa ympäristössä yksilö joutuu uuden kulttuurin ohella kohtaamaan usein myös itsensä uudella tavalla (Raunio 1996, 116, 127). Jaana kertoo Thaimaahan muutettuaan joutuneensa käymään asioita läpi itsensä kanssa eri tavoin kuin aiemmin Suomessa asuessaan. Myös Anne toteaa alkaneensa Thaimaan vuosina pohtia omaa elämäänsä enemmän, etenkin sitä mitä hän siltä lopulta itse haluaisi.

Et aika paljon on niinkun semmosia niinkun itensä kanssa asioita joutunu käymään läpi, ja saanut käydä, ehkä ei niin ois pystyny Suomessa. –Jaana

Ja sit ite on vähän niinkun saanu mieltä, et mitä oikeestaan elämältä haluaa, että on niinkun ruvennu ajatteleen mitä täs nyt? Että nyt on niinkun puolet elämästä eletty, että mitä täl loppupuolel sit nyt haluais tehdä. –Anne

Kokemus voi olla vaikea, mutta se voi myös kasvattaa ja auttaa löytämään uusia voimavaroja (Raunio 1996, 116, 127). Leena toteaa tulleen Thaimaassa kohtaamiensa vaikeuksien myötä paremmaksi ihmiseksi, joskin henkisen kasvun hintana on ollut pahaa oloa. Myös Tuula kertoo vastoin käymisten ja niistä selviämisen opettaneen ja tuoneen lisää itsevarmuutta, luottamusta omaan selviytymiskykyyn sekä uskallusta toimia erilaisten ihmisten parissa. Osa muutoksista olisi luonnollisesti ollut saavutettavissa myös Suomessa iän tuoman elämäkokemuksen myötä, mutta Tuula arvelee ulkomailla vietettyjen vuosien korostaneen niitä.

Mä sanoin että mua häiritsee se hiljasuus ja mua häiritsee monet asiat täällä, mut mä sanon ihan että Thaimaa on ollu siinä suhteessa positiivinen, että mä oon alkanu ajatella joitakin asioita mitä

mä en oo ajatellu tai huomannu aikasemmin. Että mä oon itse asiassa niinku, must on tullu parempi ihminen täällä, niinku kokonaisuuden kannalta, mutta sen hintana on ollu se että mul on ollu kauheen pahaolo, aina välillä. (--) Mä oon niinku alkanu ymmärtää asioita laajemmin ja mä oon suvaitsevaisempi. –Leena

Ja se että myöskin sitten elämäkokemusta kaikkine vastoinkäymisineen, mitä on ollut täällä, niin itestään löytää yllättäviä piirteitä, semmosia miten pystyy niinkun hoitamaan hommat ja selviytymään, eikä kehitä ongelmaa, sillai kielellisesti ja muutenkin ja oppii ottamaan selvää (--) Ainakin mikä on tullu niin ehkä semmosta itsevarmuutta ja semmosta uskallusta ja itseensä luottamista, huomattavasti enemmän. Mutta se voi olla myöskin se, että on tosiaan näin pitkä aika, et silloin kun mä tulin tänne mä olin kolkyt jotain ja nyt mä oon nelkyt jotain [naurua]. Se voi olla myöskin iän tuomaa, et ehkä se ois tapahtunu Suomessakin, mut ehkä se on täällä vielä korostunu, kun on eri-maalaisten kanssa joutunu pärjäämään. Ja myöskin työn kanssa sitte, alukshan kun me tultiin mä en uskaltanu edes kysyä [töitä], koska mä pelkäsin sitä kielimuuria mikä on, mutta ei niinko käy mielessäkään enää. –Tuula

Elämä vieraan kulttuurin parissa oli tarjonnut informanteille uutta ajateltavaa myös suhteessa omaan kotikulttuuriinsa. Naiset toteavat suhtautumisensa erilaisuuteen muuttuneen ja suvaitsevaisuutensa lisääntyneen ulkomailla asuttujen vuosien myötä. Tuula toteaa ajatuksen suomalaisesta toimintatavasta ainoana oikeana väistyneen vuosien saatossa. Omalla asenteella on ollut merkitystä. Jaana ja Outi kertovat ajatusmaailmansa avartuneen ja toteavat kokemustensa myötä oppineensa kyseenalaistamaan aiemmin itsestään selvinä pitämiään toimintamalleja ja näkevänsä enemmän arvoa myös toisenlaisissa tavoissa elää ja ajatella. Veera muistuttaa erilaisten kulttuurien olleen kokemuksena rikastuttavia myös siinä mielessä, että ne ovat opettaneet arvostamaan uudella tavalla omaa kulttuuria ja sitä mitä itsellä on.

Ymmärrystä, ja nähny enemmän. Varsinki sitä että kuinka paljon erilaisia ihmisiä on täällä Aasiassa, ja että asiat voi tehdä vähän muullakin tavalla, ihan noi suomalaisetki jutut. –Outi

Eli se elämänriikkaus ja erilaisuus, ja mun mielestä semmonen suhtautuminen erilaisuuteen, sitä ei Suomessa kirjoista opita, (--) miten ihanaa on elää sellasessa yhteisössä, jossa on erilaisia kulttuureita, erilaisia ihmisiä ja oppii ajattelemaan vähän niinkun laajemmin asioita, et hei, eihän meidän kaikkien tarttekkään mennä niinkun näin tähän suuntaan, vaan.. (--) Mä oon tykänny kulttuurista, ja se on niinku semmonen ehkä siihen sopeutumiseen vaikuttanu, kun mä oon ollu kiinnostunu tästä elämisestä täällä ja ihmisistä. –Jaana

Siinä pitää olla itse asiassa aika positiivinen ja avoin tota uusille asioille kuitenkin. Ja pitää olla aika-ajalla jalat maassa, jalat maassa ite. Ehkä semmonen nimenomaan avoimuus ja vastaanottavuus ja semmonen. (--) silloin kun tuli niin aatteli enemmän, että suomalainen ajattelutyyli on se oikea, koska mehän tiedetään miten tehdään länsimaissa, niin se on murtunu kokonaan. –Tuula

No saannu... aivan mielettömästi tietysti, aivan valtavasti. Näistä niinkun ihan suuremman luokan asioista nii oma suvaitsevaisuus on kasvannu. Ennakkoluuloista pääsee hyvin äkkiä, jos ennakkoluuloja kantaa mukanaan, nii sit ei pärjää ollenkaan. –Heidi

On varmasti muuttanu, ehkä just avoimemmaks ja suvaitsevaisemmaks eri kulttuureja kohtaan (--) Hmm, mitä enemmän näkee erilaisia kulttuureja, miten eritavalla ihmiset asuu eri puolilla maailmaa, se on kuitenkin rikastuttava sillai että osaa arvostaa sitä mitä ittellä sitte on. –Veera

Ymmärtää vai hyväksyä

Tavalla tai toisella kulttuuriin sopeutuminen on vieraan kulttuurin parissa asuttaessa välttämätöntä. Esimerkiksi Olli Alho on todennut tietynasteisen sopeutumisen olevan tarpeen, jotta ulkomailla asumisesta on ylipäänsä mahdollista selvitä (Alho 1996, 91). Heidn mukaan kulttuurin tapojen tunteminen on perusedellytys vieraan kulttuurin parissa toimimiselle. Hän kertoo etenkin eri maiden uskontoihin tutustumisen avanneen usein väyliä ihmisten paremmalle ymmärtämiselle.

Jos sitä maan kulttuuria ei edes yritä ymmärtää, nii sillon se on kyllä aivan kamalaa se oleminen sielä. Koska sä et sitä pikku-Suomea voi raahata mukanas, millään lailla, et ei se aaltomaljakko tai iittalan tuikkulasi siinä pöydällä sitä Suomea siihen tuo. Et on paikkoja joissa se on vaikeempaa ja paikkoja joissa se on helpompaa, Thaimaa kuuluu niihin vaikeimpiin. (--) Jos lähtee niinku sille linjalle, et koko aika arvostelee nyt vaikka tätä tässä, ja jos tulee liian monta miksi-kysymystä nii silloin kannattaa ruveta kyl oikeesti opiskelemaan sen maan kulttuuria ja uskontoa ja muuta, että koska sieltä ne selviää sitte ne miksi-kysymykset, et miks ne ajattelee näin tai miks nää tekee näin tai miks noi tekee noin, ja siihen on yleensä aina selitys, on se maa kun maa, nii sieltä löytyy historiasta, kulttuurista, uskonnosta ne selitykset sitte. –Heidi

Tieto siis auttaa ymmärtämään kulttuurien eroja, mutta aivan kaikkia ongelmia sekään ei aina pysty ratkaisemaan. Vaikka sokki lopulta lievenee, sen on todettu jättävän usein jälkeensä erilaisia ajoittain ilmeneviä stressioireita, ympäristön vaihdoksen aiheuttamia pitkäaikaisvaikutuksia. Kulttuuristressi voi oireilla vielä vuosienkin kuluttua saaden muuttajan tuntemaan, miten kotimaassa kaikki olisi paremmin. (Raunio 1996, 116; Rousku 1998, 104.)

Yhteentörmäyksii täällä tulee, mitä kuumemmaks muuttuu keväällä, kaikilla tulee yleensä [nauradus]. Ehkä se johtuu siitäkin, et kesäloma häämöttää mielessä jo. –Tuula

No, joo, kyllähän niitä siellä alussa aina tulee, alussa aina on tullu ja tulee tietysti tänä päivänäkin (--) On olemassa semmonen sanonta, että sanotaan että matkustaminen avartaa maailmaa, mutta matkustaessa oppii vihaamaan niitäkin, mistä sitä ei aikasemmin tiennyt yhtään mitään. Et tää on semmonen, se oli hyvin pitkälle semmonen... jossain vaihees, kun me laskettiin meil oli yli puolet maailman väestöstä inhottavana, mutta tuota [naurua], mut kyllä se siitä on sitte laantunu, suoraan sanottuna aika paljonki. –Heidi

Craig Storti on kirjoittanut useimmista vieraista kulttuureista löytyvän myös piirteitä, joiden ymmärtäminen voi osoittautua vaikeaksi, vaikka piirre olisi käynyt tutuksi ja kulttuurinen selitys toiminnan taustalla tiedossa. Tilanteille on hänen mukaansa yleensä yhteistä se, että ne saavat yksilön kokemaan jonkin hänelle tärkeän arvon tulleen tavalla tai toisella loukatuksi. Kun identiteetin perustavia arvoja rikotaan, tieto taustalla vaikuttavista mekanismeista ei enää ”selittä pois” kulttuuristen erojen mukanaan tuomia ongelmia. (Storti 1990, 63–66.) Näkemyksen voi ajatella selittävän osin sitä, miksi informantit totesivat tiettyjen thaikulttuurin ja -yhteiskunnan piirteiden olevan heille vielä vuosienkin jälkeen hyvin hankalia käsitellä, vaikka ne taustoineen olivat käyneet heille jo tutuiksi. Paikallisten tavat toimia poikkesivat heidän käsityksestään oikeasta ja väärästä tai asetuiivat muuten ristiriitaan informanttien tärkeiksi koettujen arvojen kanssa. Toisen kulttuurin arvostaminen ei Stortin mukaan tarkoita sen kaikkien piirteiden kritiikitöntä hyväksymistä. Osa sopeutumisesta on myös ymmärtää, että aina tulee olemaan käyttäytymis- ja toimintatapoja, joihin ei ikinä totu. (Storti 1990, 67–68.)

Vaikka kaikkea ei tarvitse hyväksyä, paikallisen käytöksen ymmärtäminen ennen sen torjuntaa on kuitenkin tärkeää (Storti 1990, 64, 67–68). Myös vieraan kulttuurin vaikeaksi koettujen piirteiden kanssa on opittava elämään. Iiris, Heidi ja Tuula toteavat huomanneensa sopeutumisen ja oman elämän mielekkyyden kannalta tärkeäksi muistaa ja hyväksyä, että maassa on eletävä ja toimittava maan omilla ehdoilla, vaikkei se aina tuntuisikaan helpolta. Nurjat puolet on Heidin mielestä tärkeä tiedostaa, mutta niihin takertumista tulisi välttää, sillä toisen kulttuurin muuttaminen ei ole mahdollista. Tuula muistuttaa ekspatriaattien elävän ulkomaalaisina ikään kuin asemamaansa vieraina, jolloin oppimisessa toimimaan maassa sen ehdoilla on kyse myös paikallisen ”isäntäkulttuurin” kunnioittamisesta. Jos ehdot eivät aina miellytä, ongelma ei lopulta ole paikallisen kulttuurin.

Mä oon niinku ajatellu et mä oon heiän ehdoilla, jos mä yritän tätä muuttaa ei siintä tuu kuitenkaan yhtään mitään, se on mitä on ja mun täytyy sopeutua tai olla sopeutumatta [naurua], mutta ei auta räyhätä eikä suuttua. –Iiris

Vähän semmonen elä ja anna elää [naurua]. (--) Thaimaassa on omat mustat aukkonsa ja nekin pitää tiedostaa ne yhteiskunnan nurjat puolet, ehdottomasti, muuten tääl ei voi elää, mutta niitä ei saa jäädä tuijottamaan, et niihin ei saa pysähtyä liian pitkäksi aikaa, koska oikeestaan niille ei voi kauheesti tehdä, ainakaan muuttaa radikaalisti mitään. –Heidi

Ja ymmärtää se, että niin me ollaan kuitenkin jotka ekspatriaatit tänne tulee ulkomaalainen, joka menee sinne toiseen maahan niin se on se ulkomaalainen, eikä ne jotka siellä asuu ennestään. Et se on niitten maa ja siellä tehhään niinku siellä tehään, vaikket sä tykkää siitä nii.. ei tarvi tykätä. Mut siltikin ihmisen täytyy toimia sen yhteiskunnan ja sen pelisääntöjen mukaan, vaikka se tuntuis kiihkeältä. –Tuula

Tilanteen, jossa ekspatriaatti voi lopulta vaikuttaa vain omaan asenteeseensa, voi nähdä sisältävän myös vapauttavia elementtejä. Iiris toteaa tietyllä tapaa myös pitävänsä eräänlaisesta tarkkailijan roolistaan suhteessa paikalliseen kulttuuriin, sillä se tarjoaa hänen mukaansa mahdollisuuden näh-

dä kulttuuri sellaisena kuin se on ja tehdä parhaansa sen ymmärtämiseksi, kuitenkin ilman painetta ja velvollisuutta muuttaa kulttuurissa ja yhteiskunnassa vallitsevaa todellisuutta.

Mä myöskin (edellisessä asemamaassa) pidin siitä et mä olin sen kulttuurin armoilla, mä en voinu ruveta mitään muuttamaan eikä, et mä voin tulla siihen ja nähdä sen aika niinkun tuorein silmin, et tämmöstä tää on ja näin ihmiset täälä on ja touhuaa ja et ajatteleekin, et jonkin verran pääsee siihenki sisään vaikka ei kokonaan. Mä tavallaan nautin siitä myös, et mä en niinku sitä yhteiskuntaa voi mitenkään määrätä. –liris

5. Epätavallisen tavallista elämää

Edellisessä luvussa informantit pohtivat suhdettaan asemamaahansa ja sen paikalliseen väestöön. Vaikka thaikulttuurin ymmärtäminen nousee esiin tärkeänä tekijänä maassa viihtymisen kannalta, jäävät ekspatriaatit ulkopuolisen sivustakatsojan rooliin suhteessa paikallisiin asukkaisiin ja heidän elämänmenoonsa. Bangkok tarjoaa puitteet, joissa paikallinen väestö ja ekspatriaatit elävät omia elämiään eräänlaisissa rinnakkaisissa maailmoissa. Informanttien todelliseksi viiteryhmäksi nousevatkin toiset ekspatriaatit ja ensisijaiseksi sopeutumistehtäväksi ekspatriaattielämänmuoto (Oksanen 2007, 21; ks. Lampela-Kivistö 2006, 172). Seuraavassa informantit kertovat tavallisesta arjestaan ja ympäristöstään. Millaisia yhdistäviä ja erottavia piirteitä naiset löytävät elämästään verrattuna suomalaiseen elämänmuotoon? Informantit pohtivat myös suhdettaan ei ekspatriaattielämänmuodossa eläviin läheisiinsä. Miten naiset kokevat muiden suhtautuvan heihin elämänmuutonsa vuoksi? Millaisia ennakkoluuloja ekspatriaattielämänmuotoon ehkä liitetään ja vastaavatko kuvitelmat todellisuutta?

5.1. Helppo elämä

Ekspatriaattielämänmuodossa elämän materiaaliset puitteet ovat tavallisesti kunnossa ja elintaso hyvä. Ulkomaantöiden palkkataso on usein suhteellisen korkea ja asemamaiden alhaisemmat verotuskäytännöt ja muut työsopimukseen mahdollisesti liittyvät järjestelyt saavat aikaan sen, että perheillä on taloudellisesti enemmän liikkumavaraa kuin aiemmin Suomessa asuessaan. (Oksanen 2007, 72–73; ks. Warinowski 2012; Ruckenstein 2004, 14; Junkkari & Junkkari 2003, 14, 153; Alanko 1998, 31; Rousku 1998, 58; Duque 2009, 86; Arieli 2007, 18, 21.) Näin on tavallisesti myös Bangkokissa. Heidi kertoo ekspatriaattien elintason ja elämäntyylin olevan usein sellaisia, jotka Suomessa ovat mahdollisia vain harvoille. Joskin ekspatriaattien nauttimia etuja on viime vuosina myös karsittu yhä enemmän, esimerkiksi työsopimukset ovat yhä useammin paikallisten ehtojen mukaisia eivätkä sisällä ylen määrin lisäetuisuuksia.

Tottakai täällä elämäntyyli on, ekspatin elämäntyylihan ja elintaso on huomattavasti paljon korkeempi, kun Suomessa ehkä koskaan pystyis ylläpitämään, et täytyy olla ihan mielettömät koulutukset, ennen kun Suomessa pystyy pitämään vastaavia elintasoja yllä. Mut elämäntyyli... tää on paljon sosiaalisempaa. Kutsuja on, jopa iltapukukutsuja. Bangkok on siitä erikoinen paikka, et täällä edelleen on iltapukukutsuja. Mut on ekspat-maailmassakin tapahtunu valtavasti muutoksia sinä aikana, kun me ollaan oltu ulkomailla, sekin on muuttunut, paljon. (--) Et nyt niit [ekspatriaattien etuja] on leikattu koko ajan pikku hiljaa ja mennään niinkun enemmän siihen suuntaan, että on niin kutsuttu lokaalistasu, elikkä tämmönen paikallinen status, että firma ei enää maksakaan ihan

kaikkea, riippuu tietysti maasta, jolloin se on niinku mahdollista tehdä semmonen päätös, että.. Thaimaa rupee olemaan koko yhteiskunta sillä tasolla, et voidaan olettaa, että eletään niin kutsutulla paikallisella statuksella. –Heidi

Ekspatriaattien kohtuullisen hyvästä elintasosta Bangkokissa kertovat muun muassa heidän asuntonsa. Monet tutkittavista asuivat tilavissa huoneistoissa kondominaatti-tyyppisissä kerrostaloissa [condominium], joissa valvotut aulatilat, talon kuntosali ja piha-alue uima-altainen olivat asukkaiden yhteisessä käytössä (ks. Oksanen 2007, 90–91). Informanteista kaksi asuivat omakotitaloissa. Tuula toteaa olleensa positiivisesti yllätynyt asuntojen hyvästä tasosta ja varustelusta. Veeraa asuntojen koko oli alkuun jopa hämmentänyt ja hän kertoo empineensä, miten tuolloin kahden aikuisen perhe voisi asua niin tilavasti.

Itseasias mää ootin paljon kaoottisempaa, mitä tää oli silloin, et se oli tavallaan semmonen positiivinen yllätys. Ihan se, että ei meil ollu hajuukaan, että nuo asunnot on niin länsimaisia ja hyvin varustettuja ja kaikki toimi. –Tuula

Silloin kun me etittiin tätä asuntoa nii se, tää on hurjan suuri, et me ei ikinä varmaan enää tulla tällasessa asunnossa asumaan. Silloin kun kiinteistövälittäjä näytti meille näitä asuntoja mä sanoin et ei, eihän me kun meit on vaan kaks... –Veera

Thaimaan yhteiskunnalliset rakenteet helpottavat osaltaan ekspatriaattien elämää maassa. Heidi kuvaa Thaimaata palveluyhteiskunnaksi, jossa hyvä tulotaso mahdollistaa paljon. Myös Veera toteaa ettei puutetta juuri ole ja kaikki tuotteet ja palvelut ovat hyvin saatavilla. Hänen mukaansa ekspatriaattien elämä Bangkokissa pitääkin sisällään paljon valinnanvapautta. Se, millaisen elämän maassa asuva ekspatriaatti haluaa itselleen luoda, onkin naisten näkemyksen mukaan lopulta jokaisen itse päätettävissä.

Tää elämä on hirvittävän helppoo Thaimaassa, tää on yks helpoimpia maita ehdottomasti olla ekspatriaattina. Et Eurooppa ois tietysti eri asia, jossa ei ole tällast palveluyhteiskuntaa kun Thaimaa on, tai Aasiassa ylipäättänsäkin, et sä voit ostaa kaikki palvelut, ihan kaikki palvelut. Sult vaikka haetaan pyykit kotoota, jos sä haluat, sulle tuodaan kaikki ruuat kotiin, jos sä haluat. Sulle tehään kaikki, tottakai se maksaa, mut et se on mahdollista. Et osassahan maita ei ole edes mahdollista, siis yksinkertaisesti ei ole tällasia palveluita. –Heidi

Täällä on saatavana kyllä ihan kaikkee länsimaisia tavaroita mitä sä haluat. Musta tääl on kaikki kauheen hyvin saatavilla, että se on sun oma valinta minkälaisen elämän sä tääl haluat itelles luoda ja perheelle. Tää on mun mielestä aika helppo kaupunki siinä mielessä asua, että täällä ei oo sellasta niinku puutetta mistään, juuri mistään tavaroista. –Veera

Täällä pystyy huomattavasti paremmin ite ohjelmoimaan oman päivänsä, päättää ite, että mitä haluaa milloinkin tehdä. –Tuula

Maid in Bangkok

Thaimaasta yhteiskuntana ja ekspatriaattiperheiden taloudellisen liikkumavaran lisääntymisestä kertovat erilaiset arjen apulaiset. Perheillä on ollut Bangkokissa mahdollisuus palkata kotiapua esimerkiksi lasten- ja kodinhoitoon. Niin sanotut palkolliset kuuluvat kulttuuriin ja ovat osa ekspatriaattielämänmuotoa. (Ks. Oksanen 2007, 74; Duque 2009, 91; Junkkari & Junkkari 2003, 90; Arieli 2007, 27.) Kuten jo edellä on tullut esiin, kaikilla tutkimuksen informanteilla, lukuun ottamatta yhtä, oli palkattuna joko osa-aikainen tai kokopäiväinen kodinhoitaja, ”maid”. Myös autonkuljettaja oli tavallinen. Avun palkkaaminen ja sen kanssa elämään oppiminen eivät kuitenkaan olleet sujuneet kitkattomasti. Naiset kertovat ajatuksen ulkopuolisen ihmisen päästämisestä kotiinsa olleen heille alkuun vieras.

Se tuntu tosi ylelliseltä ja luksusmaiselta, varsin just Suomesta tai Usasta tulleena ja semmosesta kulttuurista jossa ei oo niinku kasvanu kotiapulaisten kans. Monet täällä meiän kaverit tai tuttavat, jotka on jostain Etelä-Amerikasta tai semmosista maista, jossa he on kasvaneet kotiapulaisten ja lastenhoitajien ja kokkien ja puutarhurien kanssa, et heillehän tää on niinku ihan itestään selvää, mut taas sitte just Suomesta tulleena olihan tää tosi erilaista, et se oli hurjan iso muutos. –Veera

Ja sitte apulaisia ei ole meillä ollu [Suomessa]. Niitten kanssa on yks asia, että sä opit elämään, ja ylipäättään hyväksyt sen, että talossa joku muukin tekee kun sinä, koska Suomessahan harvemmin on. Ja se on niinkun yks asia, että sä tulet toimeen tämän niin sanotun palvelusväen kanssa, oli se sitten kuski tai mikä tahansa. Sun täytyy osata oikein heidän kanssaan asioita käydä, se on aivan uutta, se piti opetella. –Jaana

Eka vuonna nii, et esimerkiks mulla ei ollu apulaista koko aika, mul oli kaks päivää viikos, kun mä en jaksanu kun se pyöri siinä meillä aina koko ajan, just tämmönen suomalainen. –Outi

Suomalaisessa yhteiskunnassa kasvaneelle tilanne onkin usein outo ja eräänlainen kulttuurisokki. Veera vertaa kokemustaan toisenlaisen kulttuuritaustan omaaviin ystäviinsä, joille palkolliset ovat olleet jo heidän kotikulttuurissa itsestään selvä osa elämää. Palkattu maid on kuitenkin osoittautunut suureksi avuksi. Naiset toteavat Bangkokin ilmansaasteiden ja kuumuuden lisäävän kotitöiden määrää totutusta. Kaupunki on kuulu myös kaoottisesta liikenteestään. Sen ja pitkien välimatkojen vuoksi autonkuljettaja voi usein olla turvallisuustekijä. Naiset toteavatkin olevansa kiitollisia mahdollisuudesta saada apua arkeensa.

Meil on täyspäivänen, koska meil on omakotitalo, meil on niin hirveesti töitä (--) mul on sen verran [töitä], et en mä ehtis tehdä, et se on mieletön apu täällä. –Tuula

No onhan toi kotiapulainenki, et Suomessa pärjäs kyllä aina ennen sitä ja tulee aina pärjäämäänki, esimerkiks ei siellä lattiaita tartte pestä joka ikinen päivä ja siltiki jalat ei oo mustat. –Outi

Kuitenki täällä liikkuminen paikasta toiseen on niin paljon työläämpää, kun esimerkiksi Suomessa olis, (--) siivoaminenkin on paljon aikaa vievempää. Et pyykkiä tule ihan hirveesti kun täällä on niin kauheen kuuma. –Veera

Se on tosi ihanaa monella tavalla, ei mee koko aika tähän siivoamiseen ja ruuanlaittoon ja ruuanhankkimiseen ja tähän. –Iiris

Palkattu apu tuo naisille valinnan vapautta ja mahdollistaa omaa aikaa, jota heidän olisi muuten vaikea järjestää (ks. Oksanen 2007, 74–75). Koska perheet ovat sellaisessa taloudellisessa asemassa, jossa pystyvät apua palkkaamaan, paikallisten työllistäminen koetaan myös osittain tietynlaisena velvollisuutena. Tuula toteaa, että kotiapulaisen jättäminen palkkaamatta saatettaisiin tulkita epäluottamuksen osoituksena paikallisia ihmisiä kohtaan.

Se on kokopäiväisesti ja asuu meillä ja tietenkä se on niinku tosi ihanaa monella tavalla, ei mee koko aika tähän siivoamiseen ja ruuanlaittoon ja ruuanhankkimiseen ja tähän. Ja musta tuntuu, et tää on ihan hänelle hyvä työpaikka. Hän saa asua meillä, hän käyttää meillä vedet ja sähköt ja syö meillä myöskin. Vaikka palkka ei oo suuri, mut jos ajattelee, et se on kaikki hänelle niinkun puhtaanä, et ei tarte välttämättä mitään menoja olla. –Iiris

Se on maan tapa. Itse asiassa ne tykkäisivät hyvin huonoa, jos meillä ei ois apulainen, jos ei me palkkatis apulaista tänne, koska sehän tarkoittaa sitä, että me ei luoteta sillon heihin, että he ei vois tulla meidän kotiin. Pelätään että he varastaa jotain tai rikkoo jotain tai muuta. –Tuula

Tutkittavista Kati oli ainut, joilla minkäänlaista kotiapua ei vielä ollut. Se, että kotiapulaisen palkkaaminen on ekspatriaattien keskuudessa enemmän sääntö kuin poikkeus, tulee esiin kummeksuvissa katseissa, joita Kati kertoo saaneensa (ks. Osanen 2007, 75). Sosiaalisista paineista huolimatta, hän kuitenkin kokee, ettei hänellä ja hänen miehellään yksinkertaisesti ole tarvetta apulaiselle. Kati kuitenkin toteaa, että saattaisi ajatella asiasta toisin, jos perheeseen kuuluisi lapsia tai jos työmatka olisi pidempi. Nyt asunto oli valittu läheltä työpaikkaa, eikä autonkuljettajalle ollut sen vuoksi tarvetta.

Ehkä sitte oon ennakkokäsityksiin törmänny ekspatriaattien sisäpuolella, että oletetaan jonkunlaista tietynlaista elämäntapaa. Sit jos siitä vähän poikkeaa niin sitten vähän ihmetellään että mitenkä noikin elää, jossain asiassa tulee vähän sellasta pientä ilmi. (--) No kuten esimerkiksi se, että meillä ei oo apulaista eikä autonkuljettajaa, nii monesti sitä on aina melkeen kaikki kysyny, että miksei teillä oo apulaista (--) Samoin jotakin tommosia, että millä te kuljette, että eikö teillä oo omaa autonkuljettajaa ja muuta. Että en mä nyt ollu koskaan ajatellukkaan, et sellaset pitäis olla, eikä varmaan tuu olemaankaan, että ei se välttämättä rahasta kiinni, mutta ei oo tarve. (--) Siis aivan eri juttu [jos olisi lapsia]. Se on niin. –Kati

Arkea aamusta iltaan

Huolimatta elämänmuodon ulkoisista puitteista ja tarjolla olevasta kotiavusta informantit kertovat elävänsä Bangkokissa kuitenkin hyvin tavallista elämää. Heidän ja Annen kertomukset tyypillisestä päivästäan kuvaavat hyvin lapsiperheen äidin arkea. Päivät alkavat tropiikissa aikaisin lasten kouluun lähdön ja oman tai puolison työn rytmissä. Päivät täyttyvät erilaisista kodin velvoitteista, harrastuksista ja vapaaehtoistoiminnasta, johon etenkin kotona olevien äitien odotetaan osallistuvan. Vapaaehtoistyöllä naiset viittaavat etenkin kouluhin, joiden toteavat velvoittavan vanhempia selvästi enemmän kuin Suomessa. Usein angloamerikkalaiseen järjestelmään nojaavassa koulukulttuurissa vanhempien odotetaan toimivan vapaaehtoisena apuvoimana lastensa kouluilla (Oksanen 2007, 136–137; ks. Tuomi-Nikula 1989, 98; Junkkari & Junkkari 2003, 102; Rousku 1998, 122).

”Ihan normaalisti kaikki hoituu, että niin lapset on koulussa ja toiset on töissä. –Tuula

Herätys on 5:35 ja sen jälkeen lapset syötetään, puetaan ja työnnetään ovesta ulos kouluun, ja sen jälkeen mä yleensä vastailen mun meiliin, kirjeenvaidon käyn läpi siinä aamutuimaan. Ja normaalisti, no normaalioloissa nii mä pyrin harrastamaan jotain. Sen jälkeen päivän täyttää kyllä nää lukuosat vapaaehtotyöt, mitä täällä väkisinkin kaikkien niskaan tulee (--). Sen jälkeen, kun lapset tulee koulusta, siin on sitte iltaruokaa ja muuta vastaavaa ja aika aikaseen mennään nukkumaan. Päivä on pitkä, pitkä ja raskas. –Heidi

No, herätys on yleensä siinä viiden jälkeen, ja sit yleensä [mies] ja lapset lähtee samaan aikaan töihin ja kouluun siinä puol seittemän aikaan. Ja sit mulla on vähän aikaa semmosta vapaata aikaa. Sitte melkeen joka päivä tulee käytyy kaupungilla, aina on jotain asioitten hoitoo. Koska välimatkat on pitkät, ei pysty montaa asiaa hoitamaan yhdellä, yhtenä päivänä. Ja ilta on siinä sitte ruuan laittoja ja kotiaskareitten tekemistä, (--). huolehtii, että lapsilt tulee läksyt tehtyä. –Anne

Tää vaan vilahtaa tää päivä. Sillai kun on pieni lapsi sitä joutuu koko ajan viemään ja hakemaan. Täällä koulu kuitenkin velvottaa aivan hirveesti, (--). ja sitte jos sä et oo siellä nii sulle kyllä heti aletaan, et miksi, onks sulla joku syy, ootsä töissä tai mikä nyt on, jos kuitenkin yheksäkytkehän prosentii äideistä on kotona. –Outi

Informanttien päivät ovat pitkiä ja työntäyteisiä. Vaikka ympäristö tuo tutkittavien arkeen omat erityispiirteensä, naiset pohtivat, olisiko heidän elämänsä lopulta kovin erilaista, vaikka he asuisivat jossakin muualla. Veera kertoo elävänsä varsin perhekeskeistä elämää ja miettii lasten tarpeiden olevan lopulta samoja asuinympäristöstä riippumatta. Myös työssä käyvä Kati naurahtaa, ettei eroa elämään Suomessa aina edes huomaa työn täyttäessä ajatukset. Naiset toteavatkin arjen olevan lopulta arkea kaikkialla, Bangkokissa asiat tapahtuvat vain hieman toisin.

Mutta arkinen elämä kuitenkin niinku pyörii, on meillä tosi perhekeskeistä ja semmosta. Et taas tiettyllä tavalla, vaikka ulkoset puitteet on kauheen erilaiset, nii en tiä kuinka paljon erilaista se sitte olis. Lapsilla on kuitenkin samat tarpeet asutpa missä tahansa. –Veera

Ei mun elämäni oo mitenkään kauheen ainutkertasta eikä glamouria, vaan sellasen tavallisen naisen arkea ulkomailla. Et ihan sitä tavallista elämää. –Heidi

Perusarki, se on sama oli niinku missä maassa tahansa. Mut se on nyt pikkasen erilaista se arjen pyörittäminen, kun Suomessa. –Anne

Kun tulee arki ja käy töissä ja sitte kotona tekee vielä vähän töitä niin välillä jopa unohtaa että asuu ulkomailla, kun se tuntuu niin samalta kun asuis Suomes [naurua]. –Kati

5.2. Lomalla joka ei koskaan loppunut

Informanttien elämän tavanomaisuutta Suomesta katsoen erikoisessa ympäristössä ja elämänmuodossa voi kuitenkin olla vaikeaa tehdä ymmärrettäväksi sellaiselle, joka ei ole itse sitä kokenut. Tutkittavista lähes jokainen kertoi kohdanneensa erilaisia ennakkoluuloja elämänmuotonsa vuoksi. Tuula pohtii ekspatriaattien arkitodellisuuden jäävän usein elämänmuodon materiaalisten puitteiden varjoon. Suuret asunnot, apulaiset ja hyvä toimeentulo luovat mielikuvaa helposta luksuselämästä tropiikin auringon alla. Se, että tuttavien elämään Bangkokissa liittyvät myös omat negatiiviset piirteensä, unohtuu helposti pelkkää ulkokuorta tuijotettaessa. Leena muistuttaa nasevaan tyyliin maailmalla eletyn arjen olevan aina toisenlaista, kuin mitä Suomesta käsin luodut stereotyyppiset mielikuvat antavat olettaa.

No onhan tää tavallaan helppoo elämää, mutta se on vaan tavallaan, sitte on siellä ne negatiiviset puoletkin. –Outi

Onhan se, että jos täällä aattelee niin onhan se luksusta tietenkkin se, että täällähän on hirveen isot asunnot ja on apulainen ja on muuta, mutta niin jotenkin kenelläkään ei oo niinkun tajua sitten taas niistä stressitekijöistä. –Tuula

Ekspattina olemisesta on aina semmonen käsitys, että se on jotenkin helppoo ja se on löysää ja kaikkee. Eihän, ei ne maat ole koskaan, käytännössä elämä ei ole koskaan sen näköstä, kun mitä se on, kun sä katot sitä Suomesta. Se on aina jotain muuta. Mä oon aina sanonu, et tropiikissa on sellanen, et kun sä katot elokuvia, sä katot et kyl on hienoo, kun ne siellä juoksee rannalla ja muuta, mut vasta sitten kun sä meet sinne maahan, sä huomaat et sul menee varpaan väliin paskaa [naurua]. Ja mä en tarkota sitä negatiiviseks ollenkaan, vaan se että se todellisuus, se on sitä todellisuutta, se on niinku erilaista. –Leena

Yksi stereotypioista, jonka tutkittavat kokevat ulkopuolisten heihin liittävän, koskee sitä käsitystä, joka muilla usein tuntuu olevan heidän tavastaan viettää arkipäivänsä. Jaanan ja Tuulan kertomuksissa Suomeen jääneet läheiset näkevät naisten elämän ikään kuin ylivenähtäneenä aurinkolomana. Erehdyksen syy on toisaalta ymmärrettävä, sillä monille suomalaisille Thaimaa edustaa juuri lomaparatiisia, jonne yhä useampi suuntaa halutessaan matkustaa etelään. Suomalaisten turismia tutkinut Selänniemi toteaa etelänmatkaillulla olevan suomalaisessa kulttuurissa aivan omanlaisensa merkitys. Etelä ei suomalaiselle turistille edusta niinkään konkreettista paikka, vaan mielikuva-

kimppua, johon liitetään kaikki se, mitä omasta arjesta koetaan puuttuvan. Paitsi aurinkoa ja ikuista kesää, etelä tarkoittaa myös pakoa työn ja kodin puuduttavista rutiineista. (Selänniemi 1996, 7, 174.)

Kun mennään Suomeen esimerkiks tai johonkin, niin kyllä. Juuri sitä ne kysyvät ja ihmettelevät, et kuinka minä saan päiväni kulumaan, mitä minä teen, kun mies on töissä, lapset koulussa ja apulaiset hoitaa kodin. Siinä pitää laskee kymmeneen. -Jaana

Varsinkin alkuaikoina törmäs hirveesti, ja itse asiassa se törmäys tapahtu aina Suomessa, mut ei hän täällä tietenkään, koska ihmiset tietää kun ne näkee. Mut Suomeen mentiin niin siellä oli suurimmalla osalla oli semmonen käsitys, että niin mä täällä makoilen ja heräilen kahentoista aikaan ja sitten lähen käymään lounaalla, juon pari valkoviinilasia, ja tuun ootteleen, että apulainen käy hakemassa lapset koulusta [naurua]. Kolmena ensimmäisenä vuonna kaikkien kommentit oli aina että miten te ootte noin valkosia, miten te ette oo rusketunuu ollenkaan, siin oli semmonen kuva vielä, että me jossakin tuolla uima-altaan reunalla tai jossain maataan ja grillataan koko ajan itteemme ja.. ne on niinku ihan selvästi kuvitteli, että me ollaan, kun tänne tullaan täällä vasten lomalla, mennään jonnekin biitsille täällä koko ajan. Oli hirvee työ selittää niille, että täällä ostetaan maitoo ja vessapaperia ja.. Et se oli semmonen stereotypia. -Tuula

Informantit ja heidän Suomessa asuvat läheisensä saattavatkin katsoa Thaimaata aivan vastakkaisista positioista maan edustaessa tutkittaville juuri sitä nimenomaista arkea, josta pakopaikaksi muut mieltävät sen. Eksotiikka ja erot kiinnostavat ja se ettei niitä aina löydy, voi olla monelle pettymys. Ajatuksesta mystisestä Thaimaasta ja median ja turismin luomista stereotypioista voi olla hankalaa luopua. Heidi ja Leena kertovat kiinnostuksen elämänmuotoa kohtaan keskittyvän usein kulloiseenkin asemamaahan liitettyihin stereotypioihin. Kun vastaukset kysymyksiin eivät ole kuulijoiden odottamia, heidän mielenkiintonsa lopahtaa tai seurauksena on loukkaantuminen. Ekspatri-aattielämänmuoto hahmottuu eräänlaisena paradoksina, sen ollessa toisaalta liian erilaista tullakseen ymmärretyksi, mutta samaan aikaan liian tavallista ollakseen kiinnostavaa.

Meiän arki on kauheen outoo, et se on hyvin outo maailma Suomessa ja sit kun menee Suomeen, nii sen hyvin äkkii uudetkin tulijat huomaa, et kun menee sinne nii kaikki on kauheen et "millasta siel on? kerro nyt jotain?" Ja sit kun sä rupeet kertoo nii kukaan ei oo oikeestaan kiinnostunu. Et ne ei niinku välttämättä ymmärrä sitä. Vaikka sä kuinka yrität kuvailla sitä sun kotias tai sitä sun ympäristöös, taikka arkea, taikka kauppa tai jotain mitä ikinä, ei ne nää sitä, se ei niinku sano yhtään mitään. Ja vaikka sä näytät valokuviakin nii neki katotaan silleen niinku "ihan kiva". -Heidi

Nii, se on aina, musta se on aina ollu jännää se, että kokoajan kun mä oon matkustanu maailmalla, niin kukaan mult ei oo koskaan kysyny sitä, että millasta lapsilla on koulussa, tai kukaan ei oo koskaan ollu kiinnostunu oikeestaan siitä, et mitä se niinku oikeesti on se arki, et mitä siel tapahtuu ja kaikkee. Kaikki on kysyny, et eiks [Etelä-Amerikassa] oo kaikki kauheen köyhiä ja sit ne on loukkaantuneita, kun mä sanon että keskiluokka elää mukavammin kun te [naurua]. -Leena

Heidi ja Anne tulkitsevat syyn väärän kuvan muodostumiselle ja etenkin sen säilymiselle olevan osittain kuitenkin myös ekspatriaateissa itsessään. Suomesta käymässä oleville ystäville ja sukulaisille halutaan mielellään tarjota mahdollisimman mukava ja rentouttava lomakokemus, sillä Bangkok ei ole heille mikä tahansa kyläilykohde, vaan lähtö toiselle puolelle maailmaa on usein sekä ajallisesti että taloudellisesti suuri ponnistus. Halu saada heidät viihtymään ja antaa heille se, mitä heidän oletetaan vierailultaan hakevan, voi kuitenkin johtaa siihen, että ekspatriaattiperheen todellinen arki jää paikanpäällä käymään tulleeille läheisille yhtä kaukaiseksi kuin mitä se on sitä Suomesta käsin katsottunakin.

Hmm, suuri osahan luulee, et me ollaan täällä semmosella pitkällä lomalla. Mut siihen on älyttömän hyvä selitys miks se näin on, et kun tulee sukulaisia ja ystäviä, mitä tahansa, kyläilemään meillä se kaks viikkoo vietetään niitten loma. Järkätään niille ohjelmaa ja viedään ja tuodaan ja opastetaan ja kerrotaan ja muuta, ja sit ne menee koti ja ”voi kun siel on niin ihanaa ja kyllä niitten kelpaa”, et ne on niinku sillee et lomal. –Heidi

Joo, kyl must tuntuu, et aika moni niinku saa väärän käsityksen ja semmoset... Esimerkiks jotkut on sanonu, joilla on käyny vieraita Suomesta, että hehän niinkun panostaa täysillä siihen vieraitten viihtyvyyteen, he kulkee vieraitten mukana kaikissa paikoissa ja tekee just semmosii asioita, mitä nyt kuvittelee niitten vieraitten haluavan tehdä ja sit jää kokonaan se arkipäivän todellisuus se jää niinkun pois siintä, että toisaalta jos tuut, jos tänne tulee vieraita niin pitäs niinkun elää myöskin sitä arkipäivää, että vieraat niinkun näkis, et mitä se todella on. –Anne

Toisaalta motivaatio toimia turistioppaana tulee aikanaan tiensä päähän uuden asuinmaan uutuu- den viehätysten alkaessa kadota. Outi kertoi viettäneensä ensimmäisen Thaimaan vuotensa itsekin ikään kuin lomalla. Kun samat nähtävyydet on sitten koluttu läpi useaan otteeseen ja omat arkiruutiinit erilaisine velvollisuuksineen ehtineet syntyä, ei omaa arkea ole enää mahdollista pysäyttää vieraiden loman ajaksi. Heidi toteaaakin vieraiden olevan aina ihania ja odotettuja, mutta toisinaan – silloin kun turistin ja omaa arkeaan elävän ekspatriaatin odotushorisontit törmäävät – myös rasi- te.

Eka vuosi mä olin lomalla. Siihen saakka et tiettiin et jäähän pitemmäks. (--) Nykyään sen on ymmärtäny senkin jo tämän vuoden aikana, että mä oon ottanu jo vieraillekin sanomisen että mä en oo turistiopas, että mul on muuta hommaa, että ei se mua kiinnosta sinne Grand Palaceen mennä enää kaheskymmeneskolmas kerta. Täällä pärjää englannil ja kaikki on sen verran aikuisia ihmisiä et ossaa ne nyt jotakin tehdä, et en mä voi kenenkään kans olla kahtakyt neljää tuntia vuoro- kaudessa. No tottakai ne odotukset on niin erilaisia, että mähän oon et ihanaa te tuutte tänne ja suurin piirtein istuun ja elään sitä arkeekin, mut tottakai ne tulee tänne lomalle. Ihanaa mennä joka ilta ulos tai syömään tai johonki, ite on, et en mä jaks kun mun on pakko herätä puolkuus. Aina on ihanaa kun tulee vieraita, se on aivan ihanaa. Mutta sit että kun ne odotukset ei aina kohtaa. –Outi

Siis mukavaahan se on aina tottakai, siitä ei pääse mihinkään, mutta se käy myös rankaks. Hmm, se riippuu siitä millaset vieraat on. Mä oon ilmottanu jo aika päivää sitte, nii mä en ole palkaton opas,

et ihan oikeesti mul on täälä muukin elämä. Että must on ihana nähdä, käydä, neuvoa, opastaa, järjestää, et ne pääsee jonnekin minne ne haluaa, mut mä en fyysisesti kyllä vietä sitä kahta viikkoo niitten kanssa, en missään tapaukses, on ne sitte täällä tai hotellissa, et en. Kun mä oon sitä mieltä, että mun elämä on oikeesti täälä, et mul on täälä ystäviä joille mä en voi sanoa et sori mul on nyt kaks viikko vieraita et soita kahen viikon päästä, et se on hirveen väärin, tai et meil ei oo kokoust silloin tällöön ja tuolloin kun meil on vierait, enhän mä sellasta voi sanoa. Että vieraat on ihania, ne on kuin tuulahdus kotoota, mut samalla ne voi olla äärettömän raskaita. –Heidi

Kel onni on...

Kotimaahan jääneet suku ja ystävät ovat ekspatriaateille tärkeä tuki ja pysyvyyttä edustava kiintopiste muutosalttiissa elämäntilanteessa (Hyvönen 2009, 63–64). Ekspatriaattipuolisot eivät kuitenkaan aina koe saavansa ymmärrystä kotimaahan jääneiltä läheisiltään (Duque 2009, 102–103), kuten informantitkin edellä osoittavat. Suomalaisessa kontekstissa omista kokemuksista kertominen voidaan tulkita kielteisesti ja kuulijoiden kapea kokemusmaailma, jossa ei ole yhtymäkohtia ekspatriaattiuteen voi heijastua kiinnostuksen puutteena. Ekspatriaattien sosioekonominen asema voi myös tuttavien tulkinnoissa kiinnittyä keskeisesti ulkomailla asumiseen ja aiheuttaa kateutta ja väärinymmärryksiä. (Warinowski 2012, 207.) Iiris kertoo kohdanneensa elämänmuutonsa vuoksi suoranaista paheksuntaa. Baumanin mukaan yhdenmukaisuutta pidetään yhteisöissä usein tärkeänä. Asioille, joista kussakin yhteisössä on lupa uneksia, mitä on hyväksyttävää haluta ja hankkia, on olemassa rajansa. Mikäli yksilö etsii sosiaalista hyväksyntää, kaikki näkymättömän kulttuurisen rajan ylittävä on luksusta ja luksuksen haluaminen on eräänlainen synty. Yhteisön jäsenten tulisi ymmärtää pysyä rajojen sisäpuolella ja olla kuten kaikki muutkin. (Bauman 2002, 95.)

Että se tuli jotenki yllättävästi siinä kun oli puhe niinku meiän muuttokuormasta, nii hän koki et se on ihan hirveen kallista ja tää maksetaan sitte veronmaksajien rahoilla, ja mä en niinku oikeen ehtiny, mä en ollu odottanu mitään semmost kommenttia, mut jos mä oisin valmistautunu nii kyl mä oisin sit puolustautunu (--) Suomes oli kans joku joka kysy, et miten sä nyt koet kun sä oot niinkun tämmönen, miten mä nyt sanon sen, et sun asema on niinkun nyt jotenki niin paljon ylempi, joku tämmönen kummallinen, ja hän koki et mä oon nyt jotenki, mul on niinku kaikki hirveen helppoo ja vähän semmonen hyväksikäyttäjä, just tää apulaishommakin on semmonen ihan selvä, sä oot nyt niinkun semmonen inhottava yläluokan, jota ei pitäis olla, joka käyttää hyväksi muita. –Iiris

Elämänmuodollaan naiset ylittävät eräänlaisen luksusrajan ja joutuvat siksi kohtaamaan moitteita ja otsanrypistyksiä Suomeen jääneiltä läheisiltään (Oksanen 2007, 73–74). Hämmästyksen ja ilkeämielistenkin vihjailujen taustalla saattavat näkyä myös arvolataukset, joita ulkomailla asumiseen Suomessa yhä toisinaan liitetään (Oksanen 2007, 74). Rantanen toteaa useille sukupolville opetun eräänlaista topeliaanista näkemystä Suomesta köyhänä ja karuna, mutta suomalaisille parhaana maana, jolloin isänmaan jättäminen taa voidaan nähdä paheksuttavana oman edun tavoitteluna ja tietynlaisena maanpetturuutena (Rantanen 1998, 102–104). Samalla voi herätä kysymys, onko luksuksen saavuttaneilla enää kykyä palata yleisesti hyväksytyyn normiin? Suomessa ollessaan Iiris

ja hänen miehensä olivat vuosien varrella ehtineet tehdä jos jonkinmoisia töitä, mikä osaltaan lisää kontrastia nykyiseen. Iiris kertoo läheistensä luulleen erilaisen elämänmuodon jotenkin muuttaneen häntä ja hänen perhettään, vaikka hän itse kokee olevansa yhä sama ihminen kuin ennenkin.

Sitte monet kysyy että tuleeko vaikeuksia muuttaa [Suomeen] takasin. Et meidän vieraat on kattonu ja hämmästyny meidän oloa täällä, kun ne on nähny miten me ollaan tehty kaikenmaailman töitä, niin ne luulee että meist on tullu jotenki erilaisia, et me ei mitenkään voida enää sopeutua [Suomessa] normaaliin elämään. En mä usko et sekään ois, vois olla jossaan vaiheessa vähän vaikeeta mutta kyllä se siitä, ihan samoja me ollaan. –Iiris

Jokinen kirjoittaa onnellisuudesta viestimisen olevan kulttuurisesti epäsuotavampaa kuin negatiivisten tunteiden esiin tuomisen (Jokinen 1996, 162–163). Kohdatut ennakkoluulot ovat rajoittavia ja kaventavat tapoja, joilla naiset tuntevat voivansa ilmaista itseään ja kommunikoida läheistensä kanssa. Heidi ja Jaana kuvaavat miten vanhat sananlaskut ”vaatimattomuus kaunistaa” ja ”kel onni on, se onnen kätkeköön” saattavat muuttua käytöskodeiksi, kun ekspatriaattipuoliso yrityksistään huolimatta ei koe tulevansa ymmärretyksi. Vaikenemisen motiivina voi myös olla halu ehkäistä muiden katseen juuttumista elämänmuodon aineelliseen puoleen. Naiset tuntevat ikään kuin tarvetta varjella itseään ja läheisiään kateudenpistoksilta. (Oksanen 2007, 73, 144.)

Kun menee Suomeen, niin täytyy miettiä tarkoin, että puhuuko yhtään mitään. –Jaana

Mut et oppii siihen et sä et, ei ne niinku tajuu sun elämästä, sä et kerro siitä kauheesti, ja sit siihen niinku vielä enemmän tulee mysteerio valtaan sielä. –Heidi

Kuten Heidin sitaatista käy ilmi, tilanteesta saattaa muodostua ikävä noidankehä, jossa ennakkoluulot ja naisten turhautuminen ruokkivat toinen toisiaan. Outi kokee menettäneensä normaaliin elämään kuuluvan oikeuden valittaa arjen vastoinkäymisistä, koska hänellä menee muiden mielestä liian hyvin. Outi myöntää, että hänen asiansa ovatkin kutakuinkin kunnossa, mutta toisaalta aivan yhtä hyvin ne olivat ennen ulkomaille lähtöä.

Joskus Suomessa vielä ihmeissään et mitä sä kehtaat valittaa et täällä ---, no okei ei sais ehkä valittaaakaan, mut on se elämä missä tahansa nii aina sinä löyät semmosia negatiivisiakin, mut jos sä oot täällä nii sulla ei oo edes oikeutta valittaa, että sullahan on kaikki niin hyvin ja mainiosti, ja onkin ne tavallaan hyvin en mää sitä sano, mut ihan yhtä hyvin mun asiat oli ennen tänne lähtöäkin, et ei tää oo se ainut joka teki sen elämän onnelliseksi. –Outi

Vilkon mukaan omaelämäkerronnan voi nähdä identiteettityötä tukevana elämänhallinnan välineenä, jonka avulla menneen ja nykyisen välisiä suhteita on mahdollista käsitellä ja hakea aiemmin koetusta aineksia parhaillaan koettavan ymmärtämiseen ja jäsentämiseen (Vilkko 1997, 52). Vaikka Vilkko viittaa näkemyksellään nimenomaan omaelämäkertakirjoittamiseen, voi myös tavallisen ihmisten välisen yhteydenpidon ja kanssakäymisen katsoa täyttävän identiteettityön kriteerit. Arkielämän tapahtumien ja sen erilaisten sattumusten läpikäyminen kertomalla toimii eräänlaisena itsehoitona, jonka avulla omia ajatuksia ja kokemuksia on mahdollista käsitellä ja jäsentää. (Oksanen 2007, 97–98.) Outin kertomuksessa voi nähdä, miten vähätteleväällä suhtautumisellaan ympä-

ristö ikään kuin kieltää häneltä mahdollisuuden käsitellä ja työstää juuri niitä negatiivisia kokemuksia, jotka eniten työstämistä tarvitsisivat. Edessä voikin olla merkillinen dilemma, kun oman elämän hyvistä puolista kertominen tulkitaan kerskailuksi ja yritykset negatiivisten puolten esille tuomisesta mitätöidään turhasta valittamiseksi. Tunteen siitä, ettei elämän tärkeäksi koettuja asioita ole mahdollista tehdä ymmärrettäväksi oman kokemuksellisen elinpiirin ulkopuolella, Oksanen on nimenyt kulttuuriseksi dysfasiaksi. Vaikeus kuvata omaa arkea niin, että se näyttäytyisi oikeassa valossa, vähentää puolisojen motivaatiota kertoa omasta elämästään. Seurauksena voi kuitenkin olla voimattomuuden kokemus suhteessa itseen ja ekspatriaattielämänmuodossa elettyyn arkeen, sillä kielen ja kyvyn antaa asioille nimi voi nähdä myös vallan välineinä. (Oksanen 2007, 144-145.)

6. Miehen työ, naisen arki

Ekspatriaattipuolisuus ei ole oma erillinen elämänmuotonsa, sillä puolisoestille ei ole mahdollista lähteä yksin. Kulttuuristen ilmiöiden tasolla sillä ei ole omaa itsenäistä statusta, vaan siihen on aina sisäänrakennettuna suhde varsinaiseen lähtijään, ekspatriaattityöntekijään. (Oksanen 2007, 17, 65, 66.) Ekspatriaattius rakentuu elämänmuotona työn ympärille. Koska ekspatriaattiperhe ja työ eivät ole systeeminä toisistaan irrallisia, vaan osin toisensa läpäiseviä (Warinowski 2012, 77), koskettavat työsopimukset työntekijän lisäksi koko mukana muuttavaa perhettä (Rousku 1998, 57; Harris 2004, 818; Duque 2009, 126). Seuraavissa luvuissa tarkastelen oman aineistoni ja taustakirjallisuuden avulla, millä tavoin miehen työ heijastuu mukana muuttavan puolison elämään ja millaisia kokemuksia ja tunteita työn elämänmuotoon tuomat piirteet informanteissa herättävät. Millaisia ovat elämänmuotoon liittyvät stressitekijät, joihin informantit edellisessä luvussa viittaavat?

6.1. Paimentolaiselämää

Ekspatriaattielämänmuodon voi tulkita alkavan siitä päivästä, jolloin työsopimus yrityksen ja työntekijän välillä allekirjoitetaan (Oksanen 2007, 67). Määräajoiksi, tyypillisesti noin 1–4 vuodeksi kerran (Hirvikallio 2002, 5; Junkkari & Junkkari 2003, 12) solmittavat sopimukset tekevät elämänmuodosta väliaikaisen (ks. Oksanen 2007, 66; Hyvönen 2009, 60). Määräajan jälkeen ekspatriaatti palaa kotimaahansa. Yksinkertaistettuna elämänmuodon voikin nähdä lähdöstä, asettautumisesta ja paluusta rakentuvana prosessina. Todellisuudessa ekspatriaattien tiet ovat kuitenkin harvoin näin suorja polkuja (Oksanen 2007, 66). Heidi kertoo havainneensa elämänmuodon tempaavan monet lähtijöistä mukaansa. Uusi kulttuuri, elämäntapa ja kokemukset herättävän halun nähdä ja kokea lisää, jonka vuoksi monet lähtijöistä löytävät itsensä määräajan umpeuduttua uudesta kohdemaasta koti-Suomen sijaan. Ekspatriaattien kutsuminen nykyajan nomadeiksi onkin Heidistä kuvaava.

Tää tämmönen nykyajan nomadi on aika hyvä määrittely tälle koko ryhmittymälle, mitä ekspatit on, koska yleensä harvoin, hyvin harvoin se komennus jää niinkun yhteen... Ja varsinki jos se on semmonen parin vuoden mittanen, nii kyl sitä jää semmonen, se jää niinku vähä kesken, et pitäs päästä vielä jonnekin, ehkä toiseen paikkaan tai kolmenteekin paikkaan. Ja kukaan oikeestaan lähtiesään ei koskaan suunnittele olevansa muuta kuin sen ensimmäisen rupeeman. –Heidi

On myös tavallista, että työsopimukset jatkuvat aiottua pidempään. Näin oli käynyt monien informanttien kohdalla. Esimerkiksi Outi oli lähtenyt perheensä kanssa Thaimaahan alun pitäen vuodeksi. Hänen miehelleen tarjotun jatkoestin myötä, menossa oli haastatteluhetkellä kuitenkin jo kolmas vuosi. Suomeen paluun sijaan perhe oli muuttanut ainoastaan Thaimaan sisällä kerran. Annen ja Veeran puolisojen kahden vuoden mittaisiksi aiotut työrupeamat olivat ehtineet venyä pariinkin

otteeseen ja molemmat heistä olivat asuneet Bangkokissa jo viitisen vuotta. Myös tutkimushetkellä puolitoista vuotta Bangkokissa oleskellut liris kertoi perheensä todennäköisesti jatkavan maassa alkuperäistä suunnitelmaa pidempään.

*Ei sitä päätetty, lähettiin seikkaileen vuodeks, ei ois arvannu et nyt on jo kolmas vuos menossa. (--)
Se eka vuos meni siinä kun, (--)
meiän piti elokuussa mennä kotiin. Sitte heinäkuun alussa saahaan tietää et me jäähäänkin toiseks vuodeks. Nii se loppuvuosi siitä ekast vuodesta meni et haa, enää kolme kuukautta, enää kaks, alkanu kaikki tavarat hamstraamaan, ja yhtäkkii sitte kerrotaan et ---.
Toka vuosi sitte et nyt mennään varmasti kotia, et mullaki on viel se työpaikka ja kaikki, et ihan varmasti. No sitte (mun mies) toukokuussa et hei jos jäätäs vielä vuodesk, mä että no okei, must tääl on niin hauskaa et mennään vaan, muutetaan Bangkokkiin. –Outi*

Täs on ollu epävarmuustilanteita monta kertaa tän viiden vuoden aikana, koska aina on tehty sopimus, (mies) on tehny sopimuksen aina niinkun pariks vuodeks kerrallaan, ja sit sitä on aina pidennetty. Ja sit ennen sitä sopimuksen tekoo niin on ollu vähän semmost epävarmaa, että jatkuuks tää nyt vai eiks tää jatku, kun ei oo niinkun tienny. Mut kylhän se on tälläkin hetkellä tietyst, kun firma on myynnissä, niin tota on vähän semmonen tilanne. Mut kuitenkin tuntuu silt, et yheksäkytyheksänprosentin varmuudella niin me nyt jäädään tänne sopimuksen loppuun asti. –Anne

Tultiin kaheksi vuodeksi ja nyt ollaan oltu, tää on viides vuosi. –Veera

Todennäkösesti pari vuotta lisää, sitten ehkä vielä pikkusen mut sit ei vielä tiedä. Mut tätä ollaan nyt mietitty tässä, ihan varmaa päätöstä ei olla vielä tehty, mut kyllä se nyt siltä näyttää, että oltas vielä pari vuotta ainakin. –liris

Outin, Annen, Veeran ja lirikan kokemukset osoittavat, ettei globaali nomadius välttämättä merkitse jatkuvaa maasta toiseen muuttoa kaikille ekspatriaatteina eläville. Asemamaan pysyminen samana ei silti ole poistanut tutkittavien elämänmuodon väliaikaisuutta – määräaikaisina alkaneet sopimukset ovat naisten mukaan myös jatkuneet sellaisina. Informantit kertovat sopimusten taitekohtiin liittyneen monia epävarmuustekijöitä, esimerkiksi Outi ja hänen miehensä olivat saaneet tietää jatkomahdollisuudestaan vain muutamia viikkoja ennen aiottua Suomeen paluuta. Annen perheellä oli haastatteluhetkellä meneillään olevaa sopimusta jäljellä, mutta miehen työnantajayrityksen tulossa oleva omistajanvaihdos aiheutti epätietoisuutta.

Yritysten tavan tehdä strategiset päätöksensä nopeaan tahtiin on todettu olevan ekspatriaattielämänmuodolle tyypillistä (Oksanen 2007, 68; ks. Junkkari & Junkkari 2003, 26) ja viimevuodet ovat vahvistaneet kehitystä. Ekspatriaattien kokeman huolen tulevaisuudestaan onkin todettu olevan lisääntymässä. (Brown 2008, 1024, 1030–1031; ks. Duque 2009, 86–87.) Vaikka pätkätyösuhteet ja tietämättömyys tulevasta eivät ole ekspatriaattien yksinoikeus, ne lyövät elämänmuotoon leimansa, heijastuen ekspatriaattina elävien arkeen useilla tasoilla (Hyvönen 2009, 60). Informanttien kokemusten mukaan väliaikaisuudesta voi elämänmuodossa muodostua lähes pysyvä olotila. Heidi kuvaa ekspatriaattiutta elämäksi jatkuvassa muutoksen tilassa. Vaikkei muutoksen uhka ole välttämättä tiedostettua, se seuraa silti taustalla. Elämänmuodon kolmitahtisessa rytmissä nimenomaan

paluun rooli on korostunut. Paluu on jatkuvasti läsnä, myös jo ulkomaille muuton alkukuukausina, koska mahdollisuus yllättäviin muutoksiin on aina olemassa. (Oksanen 2007, 66.)

Ekspatelämää jatkuvasti varjostaa semmonen tietynlainen uhka muutosta, on se sitte sopimuksen loppuminen tai sopimuksen katkaseminen tai mikä tahansa muuta, mut sä oot jatkuvasti kuitenkin niinku semmosessa muutoksen tilassa jollain asteella. Et nää rytmittää hyvin pitkälle just nää komennukset. (--) Se varjostaa vaikka se ei oo tietosta, nii se on sielä koko ajan periaatteessa valmistautuminen siihen lähtöön. Alussa se ei oo tietenkään, et sillonhan sä vaan sopeudut, sit on semmonen lyhyt seesteinen aika, jolloon sä vähän niinku elät sitä elämääs ja sit sä rupeet taas niinku mieltii sitä muuttoa. Et se on hyvin semmosta lyhytjänsteistä se elämä, ei pysty tekemään mitää pitkäaikasia suunnitelmia. –Heidi

Tuulan kokemukset osoittavat, miten muutos voi yllättää vielä vuosienkin jälkeen. Tuula oli perheineen asunut Bangkokissa yhtäjaksoisesti yli kahdeksan vuotta, aika joka oli ekspatriaatile pitkä. Vuosien kuluessa perhe oli saanut ymmärtää voivansa olla maassa niin kauan kuin he itse haluaisivat. Paria kuukautta ennen tutkimushetkeä Tuula ja hänen miehensä olivat kuitenkin saaneet tietää työnantajayrityksen suunnittelevan yrityksen paikallisen toimipisteen sulkemista. Edessä siisikin paluu Suomeen.

Elikkä me ollaan nyt kaheksan ja puoli vuotta oltu. Se on aika pitkä aika yhdessä paikassa, varsinkin ekspatriaattina, yleensä on kolme-neljä vuotta alkaa olla semmosia normaali vaihto välejä. Me ollaan nyt jämähetty tänne vähäksi aikaa. (--) Hmm, no meillä on yllättäen loppu näkyvissä. Ensin luultiin, että saadaan olla vaikka kuinka pitkään, mut me saatiin nyt tämän vuoden alussa tietää, että toimisto laitetaan kiinni (kesällä). Eli meil on sitten, tällähetkellä on itseasissa aika auki, et mitä me tehään, minne mennään, mutta oletettavasti me kuitenkin palataan Suomeen, ainakin joskin aikaa takasin. –Tuula

Elämänmuodon ennakoimattomuuden vuoksi ekspatriaattius merkitseekin monille sitoutumista eräänlaiseen patkälämään (Oksanen 2007, 66). Outi ja Jaana toteavat epävarmuuden tunteen hyväksymisen osaksi omaa arkeaan olleen alussa vaikeaa. Jatkuva valmistautuminen paluuseen, jota ei sittenkään ollut tullut, oli tuntunut turhauttavalta ja ollut henkisesti kuluttavaa. Sittemmin naiset kertovat oppineensa elämään asian kanssa. Jaanan voi nähdä solmineen epävarmuuden tunteen kanssa eräänlaisen aselevon. Hän kertoo pyrkivänsä pitämään tilanteen hallussaan ennakoidulla muutoksia ja varautumalla niihin. Outin tapa vähentää elämänmuodon arvaamattomuuden aiheuttamaa stressiä on toisenlainen. Hän toteaa Bangkokiin muuton jälkeen päättäneensä lopettaa tulevaisuudesta murehtimisen ja keskittyvänsä elämään tässä hetkessä.

Hmm.. nyt meil on kotimatkaan vielä puoltoista vuotta ja tuossa just miehen kanssa suunniteltiin lomiam ja tultiin siihen tulokseen, et aika rientää. Et.. meiän piti tulla vaan kahdeksi vuodeksi, mutta mies teki sopimuksen eli jatku, ja se tuli ihan hyvään paikkaan. (--) No tuota, ensimmäisen vuoden jälkeen opin tähän tunteeseen, että mä ymmärsin sen, että tämän tunteen kanssa on eletävä täällä. Mä keskustelin paljon ystävien kanssa, jotka on muualta tulleita, ei ainoastaan suomalaisten kanssa, ja mä tulin siihen tulokseen, et tämä on tämä meidän yksi negatiivinen asia, et meidän on

oltava vahvoja. Ja oltava niinkun aina vaihtoehtoja mietittävä, et koskaan ei tiedä, se epävarmuus on tämä asia, mikä täällä on, mut onko sitä missään sitä varmempaa olotilaa, että jotenkin sen kanssa on tultava toimeen. Ja jos vähänkin pystyy ennakoimaan asioita, elikkä se on se, että ketä tekee töitä ja kenen työkomennuksella ollaan, (--) Aluks oli äärettömän hankalaa, tottakai se väsyttää ja stressaa ja rasittaa, kun ei tiedä mitä tapahtuu. Mut jotenkin se millanen sopimus jollain on, tämä firma takaa, niin mun mielest meillä on ollu aika turvallista olla ja meillä on kuitenkin pitkät sopimukset ollu, että ei niinkun puolivuositain tai yhtäkkiä jotain hämmentävää, ei ainakaan vielä tapahtunu. (--) Mut tuota, kyl tää on tää tunne ihan tuttu ja hyväksyty. –Jaana

Mä en jaksa enää miettii. Kaikki mitä mä olin tehny ja suunnitellu ne oli aina --- olihan se tietenki vähän pettymys et kun oli ite niinku henkisesti valmistautunu kotiin paluuseen. Mä päätin tänä vuonna et mä en tee suunnitelmia, kunhan nyt elää vaan ihan viikko kerrallaan ja nauttii elämästä. Ei oo lähtemässä, on lähtemässä... ei jaksa enää murehtia siitä. –Outi

Toisaalta muutoksen jatkuvan läsnäolon elämässä voi uhkan sijaan nähdä myös mahdollisuutena. Iiris toteaa, ettei hän koe elämänmuodon arvaamattomuutta rasitteeksi, vaan kertoo kaipaavansa vaihtelua, jos asiat pysyvät pitkään samanlaisina. Leenan seikkailumieli ja halu nähdä uutta ovat tehneet perheen muutoista hänelle aina mieluisia. Myös Tuula suhtautuu muuttuneeseen tilanteeseensa rauhallisin mielin. Hän kokee muutosalttiuden sopivan omaan luonteeseensa. Tuula epäilee, että mikäli hän olisi viettänyt menneet vuodet Thaimaan sijaan Suomessa, hän olisi saattanut kokea elämänsä stressaavampana.

No ei sinänsä epävarmuudeks, must tuntuu et mä oon aina valmis aika nopeisiin muutoksiin, oikeestaan kaipaankin niitä jos liian pitkään on samanlaista. –Iiris

Useimmissa tapauksissa on ollu kysymys siitä et on haluttu jotain vaihtelua elämään, on haluttu nähdä jotain uutta ja jopa siinäkin tapauksessa kun Suomesta muutettiin pois, nii oli sellanen olo et pitää, et ei voi jäädä Suomeen, et pitää nähdä vielä jotain uutta. Ja aina on oltu samaa mieltä, myös Thaimaahan tulosta, mikä on ollu vaikein muutto, nii aina on oltu yhtämieltä et nyt mennään ja tää on kiva ja lapset on ollu sitä mieltä et tää on kiva. –Leena

Ehkä mieluummin meidän luonteeseen tai mun luonteeseen, meidän perheeseen, on sopinut semmonen. Se pitää ehkä vähän virkeämpänä, kuin se että me oltais jääty Suomeen ja mä oisin jämähtäny johonkin ja oisin siellä ollut koko ajan. Mä luulen et semmonen ois huomattavasti stressaavanpaa mulle ainakin. Ehkä sitä jollakin tavalla kaipaa semmosta vaihtelua (--) koska me ollaan täällä kauptungissakin nyt muutettu kuus kertaa kaheksan ja puolen vuoden aikana, että aika monta kertaa, (-) mutta kuitenkin se mitä meidän nuorimmainen sano, se oli silloin ykstoistavuotias, joku vuos siten sano että niin tuntuu aina kurjalta muuttaa, mutta sitte oikeestaan kun rupee miettimään niin tuntuu hirveen mukavalta, ihan niinkun alkais uus elämä. –Tuula

Naisten kokemukset osoittavat, ettei ekspatriaattielämän väliaikainen ja muuttuva luonne ole automaattisesti vain epävarmuutta ja stressiä luova tekijä. Elämänmuodon lyhytjänteisyyteen ja pitkään jatkuneeseen elämään lähtöjen ja paluiden rytmissä voi kuitenkin lopulta väsyä. Heidi to-

teaa alkaneensa viime vuosina kaivata elämäänsä pysyvyyttä ja mahdollisuutta tehdä suunnitelmia myös pidemmällä tähtäimellä. Lukuisten muuttojen jälkeen hän kertoo toivovansa perheensä voivan viimein asettautua aloilleen, jäävän Bangkokiin tällä kertaa pysyvästi. Heidi kertoo kuitenkin oppineensa vuosien varrella olemaan murehtimatta liikoja. Elämä tiheätahtisten muutosten rytmisissä on opettanut ottamaan muutokset vastaan sitä mukaan ja sellaisena kuin ne tulevat, ilman stressiä menneistä ja tulevista.

No päällimmäinen toive on tietysti se, että me pystytäs jatkamaan täällä ja oikeesti asettautumaan tänne ja... saada periaatteessa se semmonen tietty varmuus elämisestä. Nyt mun haaveena ja toiveena just on se, et mä oisin vapaa tosta ajatuksesta. Mä voisin ajatella niinku suunnittelevani elämäni niin et mä en oo lähdössä minnekään. Et ei ihan oikeesti tartte lähtee minnekkään, et tää ois semmonen ideaali. Et mä voisin periaatteessa alkaa suunnitteleen mun poikani lakkiaisia, tähän tyyliin että [nauraa]. (--) Mutta se mitä on niinkun ihan oikeesti saanu, nii on semmonen.. osaa ottaa asiat sellasina, kun ne tulee, eikä hirveesti murehtia niitä niinku etukäteen tai takakäteen tai.. vähän semmonen, semmonen karmanlaki, et jos se on tullakseen nii se tulee, jos se on tapahtuakseen nii se tapahtuu. Se on niinku ehdottomasti semmonen suurin. –Heidi

6.2. Suhteellista yksinäisyyttä

Ekspatriaattityöntekijöiden pitkät työpäivät ja poissaolo kotoa on yksi ekspatriaattien elämää määrittelevistä piirteistä (Oksanen 2007, 42). Duque on havainnut työhön käytetyn ajan lisääntyvän huomattavasti ulkomailla asuttaessa. Työaika on monissa maissa pidempi kuin Suomessa ja ekspatriaattityöntekijöiltä myös vaaditaan paljon. (Duque 2009, 51, 120.) Etenkin Bangkokin kaltaisissa suurkaupungeissa myös kaoottinen liikenne, ruuhkat ja pitkät etäisyydet vievät oman aikansa. Kaikkien informanttien haastatteluissa tulikin esiin heidän puolisoidensa arjen työpainotteisuus ja usein lähes kaksitoistatuntiseksi venyvät työpäivät. Miesten runsaat poissaolot heijastuvat myös muiden perheenjäsenten elämään. Työn vaatiessa ison osan miehen ajasta, pääasiallisen vastuun perheen arjesta kantaa mukana muuttava puoliso. Oksanen kirjoittaa naisten ottavat arjen kokonaan haltuunsa, sillä miesten ollessa siellä jossain, naiset joutuvat yksin vastaamaan kaikesta siitä, mikä on täällä. (Oksanen 2007, 119; ks. Oksanen 2007, 86; Junkkari & Junkkari 2003, 42; Rousku 1998, 119; Warinowski 2012, 66, 70; Hyvönen 2009, 52, 73.) Tällainen arjen haltuunotto heijastuu myös Heidin seuraavassa sitaatissa.

Mun vastuullani on perheen arki, koko tää mikä täällä pyörii, ja hänen vastuullaan on sitte se hänen työnsä tekeminen. –Heidi

Se, että työ vie miehen, voi tuntua puolisoista raskaalta. Esimerkiksi Veera kokee tilanteen rankkana parisuhteen ja perheen dynamiikan kannalta miehen eläessä viikot työlleen ja perheen yhteisen ajan supistuessa viikonloppuihin.

No tää on tota tällanen elämäntyyli, nii se on tosi rankkaa, niinkun sekä parisuhteelle että niinku koko perheen dynamiikalle, ja yleensä (mies) jos, hän tekee hirveen pitkiä päiviä töissä ja tota, et niinku viikot maanantaista perjantaihin (miehen) elämä on tosi työkeskeistä, semmosta että sitte meillä on perheelle niinkun viikonloppu sitte varattu, mutta että hän lähtee aamulla tosi aikasin töihin ja tulee illalla hurjan myöhään, et me syödään illallista ja mennään nukkumaan melkeen heti, et ei siinä niinku ehi paljoo keskustella tai muuta, et se on niinku sillälaille meillä on ollu tosi rankkaa kyllä, just sen työ, niinku työ on niin iso osa elämää täällä sitte. –Veera

Jaanan puheessa miehen työn vaimolle asettamat haasteet tulevat esiin ennen kaikkea suhteessaan vanhemmuuteen. Vaikka miehen poissaolot olivat työmatkojen muodossa kuuluneet perheen elämään osittain jo Suomessa, Jaana toteaa asetelman erilaisuuden verrattuna entiseen alussa yllättäneen hänet. Hän kertoo ekspatriaattiuden myötä huomanneensa joutuvansa olemaan lapsille vanhempi kahden edestä, työn viedessä miehen ajasta suurimman osan. Vaikka perheellä on apulainen, josta on apua arjen pyöryksessä, apulaisen läsnäolo ei korvaa poissaolevaa puolisoa lasten kasvatusvastuun jakajana.

Et vaikka minäkin, mun mies oli jonkun verran tehnyt työmatkoja, mut se että niinkun sit oltiin aivan eri asetelmassa, että toinen on töissä hirveesti ja kauheesti sitten, toinen on niinkun täysin tyyliin kotona ja vastaa niinkun siitä kodista, joka on aivan erikoista ja ihmeellistä. (--) Niin se, että se tuli mulle kyllä ihan oikeestaan täytenä yllätyksenä, et se että mä huomasin sen, että hyvänen aika, nyt mä olen niinkun aikailla vastuussa lasten kasvattamisesta, pääosin, et minun pitää olla äitinä ja isänä. Tottahan meidän apulaiset, ei heistä niinkun, ei heidän kasvattamistyyliään, ei heille voi sitä vastuuta vierittää, muuta kun käytännön asioitten tekemisessä. –Jaana

Myös liriksen haastattelussa puolison pitkät poissaolot nousevat esiin nimenomaan vanhemmuuden näkökulmasta. Iiris kertoo kokevansa tarpeelliseksi olla mahdollisimman paljon kotona läsnä, vastapainona miehensä työstä johtuville poissaoloille. Tilannetta ei muuta se, että perheen lapset ovat jo isompia. Jaanan tavoin Iiris toteaa, ettei kulttuuristen näkemyserojen vuoksi uskalla jättää kodin vastuuta perheen apulaiselle.

Ne on sen verran isoja et kyllä ne pärjää täällä itsekseen, mut ainakin tuntuu että iltasin ei oo hirveen hyvä lähtee silti kauheesti pois, et vähä niinku semmonen et sitä on niinku varalla. Ja sitte mun mies on hirveesti matkoilla, et mul on semmonen olo et jos mä jätän, jos mä itte lähen iltasin hirveesti pois ni se ei oo ihan hyvä kuitenkaan. (--) Apulainen on ihan hyvä, mut ei niinku voi täysin luottaa kuitenkaan et kaikki on kunnolla, ja sitte he vähän toisella tavalla ajattelee jos jotain satuis, nii en mä silloin tiedä miten hän reagois ja oisko hän niinku luotettava jos joku onnettomuus tai joku semmonen tulis. –Iiris

Oksanen ja Adler nostavat ekspatriaattimiesten työstä johtuvat poissaolot piirteeksi, jonka puolisoille mukaan lähteneet vaimot tyypillisesti kokevat vaikeina (Oksanen 2007, 114–119; Adler 1997, 275–277). Saman toteavat kirjassaan myös ekspatriaattipareja haastatelleet Junkkarit (Junkkari & Junkkari 2003, 85–86). Työn ollessa iso osa miesten elämää vaimot saattavat tuntea jäävänsä yksin. Yksinäisyyden tunne voi yllättää siitä huolimatta, että ympärillä on usein paljon elämää, ku-

ten Jaana alla pohtii. Oksanen tarkentaakin yksinäisyyden kokemuksen koskevan nimenomaan yksinäisyydestä suhteessa mieheen. Kyse on poissaolevaa puolisoa kohtaan tunnetusta ikävästä, ei absoluuttisesta yksinäisyydestä, sillä naisten arki on usein kiireistä. (Oksanen 2007, 116.)

Tääl kuitenkin joskus ainakin tuntuu silleen, et vaikka on elämää hirveesti ympärillä, on niitä tuttuja ja, mut sit kuitenkin huomaa, että on aika yksinkin loppujen lopuks, tääl joutuu hirveesti ottamaan vastuuta omast elämästä ja muittenkin elämästä ja.. Et tuota, ei aina niin kauheen helppookaan varmasti ole kaikille. –Jaana

Yksinäisyyden kokemukseen voi miehen poissaolojen ohella vaikuttaa myös muun sosiaalisen turvaverkoston puute, etenkin ekspatriaattiuden alussa, jolloin ystäväverkosto uudessa maassa ei vielä ole ehtinyt muodostua (Adler 1997, 275–276; ks. Brown 2008, 1029). Veera toteaa elämän ekspatriaattina olevan suojattomampaa, suvun ja pitkäaikaisten ystävyyssuhteiden tarjoaman turvan jäädessä kotimaahan. Heidi lisää, että vieraassa maassa ongelmien kanssa voi helposti huomata jäävänsä yksin, sillä sellaista läheistä ystävää, jonka kanssa voisi jakaa myös murheet, ei aina ole helppoa löytää. Tällöin oman puolison tuki nousee erityisen tärkeäksi.

Ja kans se et ei oo samanlaista niinku suojaa, suojaa ystäväverkkoa, kun mitä ehkä kotimaassa olis, tai sellasessa paikassa jossa sä olet asunu pidemmän aikaa. Ja täällä kuitenkin sitte hmm, täälä kans ystävä ystävät on tosi tärkeitä, koska ei oo perhettä ja sukulaisia samalla tavalla täällä. –Veera

Vieraassa maassa ongelmien kanssa on aika yksin, koska kukaan ei oikeestaan halua kuulla kenenkään ongelmista, kun niit on omasta takaa yleensä aika monella nii se on vähän semmosta.. Ja sellasen sydänystävän löytäminen on aika vaikeeta välillä että, jos ei sieltä vaan kertakaikkisesti löydy ketään semmosta nii ei oo ketään kenen kanssa jakaa niitä ajatuksia. Sillon pitää vaan toivoo, et se mies on tarpeeks vahva ja eikä niin kauheen väsyny töistä, et se jaksaa sitte kuunnella. –Heidi

Perheen ulkopuolisen turvaverkon puuttuminen voi siis lisätä vaimon henkistä riippuvuutta miehestä, tilanteessa jossa mies kuitenkin on aiempaa enemmän poissa kotoa (Rousku 1998, 119; Adler 1997, 276–277; ks. Oksanen 2007; 106–107; Arieli 2007, 22). Erityisesti asetelma koskettaa naisista niitä, jotka puolisopestinsä myötä jäävät kotiin, sillä heillä ei ole ympärillään työpaikan tuomaa valmista ihmissuhdeverkostoa. Oksanen kirjoittaaakin ekspatriaattikotirouvien aseman olevan tässä mielessä sekä vaativampi että haavoittuvampi kuin muiden perheenjäsenten. (Oksanen 2007, 87; ks. Adler 1997, 263, 271–272; Brown 2008, 1028–1029.)

Ajatus tukee sitä, että myös omassa aineistossani miesten pitkiin työpäiviin liittyvä ongelmallisuus nousee selkeimmin esiin juuri informanttien kohdalla, jotka ovat puolisopestinsä myötä jääneet kotiin. Se ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, etteivät työelämässä mukana olevat naiset näkisi miestensä työlle omistautumisessa negatiivisia puolia. Enemmän tilanteen voi tulkita niin, että ollessaan itse kotona, naiset selvemmin huomaavat puolisoitensa poissaolot. Oksanen selittää tilannetta toteamalla naisilla kotiin jäämisen myötä olevan usein puolisoitaan vähemmän liikkumavaraa, etenkin lasten ollessa pieniä ja ympäristön ollessa alussa outo. Toisaalta kokemus liikkumavaran puutteesta ei aina tyhjene vain lapsiin ja outoon ympäristöön, sillä lapset kasvavat ja elinym-

päristön vieraus hälvenee ajan myötä. Ennen kaikkea kokemuksen taustalla vaikuttaa Oksasen mukaan se, että naiset huomaavat olevansa ikään kuin enemmän vaimoja. (Oksanen 2007, 107.) Kotiin jäädessään naiset saattavat siis kokea olevansa paitsi sidotumpia kodin arkeen, myös sidotumpia vaimouteen.

Nainen vailla nimeä

Vaimouden korostuminen puolisopestiläisen asemassa tulee esiin siinä, miten Heidi toteaa ekspatriaatiuden alkuvuosina järkyttyneensä huomattuaan olevansa yhtäkkiä ikään kuin vailla omaa nimeä, ympäristön määrittellessä hänet elämäntilanteensa myötä ennen kaikkea miehensä vaimona ja lastensa äitinä, ei niinkään omana itsenäisenä yksilönä, Heidinä. (ks. Junkkari & Junkkari 2003, 44.)

Et monellahan ekspatrouvalla harvemmin on nimeä edes, me ollaan sen ja sen vaimoja tai sen ja sen äitejä. Se on semmonen tietynlainen identiteettikriisi, jonka jokainen joutuu käymään jossain vaihees läpi, jotta kuka mä niinkun oikeesti oon. Hmm.. ja siinä täytyy sitte löytää se vastaus siihen. Et vähän nää vaimotkin sortuu siihen, et puhutaan sen ja sen vaimosta. Ja mä jossain vaiheessa koin tän kauheen loukkaavana, must se oli hirveetä et mul ei ollu ees nimee. Varsinki sillon kun lapset tuli, et sit mä olin yhtäkkiä vaan niinku lasteni äiti, et mul ei ihan oikeesti ollu nimeä. Mutta tota siitäkin pitää sitte vaan selviytyä. –Heidi

Tunne nimen menetyksestä ei Heidin kertomuksessa tule esiin vain hänen henkilökohtaisena kokemuksenaan, vaan ekspatriaattivaimouteen laajemmin liittyvänä piirteenä. Vaimona oleminen osoittautuu väistämättömäksi osaksi puolisopesteille lähteneiden naisten statusta. Naisista tulee puolisopestin vastaanottaessaan nimenomaan miestensä vaimoja, riippumatta siitä, miten ja missä määrin he itse ovat aiemmin kokeneet vaimouden määrittelevän itseään. (Oksanen 2007, 101.) Myös naiset itse saattavat sortua kohtelevaan toisiaan persoonattomalla tavalla. Näin edellä esitetty tunne yksin jäämisestä nivoutuu yhteen eräänlaisen identiteettikriisin kanssa, puolisopesteille lähteneiden naisten huomattessa muuttuneensa ympäröivän yhteisön silmissä ikään kuin miestensä jatkeiksi ja joutuessa sen myötä pohtimaan uudelleen myös omaa identiteettiään (ks. Oksanen 2007, 101–102; Pascoe 2009, 138; Duque 2009, 98).

Monella firmalla tulee se, että missä asemassa se mies on, nii sillon sen vaimon asema niinkun automaattisesti muodostuu sen mukaan. –Heidi

Tunne voi vahvistua, jos myös asemamaan paikallisessa kulttuurissa naisen asema nähdään miestä heikompana (Junkkari & Junkkari 2003, 44; Rousku 1998, 120). Esimerkiksi Thaimaassa sukupuolten väliseen tasa-arvoon on vielä matkaa.

Mutta sitten kyllä vähän semmonen kunnon feminismi ois ihan hyvä [naurua], ja sitä on kyllä pinnan alla. Tääl on hirveen erilainen rooli naisilla ja miehillä. –liris

6.3. Herran kukkarolla

Uusi tilanne mukana muuttavalle puolisoille voi olla myös taloudellisen riippuvuuden lisääntyminen. Koska elämänmuodolle on tyypillistä vaimon jääminen kotiin, mies on näin useimmissa tapauksissa perheen ainut elättäjä. Taloudellisen itsenäisyyden menetys ei ole kokemuksena välttämättä helppo. Esimerkiksi Rousku ja Oksanen kuvaavat puolisopestille mukaan lähteneiden naisten kokevan tilanteen usein vaikeana ja hämmentävänä. (Oksanen 2007, 107–108; Rousku 1998, 119–120; ks. Duque 2009, 98.) Tilanteen haastavuus tulee esiin myös omassa työssäni esimerkiksi Outin alla olevassa sitaatissa, jossa hän kertoo turhautumisestaan jouduttuaan ensimmäistä kertaa elämässään pyytämään mieheltään rahaa. Myöhemmin Outi on puolisonsa kanssa ratkaissut ongelman niin, että kaikki kortit ovat nyt hänellä.

Tosiaan just tämä tyypillinen että mua ärsytti kun mun piti pyytää ensimmäistä kertaa elämässä rahaa, nyt sitte se on kääntyny vähän toisinpäin mul on kortit ja [mies] pyytää rahaa. Mutta kuitenkin nii semmoset pikkuasiat mitä et ees oo ajatellu, aina oot ollu töissä tai ainakin jostain on tullu rahaa, nii semmoset. –Outi

Myös Veera toteaa kokevansa taloudellisen riippuvuuden ja ekspatriaattielämänmuodon perinteisiä sukupuolirooleja korostavan puolen ajoittain hankalana. Yhden syyn tähän hän arvelee löytyvän suomalaisesta kulttuuritaustastaan, sillä Suomessa naisten ja miesten välisten roolien on totuttu olevan taloudellisesti tasa-arvoisempia, kuin mitä ekspatriaattiparisuhteessa tavallisesti toteutuu.

Täälä oikeestaan tämmösessä ekspatelämässä, et kun mä olen kotona ja mies on töissä, on semmoset oikeen niinku perinteiset mies-naisroolit, mies tuo käteistä ja vaimo pitää huolta kodista ja lapsista. Mutta mikä toisaalt tuntuu niinkun vähän vaikeelta ehkä Suomesta tulleena, koska Suomessa kuitenkin on aika tasa-arvosta moneen muuhun maahan verrattuna, mutta tässä elämäntilanteessa meillä on näin. –Veera

Se, että oman riippuvuuden myöntäminen voi suomalaiselle naiselle olla vaikeaa, ei Oksasen mukaan ole yllättävää (Oksanen 2007, 113). Perhemuoto, jossa mies toimii perheen pääasiallisena elättäjä, on viime vuosikymmeninä menettänyt Suomessa merkitystään kahden elättäjän perhemallin yleistyessä (Oksanen 2007, 140). Naisten työnteko on ollut tietoinen tavoite, jota on tuettu erilaisin yhteiskunnallisin ratkaisuin (Nousiainen 2001, 56). Vuosikymmenten saatossa se onkin muodostunut osaksi suomalaista naiskuvaa (Pylkkänen 2001, 72–73).

Toisaalta Robin Pascoe muistuttaa, että keskustelua siitä, kuinka rahaa käytetään ja kenellä sen suhteen on viimeinen sana, käydään tavalla tai toisella lähes kaikissa ekspatriaattiperheissä (Pascoe 2003, 92), eikä ilmiötä voi näin pitää vain suomalaisena (Oksanen 2007, 108). Modernissa maailmassa kyky elättää itsensä on mielletty kansalaisuuden ja yksilön vapauden tunnusmerkkinä ja monissa kulttuureissa palkkatyön asema on arvostetumpi kuin esimerkiksi kotona tehtävän hoivatyön (Anttonen 1997, 150–151, 166). Elätettävänä oleva nainen voi näin kokea olevansa ikään kuin

vähemmän (Oksanen 2007, 108). Tähän viittaa myös liris kertoessaan tuntevansa olevansa oman työn ja rahan puutteen vuoksi vailla omaa paikkaa.

Joskus on semmonen, ehkä se niinkun tärkein on se että mun rooli ei oo tässä nyt niin tärkeä, et se on niinku mun miehen työ ja se on se... se on se tärkeä asia, hän on se joka tienaa. Ei mulla niinku huonosti oo, mut mul ei oo niinku omaa työtä, omaa paikkaa, omaa raha. –liris

Vaikka taloudellinen riippuvuus yhdistetään usein nimenomaan kotirouvuuden valinneisiin puolisoihin, ekspatriaattiparisuhteessa vallitseva taloudellinen epäsuhta voi toisaalta koskettaa myös työelämässä mukana olevia puolisoita. Esimerkiksi Kati toteaa haastattelussaan oman asemansa muistuttavan taloudelliselta kannalta kotirouvan osaa, sillä hänen on osa-aikaisen työnsä palkasta mahdoton osallistua perheen kustannuksiin tasapuolisesti miehensä kanssa. Ajatus miehestä perheen pääasiallisena elättäjänä on Katille vaikea, vaikka hän kertoo tehneensä asian eteen paljon ajatustyötä jo ennen Thaimaahan lähtöään. Hän pohtii, että tilanteen hyväksyminen voisi olla hie-man helpompaa, jos pariskunnalla olisi lapsia.

Hmm, aika paljon siinä naiset on ensiksikin miehensä armoilla, että varmaan yheksäkytyheksänpiste yheksän prosenttia ekspatrouvista on täysin riippuvaisia miehistään, ja niin oon minäkin tietenkin, eihän meillä millään (mun) palkalla pysty täällä tokikaan elämään, niin se on sillälaila mitenköhän sen nyt sanois, mulle se on ainakii aika vaikeeta, koska mä oon aina halunnut että suhde on tasa-arvonen ja molemmat tuo siihen taloudellisenkin panoksensa, niin mun piti tehdä aika paljo ajatustyötä jo ennenkö me tultiin tänne siitä että tosissaan nyt ollaan vaan toisen työn varassa sitte täällä, että siihen on pakko vähän niinku alistua että ei pysty osallistumaan kaikkiin kustannuksiin siitä omasta palkasta. Ehkä se ois eri asia että jos on lapsia niin siihen vois suhtautua vähän eri tavalla, et tota ottaa helpommin vastaan sen että mies tuo rahaa taloon ja muuta. –Kati

Toisaalta asiaa voi tarkastella myös toisesta näkökulmasta. Junkkarit kirjoittavat ekspatriaattiparisunnan olevan aina taloudellinen tiimi. Se että toinen on palkkatyössä kodin ulkopuolella ja toinen työskentelee kotona, ei anna aiheutta taloudelliseen epätasa-arvoon. (Junkkari & Junkkari 2003, 101; ks. Valaskivi 2004, 185.) Vaimon roolin voi tulkita, kuten Jaana, Heidi ja Anne asian näkevät, miehen työn mahdollistajana. Omalla työllään naiset mahdollistavat sen, että heidän puolisonsa kykenevät uppoutumaan työhönsä sen vaatimalla volyymilla. (Oksanen 2007, 174.) Puolisot onkin ekspatriaattielämänmuodossa mahdollista nähdä myös eräänlaisina toisiaan täydentävinä sopimuskumppaneina (Oksanen 2007, 166; ks. Duque 2009, 98).

Mun mielestä tässä kuitenkin täytyy muistaa, kun lähdetään ulkomaankomennukselle, perhe on niinkun tämmönen perheyritys. –Jaana

Mun mieheni on tää international-osasto ja mä oon sitte domestic, ja ilman domesticia ei ole internationalia, et näin ollen me täydennetään toisiamme hyvin pitkälle. Et mä mahdollistan omalla työlläni hänen työnsä tekemisen. –Heidi

Koska jonkunhan täytyy ne kotiasiat hoitaa kuitenkin. Koska mies on aina töissä nii hän ei ehtis niitä kotiasioita hoitamaan, et kyl mä koen niinkun sen, että kyllä nää on tärkeitä tehtäviä. (--) Nii,

ei olis mahollista täällä olo, jos tääl ois vaan mies ja lapset nii ilman minua täällä [naurua], ei oikeen asiat sujuis. –Anne

6.4. Perheen aika

Edellä esitettyjen vastuunkantoon, yksinjäämisen kokemukseen, riippuvuuteen ja omaan identiteettiin liittyvien kysymysten näkökulmasta, ekspatriaattielämänmuoto osoittautuu haastavaksi valinnaksi perhesuhteiden kannalta. Informanteista Heidi toteaaakin alla painokkaasti, ettei muuttoa ulkomaille tule erehtyä pitämään pari- ja perhesuhteiden ongelmanratkaisukeinona, koska elämänmuotoon kuuluvat stressitekijät saavat jo olemassa olevat ongelmat usein vain paisumaan entisestään. Uusi ympäristö ja elämäntilanne sisältävät jo itsessään riittävästi haasteita ilman vanhojen ristiriitojen mukanaan tuomaa ylimääräistä painolastia. Samaa mieltä kielteisten tunnekokemusten korostumisesta ovat myös Jaana ja Outi. Parisuhteen perustusten tulisikin olla kunnossa ulkomaille lähdettäessä, sillä elämä ekspatriaattina ei ole pelkkää ruusuilla tanssimista.

Jos sanotaanko nyt parisuhteessa tai perheessä on minkään valtakunnan ongelman poikastakaan Suomessa, täällä se menee potenssiin sata. Et se kasvaa. Tänne ei kannata lähteä paikkaamaan yhtään mitään, täällä pitää olla kyllä aika vankasti perustukset kunnossa ennenks tänne kannattaa lähteä, että on se maa kun maa, se on joka tapauksessa aika rankkaa. Ei se ekspateille mitään ruusuilla tanssimista oo missään tapauksessa. –Heidi

Täällä mun mielest kaikki tunteet ja ristiriidat vaan paisuu kuin pullataikina. –Jaana

Tietenki sit korostuu nää vastoinkäymiset, alussa varsinki saatto joku pikkunen kärpänen se tosiaanki tuli härkäseks, siis ihan naurettavista asioista. –Outi

Myös monet kirjoitukset tuovat esiin nimenomaan elämänmuodon koettelevuuden parisuhdetta ajatellen (ks. esim. Oksanen 2007; Rousku 1998; Junkkari & Junkkari 2003; Pascoe 2003). Esimerkiksi Kristiina Rousku toteaa artikkelissaan Heidin tavoin suoraan, ettei ulkomaille tulisi koskaan lähteä parisuhteen ollessa ongelmassa (Rousku 1998, 59). Näkemys toistuu lähes sanasta sanaan myös Oksasen tutkimustaan varten keräämässä haastatteluaineistossa (Oksanen 2007, 104–105). Junkkarit tuovat asian esiin hieman pehmeämmin, toteamalla parisuhteesta huolehtimisen olevan ekspatriaattina eletessä erityisen tärkeää (Junkkari & Junkkari 2003, 116). Näkökannoissa heijastuva tietynlainen ehdottomuus, muiden tulkintatapojen jo lähtökohtainen poissulkeminen, on Oksasen mukaan merkki siitä, että juuri parisuhde on se paikka, jossa ekspatriaattivaimous syntyy ja eletään. Ekspatriaattina elävän parin välinen suhde on ikään kuin ekspatriaattipuolisouden oma näyttämö, ja sen vuoksi suhteen laatu koetaan merkittävänä. (Oksanen 2007, 104–105.)

Kielteisten kokemusten korostamisen taustalla voidaan tulkita olevan myös informanttien halu karsia ekspatriaattiuden yltä jo edellisissä kappaleissa esiin tuotuja, elämänmuotoon muiden silmissä helposti liittyviä ennakkoluuloja ja virheellisiä odotuksia (Oksanen 2007, 151). Tuula näkee etenkin

ekspatriaatiksi lähtöä suunnitteleville olevan tärkeää ottaa selvää elämänmuodon realiteeteista jo ennen ulkomaille lähtöä ja pohtia omia motiivejaan, erityisesti silloin, jos maailmalle ollaan lähdössä lasten kanssa. Surulliset esimerkit tuttavapiiristä kertovat siitä karustakin todellisuudesta, jonka epärealistisin odotuksin varustautuneet saattavat paikan päällä kohdata.

Mut kuitenkin jos ulkomaille lähtee, ainakin silloin jos perheen kanssa lähtee, niin mun mielestä siinä pitäis olla hirveen hyvin sillon itelle perusteltu, semmoset realiteetit olla niinko, ettei sitte.. koska jos ei sulla oo, jos ei ite ymmärrä ihan oikeesti, miks haluaa lähtee, nii se voi olla hyvin iso pettymys. Täällä on muutama perhe ollu, et ne on ihan selvästi lähteny sillai, että ne ei oo oikeen tienny mitä ne täällä tekee ja miks on tullu, nii se on ollu ihan kaaosta sitte, aivan siis sääliittäny osa niistä. He on sanonu, kun he on lähteny, et he ei ikinä tuu enää takaisin, ei enää katokkaan tännepäin. Yks äiti sano, oli kolme vuotta täällä, niin se sano kolmantena vuonna, että yhtään ainoaa aamua hän ei oo heränny niin et ois ollu mukavaa, hän joka aamu herää ja mieltii, et vieläkö mun on pakko olla täällä, joka on aivan järkyttävän surullista! –Tuula

Jaana toteaa sopeutumiskyvyn ja kyvyn molemminpuolisten kompromissien tekoon olevan tärkeätä, sillä elämä ekspatriaattina ei jätä varaa sooloiluun. Yhteisistä arvoista kiinnipitämisellä on hänen mukaansa paljon merkitystä sen kannalta kuinka hyvin tai huonosti perhe ulkomaille pärjää. Ekspatriaattielämänmuotoa eletessä tulisi aina pitää siis mielessä, mitä juuri me yhdessä haluamme.

Jos tässä lähdetään niinkun sooloilemaan, yks haluaa tätä, toinen toista, (--) niin täällä pitää jotenkin niinkun muistaa se, et mitkä meidän arvot on, mitä me todella halutaan, ja mitä me yhdessä halutaan. Ja tottakai se vaatii vähän molempien ja kaikkien kompromisseja, mut semmonen yhteinen sävel, niin sit mun mielest aika hyvin pärjää sekä täällä että Suomessa että muualla. –Jaana

Toisaalta myöskään terveen itsekkyyden merkitystä ei tule unohtaa. Veera ja Heidi toteavat puolisopestille lähtevän naisen oman viihtyvyyden olevan ensiarvoisen tärkeä asia, joka niin miehen kuin naisen itsensäkin olisi muistettava. Naisen tulisi ajatella myös itseään, omia tarpeitaan ja hyvinvointiaan, sillä ne heijastuvat usein suoraan koko perheen elämään. Näkemys naisen roolin suurista merkityksestä ekspatriaattielämänmuodossa eletessä tulee esiin myös monissa etenkin komennustyöntekijöitä käsittelevissä tutkimuksissa, jotka toteavat mukana muuttavan puolison ja perheen sopeutumisvaikeuksien olevan yksi suurimmista työkomennusten epäonnistumiseen johtavista tekijöistä (mm. Black & Gregersen 1991; Adler 1997; Oksanen 2007; Black & Stephens 1989; Dowling, Welch & Schuler 1999; Duque 2009, 118). Perheen ollessa onneton elämisestä ja työnteosta ulkomaille tulee hankalaa, usein jopa mahdotonta.

Just se että suuri osa, suuri merkitys on niinku perheen viihtyvyydellä täällä sitte miehen työn kannalta, --- jos vaimo on täälä kauheen onneton nii ei miehelläkään oo helppo olla silloin täällä töissä. –Veera

Se on se mikä pitäis hyvin useessa suomalaisessakin perheessä nii miehenki ottaa, pystyy ottamaan huomioon, et on se vaimo, vaimon viihtyvyys on se ensiarvoisen tärkeä asia. Vaimon täytyy niinkun

ajatella aika pitkälle itseään ja omaa viihtyvyyttään sit siinä vaiheessa, kun on lapset, koulut ja muut järjestetty, mut et sit se oma elämä pitäs saada aika äkkii järjestykseen, harrastukset ja muut vastaavat. –Heidi

Yhdessä enemmän

Ekspatriaattielämänmuodon vaikutukset perhe- ja parisuhteelle eivät kuitenkaan ole yksinomaan kielteisiä, sillä tutkittavat nostavat haastatteluissaan esiin myös toisenlaisia, positiivisempia tulkin-toja elämänmuodon ja perhesuhteiden välisestä dynamiikasta. Anne ja Outi kertovat, että huoli-matta miestensä elämän työpainotteisuudesta ja sitä seuraavasta eräänlaisesta arjen yksinäisyy-destä, he kuitenkin kokevat perheillään olevan enemmän yhteistä aikaa nyt kuin aiemmin Suomes-sa asuessaan. Yhdessä vietetyt vapaat viikonloput ovat ikään kuin luksusta, sillä apulainen ja heidän oma kotona olonsa mahdollistavat sen, ettei yhteistä vapaa-aikaa tarvitse käyttää kotiaskareisiin.

No.. must tuntuu, että myönteisesti, koska täällä, vaikka täällä ollaan niinkun pitkät päivät työssä, mut sitte viikonloppu on kuitenkin, jos on viikonloppu vapaata, niin se on kuitenkin vähän niinkun luksusta, koska se on vähän niinkun etelänlomalla olis ja on enemmän kaikkee mahdollista tehdä viikonloppuna, kun mitä Suomessa. Koska tääl jää, tääl ei niinku niin hirveest oo niit kotihommia, kun maid tekee, maid tekee siivoukset, sitte itelle jää enemmän aikaa. –Anne

Enemmän aikaa olla perheen kanssa. Suomessa ei oo kuitenkaan aikaa sitte kun oot työssä käyvänä ihmisenä nii se on sitä arjen pyörytystä ja lauantai siivous ja sunnuntaina käydään shoppaile-massa tai jotaki pakollista. Tääl on kuitenkin enemmän laatu-aikaa. –Outi

Kokemus vapaa-ajan lisääntymisestä ei ole vain informanttien yksittäinen kokemus, vaan nousee esiin myös muissa tutkimuksissa, esimerkiksi Junkkarit kirjoittavat monien haastattelemiensa nais-ten kokeneen tilanteen samoin (Junkkari & Junkkari 2003, 84, 86; ks. Oksanen 2007, 77–78; Rousku 1998, 122–123; Duque 2009, 51; Hill Useem & Downie 2011, 20). Vaikka miesten työ verottaa yh-teisen ajan määrää, laadullisesti sen koetaan olevan ikään kuin aiempaa täydempää yhdessä oloa. Käytettävissä oleva kotiapu ja paremmat matkustus- ja harrastusmahdollisuudet laajentavat vapaa-ajanviettomahdollisuuksia (Rousku 1998, 122–123; ks. Oksanen 2007, 74–75; Warinowski 2012, 70), ja usein perheillä onkin käytössään todellista vapaasti valittavaa aikaa enemmän kuin Suomes-sa ja sen myötä mahdollisuus ikään kuin järjestäytyä uudelleen oman ajankäyttönsä suhteen (Ok-sanen 2007, 78).

Ajan laadullisiin aspekteihin liittyvät myönteiset kokemukset eivät kuitenkaan kykene täysin pois-tamaan sen määrällisen vähyyden aiheuttamia ristiriitaisia tuntemuksia. Veera pohtii, olisiko per-heellä ajankäytöllisesti silti paremmin jossakin muualla, missä aikaa koko perheen yhdessä oloon olisi muulloinkin kuin vain viikonloppuisin. Kumpi on lopulta arvokkaampaa, ajan laatu vai määrä? Ja voisiko ajan laadullinen ulottuvuus olla säilytettävissä vielä ajan määrällisesti lisääntyessäkin? Kinnunen ja Mauno (2002) ovat esittäneet, ettei perheen parissa vietetyn ajan määrää olisi mah-dollista korvata vain sen laadulla (Kinnunen & Mauno 2002, 105).

No laatu-aikaa mulla niinku lasten kanssa oloon, joo. Mutta ja sitte taas, ja tietysti viikonloppusin kun (mies) on kotona niin ettei tarvi sitte viettää viikonloppua siivoten tai käyden kaupassa tai muuta että, että sillai joo kyllä. Mutta en tiä oisko meillä sit enemmän aikaa perheen kesken jossain muualla, jos (mies) ehkä tekis lyhyempiä päiviä töissä. –Veera

Yhdessä vietetyn ajan rinnalla ja siihen liittyen, naiset toteavat ekspatriaattielämänmuodon myötä tapahtuneen positiivisen muutoksen heijastuvan perheenjäsenten välisissä suhteissa. Outi kertoo kokevansa ydinperheen merkityksen muuttuneen entistä tärkeämmäksi ulkomaille muuton myötä. Perheen roolin korostuminen on osin väistämätöntä, sillä ennen kuin uudet ystäväverkostot ovat ehtineet muodostua, perheenjäsenillä on uudessa maassa usein vain toisensa. Vaikka edellä esitetyissä kappaleissa ystäväistä ja suvusta koostuvan sosiaalisen tukiverkoston jäämisen kotimaahan on todettu voivan aiheuttaa turvattomuuden ja yksinäisyyden tunteita, Outi osoittaa tilanteelle olevan mahdollista löytää myös myönteisiä merkityksiä: ulkopuolisen tuen puute voi saada perheenjäsenet turvautumaan toisiinsa aiempaa enemmän ja lähentää siten perhesuhteita (ks. Duque 2009, 96). Kotimaan sosiaalisen piirin puuttuminen uusissa olosuhteissa voikin samanaikaisesti olla sekä menetys että mahdollisuus (Oksanen 2007, 77). Tunne perheen yhteenkuuluvuuden vahvistumisesta on yksi niistä tekijöistä, jotka ulkomailla asuneet usein nimeävät yhdeksi kokemuksensa parhaista puolista (Rousku 1998, 122–123).

Se ydinperheen merkitys kuitenkin on paljon tärkeempi ja korostuu täällä, koska sul ei ensinnäkään kun sä muutat nii eihän sul oo kettään muuta kun se perhe siinä alussa, nii sen on pakko olla. –Outi

Veera täydentää Outin ajatusta perheenjäsenten välisen tuentarpeen merkityksestä parisuhteen näkökulmasta osoittamalla, että ekspatriaattielämänmuodossa puolisoiden välisen riippuvuuden lisääntymistä tulisi tarkastella nimenomaan vastavuoroisena, molempia puolisoita koskettavana ilmiönä, ei vain vaimon asemaan liittyvänä piirteenä. Miehen työpainotteinen arki ei välttämättä jätä aikaa ja energiaa ystävyys-suhteiden luomiseen ja ylläpitoon, jolloin vaimolta saadun henkisen tuen tarve kasvaa. Veera toteaaakin kokevansa oman roolinsa miehen tukena tärkeäksi.

No tosi suuri merkitys oikeestaan, niinkun sellasena tukena kotona, koska hänelläkään ei oo niinkun sellasta ystäväpiiriä täällä kovin laajaa, koska hän on niin pitkiä päiviä töissä ja muuta. Et sitte semmonen niinku tuki. Mä koen sen, et mul on tärkeä rooli täällä kotona olla (mun miehen) tukena. –Veera

Työssä käyvän äidin näkökulmasta ajankäyttöä ja vanhempien ja lasten välisiä suhteita pohtivan Tuulan kokemuksissa on paljon samaa edellä esitettyjen kanssa. Hän arvelee Veeran tavoin, että perheellä saattaisi yhteistä aikaa olla todennäköisesti enemmän, jos he asuisivat esimerkiksi Suomessa, jossa miehen työpäivien lisäksi, omat työpäivät ja lasten koulupäivät olisivat lyhyempiä. Toisaalta eläisivätkö perheenjäsenet tällöin enemmän toisistaan erillään, ikään kuin omia yksittäisiä elämiään perheen sisällä? Tuula epäileekin, että siinä missä vapaa-aikaa olisikin enemmän, se mahdollisesti vietettäisiin omissa oloissaan, kukin omien ystäviensä ja harrastustensa parissa, sen sijaan, että koko perhe olisi yhdessä niin kuin ekspatriaatteina ollessa. Tuula nostaa esiin myös lastenkasvatukseen suurkaupungissa liittyvän turvallisuusnäkökulman.

Mä luulen, et mulla ois Suomessa enemmän aikaa. Mul on niin hirveesti hommia. Koska Suomessa mulla ois lyhyemmät päivät, lapsilla lyhyemmät päivät koulussa, kun täällä. Voi olla, että meil ois enemmän omaa aikaa siellä. Mut tota.. mä luulen, et enemmän kuitenkin sillai, että kun meilläkin on murrosikäisiä lapsia ja ne ei voi, tääl ei voi niinku ihan miten vaan kulkee missä vaan, että niin ehkä mä en Suomessa enää kyselis niin tarkkaan, että suunnilleen sen ohjelmaa, missä se menee, mihin ja mihinkin aikaan, niinkun suunnilleen kymmenenminuutilleen missä hän on, ja kokoajan kännykät mukana ja pitää olla tavoitettavissa ja sit he ilmoittelee aina, että nyt hän on perillä. Ja sit se, että ne ei yleensä lähe viikolla minnekään, et ne on kotona, mitä mä hirveesti epäilen, että käviskö Suomessa näin, kaikki lapset tulis kiltisti kotiin ja ois niin kauan et mennään nukkumaan niin kotona [naurua]. Et tämmönen, ehkä se on sillä tavalla lähentäny, et me ollaan niinkun perheenä enemmän sitten illalla. Mun miehel on pitemmät päivät, huomattavasti pitemmät, hän tulee yleensä vast joskus kaheksan aikaan kotiin, et varmaan eri vastauksen sais sieltä. Mutta myöskin se, että kun hän tulee kaheksalta kotiin niin kaikki ollaan kotona jo, ja meil on yleensä iltapala sitte yhdessä syyään koko perhe, mikä vois sekin olla sitte erilainen varmasti Suomessa, ainakin mitä kesällä oon huomannu. Mä epäilen, et siellä ois huomattavasti enemmän niinkun omissa oloissaan, kun et sillai et ois koko perhe. (--) No ehkä sekin kanssa, mä miehen kanssa aattelen semmosta niin nämä stressitekijät, mitkä täällä on, (--) vaikka toinen on hirveen väsynyt, niin ehkä enemmän tulee jaettua semmosta yhdessä ja juteltua näistä. Ja hirveen vähän tulee oikeestaan, on semmosia niinko mun harrastuksia ja sun harrastuksia ja muuta, että yleensä tehään enemmän niinko koko perheen kanssa. Et vois olla enemmän semmosia .. --- ihan se, että jos Suomessa asuu niin --- enemmän oltas niinku erillään, jokainen eläis tavallaan niinko omaa elämänsä perheen sisällä, enemmän kun täällä. –Tuula

Ydinperheen korostuneesta merkityksestä kertovat myös Leenan ja Katin kommentit. Leena toteaa oman sosiaalisen turvaverkkonsa muodostuneen kaikki ulkomailla vietetyt vuoden ennen kaikkea oman perheen ympärille. Tilanne on ollut käytännön sanelema, mutta osin myös tietoinen ratkaisu. Lapsettoman nuorenparin näkökulmasta asiaa tarkasteleva Kati näkee myös hänen ja puolisonsa välien lähentyneen. Katin kommentissa ulkomaille lähtö heijastuu ikään kuin irtiottona Suomen tutuista ympyröistä, eräänlaisena parin itsenäisen yhteisen elämän alkuna, jossa puoliset ovat paitisi joutuneet turvautumaan myös saaneet turvautua toisiinsa aiempaa enemmän (ks. Oksanen 2007, 159–160).

Koska meil ei, me tavattiin Suomessa ja me lähettiin heti pois, meille ei syntyny semmosta yhteistä tuttavaverkkoo Suomessa mun miehen kanssa. (--) No se on perhe, joo. (--) Mutta ei meillä oikeestaan niinku, kun ei meillä oo koskaan ollu turvaverkkoo ulkomailla, että me on niinkun lähdetty siitä. Ja nyt täällä hetkellä, mä koen turvaverkoksi sen että mul on kaks aikuista lasta, kolmas melkein aikuinen, se on mun turvaverkkoni tästä eteenpäin. –Leena

No, mun mielestä meidän välit on kyllä jollainlailla lähentyny ja tiivistyny kun me tultiin tänne. Silloin kun me tultiin niin me oltiin niin kahdestaan et ei ollut sillai mitään ulkopuolista apua tai sellasta siteitä, että Suomessa on perhe ja kaikki tavallaan lähellä. –Kati

7. Erilaisia uria

Ekspatriaattielämänmuoto rakentuu ekspatriaattityöntekijän uran ympärille. Mitä mukana muuttavat puoliset ajattelevat omasta työurastaan? Seuraavissa kappaleissa naiset pohtivat tekemiään valintoja ja kertovat palkkatyön ja kotiäitiyden merkityksestä itselleen.

7.1. Työ matkalaukussa

Tutkimuksen haastatelluista Leena, Tuula ja Kati olivat valinneet jatkaa omaa uraansa myös ulkomaille muuton jälkeen. Leena työskenteli tutkimushetkellä freelancerina tehden töitä pääasiassa kotoa käsin. Hän toteaa olleensa onnellisessa asemassa, koska hänen työnsä luonne on tehnyt työskentelystä mahdollista missä päin maailmaa tahansa. Omaa uraa on ollut helppo kuljettaa ikään kuin mukana matkalaukussa minne perhe on muuttanutkin. Vaikka Leena kertoo kantaneensa ulkomailla vietettyjen vuosien aikana myös kodinhoidollisen vastuun, hän ei koe itseään koti-ihmiseksi, vaan korostaa olevansa työorientoitunut. Leena kertoo kokevansa työn teon henkisen jaksamisensa kannalta tärkeänä. Työn kautta hänellä on tavoite, johon pyrkiä. Thaimaassa työ ja sen kautta saavutetut myönteiset kokemukset ovat nousseet erityisen tärkeään asemaan.

Mulle työ ja se on ollu aina niinku hirveen tärkee, että edes jossakin määrin ja aina vaan niinku opiskella lisää, vaikka siint ei olis edes mitään hyötyä. (--) Mä oon aina tehny töitä, vaikka mä en oo ansainnutkaan niin kauheen paljon. Mun työni on ollu kiva siitä, et mä oon sitä voinu periaatteessa tehdä joka paikassa. Ja nyt esimerkiks Thaimaassa niin se sujuu paremmin kuin (Usassa), ja must tuntuu, et se on asia, mikä mua pitää hengissä aika paljon, että mä voin niinku täällä tehdä töitä ja matkustaa täällä, kehittää sitä ja näyttää, et se toimii semmosena aika hyvin. Se on tärkee, että ei niinku ajaudu sivuun siitä työstä tai siitä mitä halua tehdä, siitä pitäis aina pitää matkanvarrella huolta. (--) Nii, ja sen tekemisen täytyy olla mielekästä, et mä en oo semmonen koti-ihminen, joka kokkais ja tekis käsitöitä, vaik mä teen sitäkin ja oon tehny tietysti, se ei oo semmonen minkä mä koen, ei se että hääää jotain, se ei oo tärkeetä, vaan sillä pitää olla joku tavote. –Leena

Tuula ja Kati tekivät tutkimushetkellä molemmat töitä osa-aikaisesti. Myös he nostavat esiin työn merkityksen henkilökohtaisen ja ammatillisen tyydytyksen tuojana ja sitä kautta yhtenä henkisen hyvinvoinnin osa-alueena. Tuula toteaa tarvitsevänsä työntekoa ja lisää, että jäämällä kotiin, hän saattaisi kokea heittävänsä hukkaan koulutuksensa. Vaikka Tuula kertoo viihtyneensä myös kotiäidin roolissa ensimmäisenä Bangkokin vuotenaan osan lapsista ollessa vielä alle kouluikäisiä, hän toteaa ettei osaa kuvitella vaihtoehtoa, jossa hän olisi jäänyt kotiin pysyvästi. Myös Katille ajatus kotiin jäämisestä on mahdoton. Kati kertookin alkaneensa selvittää työmahdollisuuksiaan heti, kun muutosta Bangkokiin oli sovittu. Työpaikan löytyminen oli syy, jonka ansiosta hän lopulta koki muuton myös omasta näkökulmastaan mielekkäänä.

Mä en voi kuvitella sitä, että mä oisin ollu kaheksan, tai kaheksan ja puol vuotta, niin et mul ei ois ollu ihan oikeesti niinkun töitä ja oikeeta tekemistä. Mä luulen et mun, mulla ei oo niin suuret käsitukset omasta psyykestäni [naurua] --- et kyllä mä tarvin, kyllä tarvii ehtottomasti jotakin. Ja kuitenkin oon opiskellu, käyn yliopistoo monta vuotta, ottanu isot lainat ja saanut ne nekin maksettua, niin kyllä sitä nyt haluaa johonkin käyttää sitä (--) Sillon kun mä en ollu töissä, ihan eka vuonna, oli ihan eri tilanne, kun meil oli neljä ja viis vuotiaat lapset ja oli puolipäivää tarhaa vaan --- ihan kätevästi kotona. Mä opiskelin silloin thaikieltä kolme kertaa viikossa ja kävin englanninkielen tunneilla aamupäivänä ja sitten lapset tuli jo tarhasta kotiin, niin siin oli ihan tarpeeksi puuhaa ihan niitten kanssa [naurua]. –Tuula

Mä lähetin aika moneen paikkaan itsestäni tietoja, kun me päätettiin et nyt tullaan ja mä alotin haravoimaan työmahdollisuuksia. (--) kun mul oli alust asti selvät säännöt, että mun pitää saada koulu loppuun ja toinen oli se, et mun pitää saada jotain järkevää tekemistä, että mä en koskaan voinu kuvitella niin että mä oisin jättäny koulut kesken ja tullut tänne istumaan ja viettämään päiviäni joissakin kahviloissa ja ravintoloissa, et mul on semmonen. –Kati

7.2. Irti oravanpyörästä

Leenalle, Tuulalle ja Katille työ edustaa edellä mielekästä tekemistä, jonka avulla he ovat voineet kehittää ja toteuttaa itseään. Mahdollisuus jatkaa työskentelyä asettuu elämänmuodon ehdoksi ja naisten on vaikea kuvitella, että he olisivat voineet valita toisin. Kuitenkin suurin osa ekspatriaatti-puolisoista tekee niin. Tutkimuksen informanteista Heidi, Anne, Jaana, Outi, Iiris ja Veera olivat valinneet ekspatriaattielämänmuodon näkökulmasta perinteisemmin. Naiset olivat tutkimushetkellä kotona lasten kanssa eli kotiäitejä tai niin sanottuja kotirouvia. Vaikka päätös puolison jäämisestä kotiin on elämänmuodon kannalta usein käytännöllisin ja toisinaan jopa ainut vaihtoehto, naiset tuovat kotiäitiyden esiin myös mahdollisuutena.

Iiris toteaa vuosien ennen Bangkokiin muuttoa olleen hänelle raskaita. Hän kertoo tasapainoillessaan työn, kodin ja perheen välillä ajoittain uupumuksen partaalla ja toteaa olleensa väsynyt tilanteeseen. Myös Jaana kertoo kokeneensa Bangkokiin muuton tervetulleena vaihteluna ja tilaisuutenaan irrottautua hetkeksi työelämästä. Oksasen tutkimuksessa halu saada vaihtelua puuduttavaksi koettuun arkeen, nouseekin esiin yhtenä merkittävänä naisten puolisopestille lähdön motiivina. Puolisopestin vastaanottamalla naiset saavat tilaisuuden irrottautua tavalla tai toisella epätyytyttäväksi kokemastaan elämäntilanteesta. (Oksanen 2007, 155–156, 158.)

Mul oli hirveen kovia vuosia ennen kun tultiin tänne, monta vuotta. Ensin mä opiskelin ja tein töitä iltasin ja olin yksin lasten kanssa. Halus liikaa ja meinas niinkun uupua siihen koko työtaakkaan. Siin oli aikamoinen funtsiminen, että saa ruuat kotiin ja lasten harrastukset, meneekö ne niihin ja pääseekö ne niihin, ja sitten nää kaikki huushollin siivoomiset ja pihat ja kaikki, et hetken rauhaa ei ollu moneen vuoteen. Ja kyl mä olin aika poikki. –Iiris

Niin ensimmäinen vuosi meni sit siinä, et ihanaa nyt saadaa muuta tehdä, kun työtä. –Jaana

Hyvönen on todennut työelämän paineiden poistumisen voivan olla myönteinen kokemus etenkin pienten lasten äideille (Hyvönen 2009, 73–74). Vapautumalla ansiotyön arjesta naiset voivat kokea olevansa paremmin läsnä lastensa elämässä (Oksanen 2007, 162; ks. Duque 2009, 96). Informantit korostavatkin valintaansa jäädä kotiin ennen kaikkea mahdollisuutena antaa aikaa lapsilleen. Heidi toteaa näkevänsä lasten kanssa vietetyn ajan ikään kuin sijoituksena tulevaisuuteen. (Ks. Junkkari & Junkkari 2003, 85–86.) Kotiäitiys Bangkokissa on mahdollistanut naisille tilaisuuden keskittyä vanhemmuuteen ilman työn ja kodin välillä tasapainoilun tuomaa stressiä. Esimerkiksi Jaana kertoo saaneensa muuton myötä toivotun tilaisuuden viettää enemmän aikaa perheeseensä kanssa. Vaikka Suomeen jääneen työpaikan menetys kirpasi, Outi ja Anne kertovat olevansa tyytyväisiä ratkaisunsa.

Mä oon niin paljon töitä tehnyt Suomessa ja opiskellu ja tehny asioita, et nyt mä voin tehdä jotain muuta ja nyt mul on aikaa [lapsille]. Sitä mä niinkun oikeestaan ensimmäisenä mietin, mikä oli kantava voima. et hei, nyt mul on aikaa olla lasten kanssa, et ei tartte jättää niitä yksin kotiin ja miettii, kuinka ne siellä pärjää. –Jaana

Varsinkin perheenäidit, vaimot, ne laittaa niinkun rahaa pankkiin lastensa kanssa. –Heidi

Kun oli niin hyvä työpaikka ja hirveen kiva ja mä tykkäsin olla siellä. Viime kesäkuussa loppu hoitovapaa nii kyllä se vähän kirpas. (--) Mut mä tykkään elämästä täällä. Se on just sitä, että on enemmän aikaa olla lasten kanssa, ei oo alituinen kiire ja stressi, et joku kärsii jotenki, jos mä oon perheen kanssa nii työ kärsii tai sitte jos mä oon ylitöissä nii sitte on taas perhe. (--) No mä sanosin, et kotiäiti, se on aika suuri rooli, (--) siin on hyvä, että on kotona aikaa. Kyllä mä sanosin pienten lasten kanssa se ekspatpuoliso kuitenkin päärooli on kotiäiti. –Outi

Oli pitkän aikaa ollu kotona lapsii hoitamas ja sit vähän aikaa vaan kerkes olla töissä, et oli se siin mieles niinkun harmillista, mutta ihan nyt jälkeinpäin niin ihan hyvä päätös se oli lähtee Thaimaaseen. –Anne

Ekspatriaattielämänmuotoon astumisen ja työelämän oravanpyörän ulkopuolelle jättäytymisensä myötä naiset toteavat saaneensa myös enemmän aikaa itselleen. Anne kertoo Thaimaan vuosien aikana alkaneensa pohtia, mitä hän omalta elämältään lopulta haluaisi. Muuton myötä on ollut mahdollista ja toisaalta pakko pysähtyä kuuntelemaan itseään ja punnita uudelleen aiemmin itsensä selvinä pidettyjä toimintatapoja (Hyvönen 2009, 68). Jaana toteaa oppineensa itsestään huolehtimisen tärkeyden. Naisen tulisi, perheen hyvinvoinnin ohella, muistaa kiinnittää huomiota myös omaan jaksamiseensa. Itsensä ajattelemisen ei ole muilta pois. Oksanen onkin todennut lisääntyneen ajan ja sen myötä tarjoutuvan mahdollisuuden toteuttaa omia toiveita nousevan mukana muuttavien puolisoiden näkökulmasta yhdeksi ekspatriaattielämänmuodon parhaista puolista (Oksanen 2007, 162).

Ja sit ite on vähän saanu mieltiä, et mitä niinkun oikeestaan elämäältä haluaa. Vaikka ei se nyt täysin oo selkeytyny, mutta kuitenkin, että on ruvennu ajatteleen, mitä täs nyt? Että nyt on niinkun puolet elämästä eletty, että mitä täl loppupuolel haluais tehdä. –Anne

Olla armollinen ittelleen siinä suhteessa. Se on meillä mun mielestä kaikille suomalaisille naisille --- et oppia tekemään semmosia niinkun, pitämään huolta ittestään, tehä asioita niin, että sul on hyvä olla. –Jaana

7.3. Arjen puuttuvia paloja

Työ tuo kuitenkin taloudellista turvaa ja samasta syystä sen puute pelottaa. Työelämästä pois jäämisen on todettu olevan yksi suurimmista puolisopestiin liittyvistä kulttuurisista muutoksista (Warinowski 2012, 60), johon usein liittyy kielteisiä kokemuksia (ks. esim. Oksanen 2007; Duque 2009, 100–101, 123; Riusala & Suutari 2000, 87–88; Brown 2008). Huolimatta viihtymisestään, kotirouviina Bangkokissa asuvat informantit kertovatkin kantavansa huolta työmahdollisuuksistaan tulevaisuudessa. Paluu Suomeen mietityttää Annea, Jaanaa, Iiristä sekä Outia. Miten kotona lasten kanssa vietetyt vuodet vaikuttavat omaan työuraan? Onko useiksi vuosiksi venyvän tauon jälkeen enää mahdollisuutta työllistyä? Tarve palata työelämään Suomeen paluun koittaessa on Jaanalle ja Outille itsestäänselvyys: Suomessa on tehtävä töitä. Suomessa odottanut työpaikka on aiemmin tuonut Outille turvaa, mutta työpaikan mentyä paluu on alkanut huolettaa. Tulevaisuus päättymässä olevan virkavapauden jälkeen mietityttää myös Iiristä. Anne pohtii, tuntuisiko paluu säännölliseen työaikaan vaikealta Bangkokin vuosien jälkeen. (Ks. Junkkari & Junkkari 2003, 97.)

Nyt kun jälkeensä mieltii ja ystäviä, ketkä on muuttanu takasin Suomeen, niin on tämä oma ura tai työ, että mitä tämän jälkeen, kun olet ollut kaksi tai menetät kuusi vuotta poissa työelämästä ja palaat Suomeen. Se on semmonen, mikä sillon tulee mieleen, et hei, miksi mä en tullutkaan tänne töihin, että mitä minä sitten sen jälkeen, koska Suomessa on oltava töissä ja... Ja huonoja kokemuksia siitä, että he eivät ole sijoittuneet työelämään, niin se on vähän semmonen jännitys mulla. –Jaana

Kun mä tiesin, et mul on virkavapaus mä voin tulla takasin, mut nyt tää on hiukan kyllä, tää ei tunnu ihan hyvältä täytyy sanoa. –Iiris

Tottakai siinä on huonoo se, että kun sä mietit paluuta Suomeen, kun kilpailu on kova ja sä oot ollu kotona x-vuotta, et sä pääse sinne takasin kovin hyvin. (--) Olihan työpaikka semmonen turva kuitenkin, täällä sitä paluuta ajatteli sillai positiivisemmin, nytkin kun jos yhtään ajattelee paluuta nii on hirveen, et mihin mä meen, ei mul oo mittään siellä. (--) et jos mä en nyt mee töihin, nii meenköhän mä enää ikinä. Se on yks niitä paluu pelkoja kans. –Outi

Se vaan, kun näin pitkä aika, kun menee, että ei oo töissä niin voi olla, et se on vaikeeta sitte alottaa semmonen säännöllinen... säännöllinen työssäkäynti [naurua]. –Anne

Myös Tuula ja Kati jakavat ajatuksen työnteon itsestään selvydestä Suomeen paluun koittaessa. Tuula kertoo suhtautuvansa mahdolliseen paluuseen luottavaisin mielin, koska oltuaan työelämässä ja kerrytettyään työkokemustaan, hän pitää työllistymismahdollisuuksiaan hyvinä. Tuula arvelee, että hänen tunteensa paluusta voisivat olla aivan toisenlaisia, mikäli hän olisi viettänyt kuluneet vuodet kotona. Myös Kati kertoo olleensa alun perin huolissaan juuri paluun jälkeisistä työllistymismahdollisuuksistaan, mikäli hänen ei olisi onnistunut löytää alansa vastaavaa työtä Bangkokista. Naisten kokemukset ovat ymmärrettäviä, sillä jo muutaman vuoden poissaolon työmarkkinoilta on todettu heikentävän naisen urakehitystä (Nousiainen 2001, 60). Suomessa molempien puolisoiden työssäkäynti on usein myös perheen talouden kannalta välttämätöntä (Oksanen 2007, 146; Pylkkänen 2001, 114; ks. Jallinoja 2000, 136–137).

Mulla on nyt ollu työtä, joka on niinkun alaa vastaavaa työtä, josta mä saan työtodistukset ja kaikkee, että jos me siirrytään maasta maahan tai Suomeenkin mennään, niin ei oo kuitenkaan... Jos mä oisin ollu kotona niin ehkä silloin se tuntuis erilaiselta, et tuntuis varmaan hirveeltä mennä Suomeen takas, että mä oisin ollu kaheksan ja puol vuotta poissa työelämästä. –Tuula

Mua murehdutti se, että kun on just valmistunu, ja vaikka mä puolivuotta ehdin tehdä töitä ennen kun tulin tänne, nii pelotti se että sit jos täällä ei tee mitään tai ei saa oman alan töitä, nii mitenkä sitte kun palaa takasin Suomeen työllistyminen siellä tapahtuu. –Kati

Työ tuokin informanteille turvaa ennen kaikkea tulevaisuutta ajatellen. Säilyttämällä kosketuksen työelämään Tuula, Leena ja Kati pitävät oven auki sen mahdollisuuden varalta, että työnteosta tulisi tulevaisuudessa välttämätöntä joko Suomeen paluun tai muun yllättävän tilanteen sattuessa. Leena täsmentää työn tuovan taloudellisen näkökannan ohella turvaa myös henkisesti. Vaikkei informanttien ansiotaso pysty nostamaan heitä perheen elättäjinä samalle viivalle heidän puolisoitensa kanssa, se tuo Leenan mainitseman kokemuksen siitä, että elämä jatkuu myös itsen osalta, ei vain miehen uran. Omasta urasta kiinni pitäminen tukee tunnetta henkisestä itsenäisyydestä. Työnteon voikin tulkita tietyllä tapaa lieventävän ristiriitaa suomalaisen naiseuteen liitetyn itsenäisyyden ihanteen (Pylkkänen 2001, 72; ks. Oksanen 2007, 94, 116, 148) ja ekspatriaattielämänmuotoon kuuluvan puolisoiden keskinäisen riippuvuuden lisääntymisen välillä (Oksanen 2007, 94; Pascoe 2003, 181).

Ollu ehdottoman tärkeä, joo. Vaikka mä en oo siitä saanu sitä taloudellista tulosta, mitä mä oisin saanu, jos mä oisin ollu Suomessa töissä. Mä oon tehny sitä kokoajan ja mä oon säilyttäny siihen ammattitaitoni. Se on tärkeetä, pitää ittensä ajan tasalla ja aina kun on mahdollista, niin mennä töihin, jonkinlaisiin töihin, jotta niinku elämä jatkuu itsenkin osalta, eikä vaan sen miehen uran. (--) Täytyy varautuu siihen, että tilanteet voi muuttua. Esimerkiks ulkomailla niin täytyy varautuu siihen, että voi tulla avioero tai voi tulla joku dramaattinen asia, joka muuttaa kaiken. Se täytyy olla jossain korvan takana kuitenkin olemassa. –Leena

Toisaalta kotirouvuus ei huoleta informanteja ainoastaan tulevaisuuden näkökulmasta. Kotiin jääminen ei ole yksinkertaista senkään vuoksi, että työtä on usein totuttu pitämään itsestään selvänä osana omaa arkea. Jaana kertoo alkaneensa kaivata takaisin työelämään ensimmäisen Bangkokissa

kotiäitinä viettämänsä vuoden jälkeen. Hän toteaa huomanneensa, ettei kotona olo pelkästään riitä hänelle. Kun lapsetkin ovat jo iässä, jossa viettävät suuren osan päivästä koulussa, arkeen on työn puuttuessa jäänyt ikään kuin tyhjä aukko (ks. Rousku 1998, 118). Työntäyteiseen elämään tottunut Iiris on yllättäen huomannut kärsivänsä ikään kuin ylijäämäenergiasta. Uuden suunnan löytäminen kaikelle aiemmin työntekoon käytetylle tarmolle ei ole ollut helppoa ja tilanne tuntuu turhauttavalta. Myös Outi ilmaisee halunsa palata tulevaisuudessa takaisin työelämään ainakin osa-aikaisesti, kunhan lapset ovat hieman kasvaneet.

Mut sitte alko olla semmonen olo, et jaaha, mitäs sitten? Et jotain niinkun muutakin, et ei niinkun riitä tämä. –Jaana

Mul on ollu hankaluuksia siinä, et mä oon niinku halunnu olla jotenki tehokas ja hyödyllinen ja aina ei oikein löydy hyvää kohdetta tai jos löytyy liikaa nii sit jotenki kummallisesti väsy siihenkin. –Iiris

Mä jatkaisin elämää tällai, mut jos mä jäisin tänne mä hommaisoin vähän pysyvämpää työtä itel-lekki ja muuta. Sillai ihan puolipäivätyö, et kun lapset on koulussa nii must ois ihan kiva olla jossa-kin töissä vähän enemmän. –Outi

Kotiäitiys hahmottuukin naisille väliaikaisena ratkaisuna (ks. Oksanen 2007, 132). Iiris toteaa, ettei pidempiaikainen oleskelu Bangkokissa nykyisillä ehdoilla kiinnosta häntä, mutta tilanne voisi muuttua työluvan järjestyessä ja työpaikan löytyessä. Poissa työelämästä vietetty aika tuntuu kuitenkin nyt hukkaan heitetyltä. Iiris kertoo potevansa huonoa omatuntoa kotona olostaan (ks. Rousku 1998, 118). Hänestä tuntuu, ettei hän täysin kykene nauttimaan kaikesta siitä, mihin hänellä uuden elämäntilanteen myötä olisi mahdollisuus. Syytä tuntemuksilleen hän etsii toisaalta siitä, ettei ole vielä onnistunut löytämään uutta kanavaa aiemmin työntekoon käyttämälleen energialle. Toisaalta Iiris pohtii, ovatko hänen tuntemuksensa lopulta lainkaan seurausta todellisesta kutsumuksesta työntekoon, vai ainoastaan ulkoapäin tulevien paineiden ja kasvatuksen myötä opittujen ajattelutapojen tulosta. Syytä pohtiessaan hän jää kahden vaiheille.

En näillä ehdoilla kyllä. Mä luulen et jos mul olis työpaikka, semmonen jossa mä viihtyisin, nii varmaan voisin sitte harkita. (--) Mul on kaikki mahdollisuudet ottaa tosi rennosti, nauttia, mutta musa itessä on joku semmonen et mä en täysin kykene, se on varmaan meillä aika syvällä. Et ei pysty niinkun hyvällä omalla tunnolla viettään sellasta pitkää lomaa, tosin monen vuoden lomaa [naurua], millään. (--) Ja ehkä siin on, mä oon miettiny loppujen lopuks aika paljon sitä ihme huonoo omatuntoo, tai mitä se nyt onkaan, et onko se myöskin niinku tavallaan resurssien hukkaan heitto jos ei käytä, jos vois tehdä vaikka jootaan tärkeetä työtä eikä oo mahdollisuutta, niin se kanava niinkun, onk se se joka sen tekee semmoseks ärsyttäväks, et ei saa kanavoitua tietynlaista energiaa [naurua]. Vai onko se meillä jotenki semmonen luterilainen tämmönen kasvatuksen myötä tullu ahkeruuden vaatimus ja mikä on tavallaan ihan turhakin. En tiä kumpaa. Vai onko se mulla semmonen kutsumus tai joku semmonen, et pitäs niinkun hyödyntää nyt jotain, mä en oikein tiedä miten täs nyt... –Iiris

liris toteaa kaipaavansa palkkatyössä sen elämään tuomaa säännöllisyyttä ja sosiaalista viiteryhmää johon kuulua. Ennen kaikkea työ nousee esiin identiteetin näkökulmasta. Iiris ja Jaana kertovat kotiin jäätyään tunteneensa menettäneensä osan entisestä identiteetistään (ks. Pascoe 2009, 107; Junkkari & Junkkari 2003, 97). Warinowskin mukaan tilannetta voidaan kutsua identiteetin uudelleen neuvotteluksi, jopa identiteettikriisiksi (Warinowski 2012, 61). Uuden identiteetin löytäminen menetetyllä tilalla ei ole ollut informanteille yksinkertaista. Vaikka valinta jäädä kotiin on ekspatriatitilämännämuodon näkökulmasta luonnollinen, Jaana ja Iiris kokevat, ettei heidän elämäntapaansa Suomessa hyväksytä. Naiset näkevät työn ja uran korostuvan Suomessa niin yksityisellä kuin yleiselläkin tasolla ja vaimon ja äidin roolien jäävän yhteiskunnassa vain vähälle huomiolle. Luopuessaan työntekijän roolistaan, naiset kokevatkin yhteiskunnallisen arvostuksensa laskeneen. (Ks. Jallinoja 2000, 138.)

Eli tavallaan kaipaen kyllä työyhteisöä ja säännöllisyyttä ja semmosta, ehkä myöskin niinkun sitä identiteettiä mikä tulee kun on töissä. (--) Kotirouvan identiteetti suomalaisilla ei oo, sitä ei oikeestaan ole, mikä on sääli kyllä toisaalta. No pienten lasten äidit, niin niillä niinkun koetaan et ne on tärkeitä kotona. Sit jos on kotirouva kun ei oo pikkulapsia nii ei sitä oikeen hyväksytä, ei naiset itse eikä ympäristökään ja sit se on kauheen yksinäistä. –Iiris

Et silloin kun sä oot ns. vaimonroolissa ja äitinroolissa, niin sulla jäi se, jää se niinkun se työntekijänrooli, joka on Suomessa hirveen tärkeä, sä oot hyödyllinen, tarpeellinen yhteiskunnalle ja kaikelle ja, kun kaikkihan vaan kattoo sitä osioo sun elämässäsi (--) Varsinkin kun kotirouvana jos täällä ollaan, niin ensimmäisenä aina niinkun naispuolisolta kysytään, että no mitäs sinä, mitenäs sinä olet saanut aikasi kulumaan, ja jotenkin sitten kun ystäviä tapaa, tai tuttuja pikemminkin, Suomessa saman ikäisiä, niin jotenkin ne jutut on ihan siinä, et no mitenäs sun työt ja mitenäs sun opinnot ja ura ja... ja ne on niinkun eri atmosfäärissä, että tuntee ittensä täysin, ettei niinkun kuulu joukkoon, et kun ei ole sitä työtä ja sitä uraa, on niinkun kotirouva ja kotirouva-käsitystä ei edes ole Suomessa ja siellä ei hyväksytä tämmöstä elämäntapaa, mikä täällä on niinkun ihan luonnollista. –Jaana

Myös Veeran kokemukset ovat samankaltaisia. Veera toteaa pienten lasten antavan hänelle kuitenkin syyn olla kotona ikään kuin paremmalla omatunnolla (ks. Oksanen 2007, 149). Taustalla voi olla se, että kulttuurisissa kuvissa naisen vapaaehtoinen kotona oleminen nähdään Suomessa usein juuri osana pienten lasten äitiyttä. Jokinen kirjoittaa naisen elämään liittyvästä eräänlaisesta vaihemalliajattelusta, jossa naisen oletetaan palaavan takaisin työelämään viimeistään lasten ehdittyä leikki-ikänsä. (Jokinen 1996, 113–114; ks. myös Jallinoja 2006) Työssä käyminen hahmottuu naisen normaalitilaksi ja poikkeaminen nykyäitien totutusta normista vaatii selityksen niin itselle kuin ulkopuolisille (Oksanen 2007, 149, 132–133). Tutkittavien kokemuksissa esiin nousevan työn ja kotiin jäämisen välisen ristiriidan voikin nähdä kuvastavan, ei vain yksittäisten informanttien kokemisen tapaa, vaan myös naisten mukanaan kantamia suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisia rakenteita (Oksanen 2007, 150).

No ehkä se just että, ehkä se vaikein niinku mitä mulla oli, jos ei olis lapsia, olis se jos mä en olis töissä. Just semmonen kuitenkin oma identiteetti syntyy niin paljon just sen työn kautta, kaikki aina kysyy mitä sä teet ja sit jos sä oot kotona niin monilla tulee tämmönen et ai, että sä et niinku tee mitään. Kuitenkin mä tunnen, et mä oon eri asemassa sillai kun on pienet lapset, et se niinku täyttää mun päivät ja mä oon siitä ilonen, että mä voin olla kotona lasten kans. Mun elämä on aika tällasta lapsien leikki- ja kerhoryhmä keskeistä ja tällästä. Mutta se niinku täällä olis varmaan vaikeinta mulle, et jos ei olis lapsia. –Veera

7.4. Oma paikka

Naisten kokemukset edellä tuovat esiin, ettei informanteille työssä tärkeintä ole välttämättä työ itsessään, vaan se, mitä työn katsotaan edustavan ja mitä sen kautta voidaan saavuttaa. Jallinoja toteaa työnteon pitävän sisällään mahdollisuuden sellaiseen, jota kulttuurissa arvostetaan ja työn puutteen koettavan usein juuri sen vuoksi ongelmana (Jallinoja 2000, 132). Informantit liittävät työn ympäristön antamaan arvonantoon ja sitä kautta itsetuntoon ja identiteettiin – Leenan sanoin tunteeseen omasta merkityksellisyydestä (ks. Kinnunen & Mauno 2002, 101; Pascoe 2009, 107; Junkkari & Junkkari 2003, 97).

”Niin. Jos ei se aina oo niin suuri taloudellinen tavote, niin se on joku muu. Että tota pysyy ajan tasalla ja kokee itse olonsa niinku et on jonkun arvonen.” –Leena

Adler on todennut oman paikan löytämisen olevan mukana muuttavan puolison kannalta tärkeää, jotta elämä ulkomailla muodostuisi mielekkääksi (Adler 1997, 277–278). Leenan, Tuulan ja Katin voi tulkita oman työnsä kautta löytäneen oman tilansa ja tapansa toimia. Koska työnteon merkitys ei ole suoraan taloudellinen, vastauksia voi kuitenkin löytää myös työelämän ulkopuolelta. Veera ja Heidi toteavat Bangkokin tarjoavan lukuisia vaihtoehtoja oman osaamisen kehittämiseen ja uuden sisällön löytämiseen omaan elämään. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminta ja kaupungin monet harrastamahdollisuudet voivat toimia vaihtoehtona perinteiselle palkkatyölle.

No täällä on mun mielestä kuitenkin, niinku se riippuu ihan sinusta itsestä et kuinka, mitä sä sitte haluat tehdä, ja täällä on kuitenkin niin paljon kaikenlaisia vapaaehtoisorganisaatioita, joissa ois mahdollisuus antaa sun työpanos tai oma osaamisen panos, josta sä voisit niinku oppia uutta ja tuoda erilaista sisältöä siihen sun elämään täällä, koska töitten löytäminen täällä ei välttämättä oo helppoo. –Veera

Et jos niinku ihan oikeesti kovasti haluaa tehdä töitä, Thaimaa käsittääkseni kyllä tarjoaa puolisoille niin paljon aktiviteettia, kun vaan ikinä konsanaan on mahdollista (--) nii sillon se yleensä voi jopa löytääkki sen. (--) Työn tekemisen kaipuuseenhan on sitten olemassa kaikki nää vapaaehtoisjärjestöt. –Heidi

Myös Pascoe toteaa oman polun löytämisen voivan vaatia ekspatriaattielämänmuodossa elävältä puolisolta ura-käsitteen laajempaa tulkintaa. Pascoe kehottaa omien kykyjen ennakkoluulottomaan hyödyntämiseen; omaan elämäntilanteeseen sopiva väylä toteuttaa itseään ei välttämättä aina ole työ perinteisessä ansaintamielessä. (Pascoe 2009, 102–104.) Jaana muistelee ystävältään saamaansa neuvoa, jonka merkityksen kertoo ymmärtäneensä vasta myöhemmin. Hänelle mukaan lähteminen yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan ja sitä kautta eteen tulleet työmahdollisuudet ovat tarjonneet omaan elämänrytmiin sopivan tavan yhdistää työ ja kotona olo. Anne puolestaan kertoo löytäneensä oman tapansa toteuttaa itseään kädentaitojensa kautta. Molemmille oman osaamisen hyödyntäminen on ollut kokemuksena voimaannuttava. Myös ympäristöltä saadun myönteisen palautteen molemmat naisista toteavat näkevänsä tärkeänä.

Mä muistan, kun mä tulin tänne, kun jo ystävä ketä lähti pois takasin Suomeen, anto mulle vinkin, et muista löytää itsellesi joku juttu (--) Se tarkoittaa just sitä, et yhdelle se on opiskelu, yhdelle se on työ, yhdelle se on joku harrastus, erittäin tärkeä harrastus, joka todella antaa niitä voimia ja sä koet olevasi siinä tärkeä, sä saat siitä palautteen- (--) ja sit lähti miettimään, et no minkäslaista työtä täällä voi tehdä? No sitten tuli tämä [koulu] kuvioihin ja yhdistystoiminnat ja nyt jälkeinpäin on tullu yksityisoppilaita, jotka taas tukee mun opintojani, eli semmonen kultanen keskitie, et on sopivasti töitä ja sopivasti sit tätä kodin arjen pyörittämistä, niin minun mielest tämä on nyt niinku onnistunu tää viiminen vuosi erittäin hyvin. –Jaana

Koska mä en oo työssä, niin kyl mä koen sen hyvänä, koska sit mä saan niis asiois, mitä mä osaan, niin mä saan toteuttaa itseäni. Et siin mieles niinkun hyvä ja sit mä tunnen, et mua arvostetaan. Sen minkä mä osaan tehdä niin mua arvostetaan sen takia, et mä osaan tehdä. –Anne

8. Yhteisön tuki ja turhauttavuus

Ekspatriaattielämänmuoto on mukana muuttavalle puolisolle ihmissuhteiden näkökulmasta haastava valinta. Perheen muuttaessa ulkomaille, suvun ja ystävien muodostama turvaverkko on jätettävä taakse (Oksanen 2007, 77; ks. Adler 1997, 275). Ihmissuhdeverkoston jäädessä kotimaahan, sosiaalinen elämä, muun arjen tavoin on pystyttävä uudessa maassa rakentamaan alusta uudeelleen. Tukea ja turvaa ulkomaille muuttaneille tarjoavat erilaiset kansalliset ja kansainväliset expatriaattiyhteisöt. Yhteisöt ovat tärkeitä etenkin kotiin jäävien puolisoitten kannalta, sillä heillä ei ole, toisin kuin muilla perheenjäsenillä, työpaikan tai koulun tarjoamaa valmista verkostoa, johon tukeutua (Oksanen 2007, 87; Adler 1997, 263; Pascoe 2003, 61; Brown 2008, 1029).

8.1. Turvasatama

Kansalliset yhteisöt tarjoavat etenkin ensi kertaa muuttavalle tärkeän kanavan löytää kohtalotovereita ja vaihtaa kokemuksia. Bangkokin suomalaisyhteisö oli tutkimushetkellä arviolta reilun sadan hengen vahvuinen. Noin vuotta aiemmin oli perustettu Bangkokin suomalaisten oma yhdistys Krungthepin Suomalaiset, joka oli koonnut alleen jo aiemmin kaupungissa toimineet Bangkokin Suomi-koulun ja suomalaisten naisten kerhon, Finnish Ladies Clubin. Osa informanteista toimi yhdistyksissä aktiivisesti ja lähes kaikki olivat ottaneet osaa niiden toimintaan tavalla tai toisella.

Informantit kertovat näkevänsä suomalaisen yhteisön tärkeänä ennen kaikkea sen auttaessa uutta tulijaa sosiaalisten kontaktien solmimisessa. Verkostoituminen on tärkeää ja oman kansallisen yhteisönsä kautta uusi tulija pääsee alkuun. Veera kertoo olleensa muuttaessaan onnekas, löydettyään vertaistukea heti naapuristaan ja toteaa tilanteella olleen selkeästi myönteinen vaikutus hänen sopeutumiseensa. Iiris pohtiikin kansallisen yhteisön tuovan parhaimmillaan paljon iloa ja hyötyä kaikille osapuolille. Yhteisön kautta muuttaja voi saada opastusta ja käytännönneuvoja, jotta kaikkea ei tarvitsisi oppia oman kantapäähän kautta. Myös Hyvösen tutkimuksessa suomalaisverkoston olemassaolon todettiin olevan keskeistä expatriaattien viihtymisen kannalta, erityisesti sen tarjoaman turvallisuuden tunteen ja arjen toimintoihin liittyvän tiedon vuoksi (Hyvönen 2009, 39, 52, 66, 74; ks. Arieli 2007, 24).

No yhteyksiä, ihmisiä joilta voi kysyä neuvoo ja sitte auttaa toisiaan ja tota tehdä yhdessä asioita. Ei ne ehkä ne asiat oo niin tärkeitä kun se, että on niinku semmonen verkosto ja piiri. (--) et jos se hyvin toimii niin siit on tosi paljon iloa ja hyötyy kaikille. –Iiris

Kun ekaa kertaa uuteen maahan, ja varsinki sitte, jos on ensimmäistä kertaa liikkeellä, nii ensiarvoisen tärkeitä tietysti on se, että Suomesta käsin jo mahdollisesti ottaa yhteyttä siellä asuviin tai siellä toimiviin järjestöihin tai edes suurlähetystöön ja kysyy, että mitä siellä niinkun on. Ja tällälaila avata ne ensimmäiset kontaktit, koska sit se on aina paljo helpompaa. Ja sitte kun on vähän

enemmän kiertäny, nii sillon yleensä on jo muodostunu verkosto, elikkä sillon joku tuntee jonkun jossain, et ota siihen yhteyttä tai sitte mahdollisesti sielä onkin joku, jonka kanssa sä oot ollu jossain muussa maassa. Elikkä näin se verkosto pikkuhiljaa sitte muodostuu, (--) alussa kaikki on outoa ja kaikki on kummallista, mikään ei oo tuttua ja muuta, nii sillon pitää vaan rohkeesti ottaa yhteyttä ja kysyä, koska nää järjestöt on olemassa sitä varten, et se pää on lyöty jo seinään pari kertaa, et se poistettais se tuska siltä seuraavalta, että se työ on niinkun jo tehty. Ja mä en tiedä oikeestaan ketään, joka ei olis valmis auttamaan sitä uutta tulokasta siinä tilanteessa, kun se tulee ja se menee kauppaan kattoo, että mitä nää on, että mistä mä saan sitä tai mistä kannattaa hakee tätä, siis ihan sellasii arkipäivään liittyviä ongelmia, mitä tulee, ihan väkisinki tulee. –Heidi

Mun mielestä mä niinku sopeuduin tänne tosi hienosti, ja se oli kaikki muutaman suomalaisen naisen ansiota, jotka asu siinä samassa talossa, missä me asuttiin. Meiän perhe oli tullu tänne viimeisenä, kaikki muut oli ollu jo jonkun aikaa, nii he tiesi ja suositteli, et missä kannattaa käydä kaupassa ja miten sinne pääsee, monia tällasia käytännön asioita he niinku neuvo. –Veera

Suomalaisen yhteisön merkitystä informanteille ovat Bangkokissa lisänneet jo edellä esiin tulleet vaikeudet yhteyden luomisessa paikalliseen väestöön. Leena, jolle juuri kohdemaan väestöön tutustuminen on aina ollut merkittävä motiivi uuteen maahan muutettaessa, kertoo Thaimaassa joutuneensa turvautumaan suomalaisen yhteisön tukeen selvästi enemmän kuin aiemmin muissa maissa asuessaan.

Joo, kyl must se on tosi tärkeitä, et täällä on muitakin suomalaisii, koska näihin paikallisiin ei todellakaan saa minkäänäköstä yhteyttä. Et kaikki ystävät mitä tääl on tullu niin ne on muita kun paikallisia. –Anne

Meiän tavoitteena muutoissa on ollu se, että me mennään sinne maahan, me ei mennä sinne kattoo suomalaisia, et se on ehkä vois luonnehtii enempi pakoo Suomesta. (--) No mä oon kyllä liikku nu tällä kertaa suomalaispiireissä kaikkein eniten. –Leena

Kansalliset yhteisöt toimivat turvapaikkoina, jotka tarjoavat ekspatriaateille tilaisuuden hengähtää, vaihtaa kokemuksia ja purkaa uuden kulttuurin aiheuttamaa stressiä. Oma kansallinen yhteisö tuo ikään kuin palan kotiseutua keskelle vierasta kulttuuria. (Junkkari & Junkkari 2003, 75–76; ks. Rousku 1998, 123.) Samalla sen tarjoama suoja antaa muuttajalle aikaa ymmärtää uutta ympäröivää yhteiskuntaa (Stewart & Leggat 1998, 87). Heidi toteaa ulkomailla asumisen yhtenä myönteisenä puolena olleen mahdollisuus tavata ihmisiä, joita ei todennäköisesti koskaan olisi Suomessa asuessaan tullut kohdanneeksi. Ikään ja koulutukseen perustuvat sosiaaliset rakenteet menettävät merkitystään yhteisen elämäntilanteen ja kulttuuritausta yhdistäessä ihmisiä. Anne arvelee suomalaisille olevan tietyllä tapaa helpompaa ottaa kontaktia toisiinsa ulkomailla asuessaan, kaikkien ollessa samassa veneessä kaukana kotoa.

Se on valtavan tärkeä, maassa kun maassa se on tärkeä, koska ekspatriaatit on kaikki samassa asemassa. (--) Rikkaus se, että tapaat aivan totaalisen erilaisia ihmisiä mitä Suomessa koskaan. En mä vois kuvitellakkaan, et mä Suomessa törmäisin esimerkiks (--), miten mä koskaan törmäisin Hel-

singissä siihen, tai tutustuisin tai ystäväystyisin, mut täällä ne tulee. Sä opit siihen, että sä voit olla ystävä eri ikästen kans, et se ei oo enää se ystävyys sidottu niinku ikäryhmiin, koulutukseen eikä muihinkaan. (--) Koska Suomessa yleensä toimitaan, kun sä heräät aatteleen, sun ystäväpiiri koostuu hyvin pitkälle saman ikäisistä ihmisistä. Mut kun sä tuut ulkomaille, sä et voikkaan enää pitää sitä sellasta ikään sidonnaista ystäväpiiriä, vaan sä huomaat et se sua parikyt vuotta vanhempi se on ihmisenä tosi mukava ja on samalla aaltopituudella kun sinä. Häviää se niin kutsuttu iän tuoma sosiaalinen rakenne. –Heidi

Täällä on se, koska me kaikki suomalaiset ollaan vieraassa maassa, niin meil on se yhdistävä tekijä, että me ollaan suomalaisii ja meidän on helpompi tutustua täällä, kun että jos me oltas Suomessa, suomalaisena, jos me tavattas. Niin mä luulen, että täällä on helpompi omiin maan miehiin tutustuminen, helpompi kun mitä Suomessa. –Anne

Myös mahdollisuus puhua omaa äidinkieltä vetää suomalaisia toistensa seuraan. Tuula toteaa oman kielen tarjonnan etenkin alussa tervetulleen lepotauon kaiken uuden ja vieraan keskellä. Vaikka englanninkielen taito olisi hyvä, se harvoin pärjää ilmaisuvoimassaan äidinkielelle. Julia Kristeva puhuu monikielisten hiljaisuudesta, jolla viittaa hyvänkin kielitaidon olevan väistämättä ilmaisultaan rajoittunutta verrattuna yksilön äidinkielen (Kristeva 1992, 24–26). Kielen ohella yhteinen kulttuuritausta tukee ymmärtämistä: toiselle suomalaiselle ei tarvitse selittää samalla tavoin kuin jollekulle muulle, kun hän jo tietää mistä on kyse (ks. Junkkari & Junkkari 2003, 60–62, 75–76). Laajasta ja kansainvälisestä tuttavapiiristä huolimatta Tuula ja Heidi toteavatkin löytäneensä lähimmät ystävänsä juuri suomalaisten joukosta.

Suomalaisyhteisö on sillä tavalla, varsinkin alkuaikoina, oli ehkä viel tärkeempi. Semmonen, et oli kiva päästä puhumaan omalla kielellä ja pähkäilemään mitä kaikkea tyhmää apulainen on tehny ja kaikkea muuta [naurua]. (--) Se on aika laaja, joo, se on aika laaja. Mutta sitten taas, jos aattelee, että semmosia ystäviä, et joille vois vaikka soittaa ja sanoo, että voinko mä tulla käymään sun luona vaikka kahvilla, että nyt menee hermot, ja ne on aina suomalaisia. Kuitenkin samat kulttuuritaustat omaava ja kaikki tämmönen, niitten kans on paljo helpompi, ei tarvi selittää hirveesti, kun ne tietää heti mist on kyse [naurua]. –Tuula

Mä mielelläni toimin ja oon suomalaisten parissa ihan jo kielenki kannalta, et ei vaan pääsis kauheesti unohtumaan tää. (--) Mun ehdottomasti siis paras täällä pysyvästi asuva ekspatystävättär on ranskatar, mutta sitte muut ystävät, mitä mä voin laskee ihan oikeesti ystäviks, on suomalaisia. Koska me jaetaan se sama kielellinen ja kulttuurinen tausta. –Heidi

On aivan ihanaa mennä vaikka joskus pistäytyy Suomi-illassa, sitä saa puhua ja kommunikoida sillä omalla kielellä, koska on se kuitenkin aina erilaista se omalla kielellä kommunikointi. Vaikka mä pärjäänkin omasta mielestäni englannilla ihan hyvin ja voin keskustella muustakin kuin säästä tai jostakin, mutta kuitenkin suomenkieli on suomenkieli. –Outi

Sisäänpääsy kansalliseen yhteisöön edellyttää kuitenkin omaa aktiivisuutta, jota ilman muuttaja jää helposti yksin. Heidi ja Outi näkevät suomalaisyhteisön tietyin osin suljettuna: uusi tulija otetaan

ilomielin vastaan, mutta ovi yhteisöön on jokaisen avattava itse. Verkostoitumisen taidon onkin todettu olevan ekspatriaattipuolisoille ensisijaisen tärkeää (Brown 2008, 1030). Sosiaalisen verkoston luominen vaatii aloitteentekokykyä, sillä saadakseen apua, on ensin osattava pyytää sitä (ks. Bryson & Hoge 2005, 121). Oksanen kirjoittaa ekspatriaattipuolisoiden joutuvan tekemään paljon tutustumistyötä, verkostoitumaan ikään kuin työkseen, luodessaan itselleen perheen ulkopuolista ihmissuhdeverkostoa, jota he uudessa arjessa selviytyäkseen väistämättä tarvitsevat (Oksanen 2007, 87).

Se on aika suljettu ja sinne toivotetaan kyllä hyvin uus tulija, (--) mä en oo vielä nähny sellasta paikkaa, jossa sitä ei avosylin otettaisi vastaan. Ja hänelle annetaan kaikki tuki ja apu, mitä maahanmuuton yhteydessä niinku tarvitsee, mut sen jälkeen se on itestä kii. Et ketään ei niinku väkisin raa-hata, et sun ovikello ei soi, jos et sä soita jonkun ovikelloo ensin, et sä jäät kyllä sit yksin. Et siin täytyy olla aktiivinen ja lähteä ja osallistua, ottaa osaa ja muuta, että... Mut et se tie avataan kyllä, hyvin nopeesti. Se ei oo ongelma. –Heidi

Täällä on pakko olla aktiivinen tai sä jäät yksin. Jos sä tuut tänne ja sä et kelleen, nii ei sua montaa kertaa pyydetä kahville tai mukkaan tonne, jos sä et ikinä mee. Että alussa on hirveen tärkeä olla aktiivinen, koska sitte kun saa ne pari yhen tai kaks kontaktii nii kyllähän sitte ruppee, et ne esittelee kavereilleen ja ruppee sillai se menemään, mutta jos ei suuta aukase nii eihän ikinä pääse mihinkään sisään. –Outi

Jos joku tilaisuus järjestetään niin ethän sä tapaa ketään, jos et sä mee siihen tilaisuuteen, että sen verran se vaatii, et tota täytyy olla yhteydes muihin ihmisiin.” –Anne

Sitte jos on vähän niinkun semmonen epäsosiaalisempi eikä oo niin aktiivinen, kun ei kukaan tule sua kotoa hakemaan. –Jaana

Elämää hiekkalaatikolla

Oman kansallisen yhteisön tuki on tärkeää. Kuitenkin samaan aikaan informantit kertovat myös vierastavansa tiettyjä piirteitä yhteisössään. Suurimpana Suomi-yhteisön rasitteena tutkittavat näkevät sen pienet piirit. Heidi toteaa kansallisten yhteisöjen olevan usein kuin pieniä kyliä, jossa kaikki tuntevat toisensa ja tietävät toistensa asiat (ks. Oksanen 2007, 125–126; Pascoe 2003, 143; Junkkari & Junkkari 2003, 175). Pienessä yhteisössä myös sosiaaliset suhteet kärjistyvät helpommin aiheuttaen konflikteja. Informantit viittaavatkin eräänlaiseen hiekkalaatikko-syndroomaan, jonka kokevat ajoittain vaivaavan yhteisöään. Outi toteaa huomanneensa, ettei suomalaisuus maailmalakaan aina merkitse yhteen hiileen puhaltamista.

Mut se, että suomalainen yhteisö, minä kyllä näen sen liian omissa porukoissaan pyörivinä, elikkä mun mielest se joka on just suomalaiselle tyypillistä, et hyvin tämmöstä niinkun sisäänpäin lämpeevää toimintaa, vaikkakin hirmu hyvää. –Jaana

No jos ei ihmiset tuu toimeen keskenään niin onhan se hirveen ikävää. Joutuu kuitenkin olemaan samoissa tilaisuuksissa tai olis kutsuttu, mut ei voi mennä, kun joku toinen menee, tai jotain tämmöst, nii se on rasittavaa ihan kaikille, se tunnelma ei oo silloin hyvä. –Iiris

Ylipäättänsä ekspat-yhteisöt ne on niinkun pieniä kyliä, kaikki tuntee toisensa, jostain kautta joku tietää aina. Ja silloin tietysti kaikki jutut kulkee samallailla kun itse kyläyhteisössä (--) ja se sisään-päin lämpövyys ja sitte semmonen tietynlainen hmm, sanotaanko sosiaalisten konfliktien... korostuminen, vähän tämmönen hiekkalaatikkosyndrooma, et oot sä mun kaveri, et älä ton kaveri. –Heidi

No liian pieni on, ja ainahan siellä jotakin jossain tulee, että just tämmöstä tyypillistä, ei oo tarpeeks ihmisillä tekemistä nii juoruilua ja ilkeilyä ja tämmöstä. Tottakai sitä on niinku hyvin pieni kylä, sadan asukkaan kylä tää Suomi-yhteisö (--) Ei se suomalaisuus oookaa aina sitä yhtä suurta perhettä. –Outi

Samanhenkistä seuraa voi pienessä yhteisössä olla vaikea löytää. Kansalliset yhteisöt eivät kokonsa vuoksi tarjoa kovin paljoa valinnanvaraa siinä, millaisiin ihmisiin tutustua, vaan ystävyysuhteet muodostuvat niiden kesken, jotka sattuvat olemaan samaan aikaan kaupungissa (Duque 2009, 103; ks. Oksanen 2007, 87). Informantit pohtivatkin olevan lopulta tuurista kiinni löytyykö omien maanmiesten joukosta ihminen, jonka kanssa ajatukset ja arvot kohtaavat. Pelkkä kansalaisuus ei riitä ystävyuden perustaksi, jos mielenkiinnonkohteet ovat aivan erilaisia. Tuula kertoo vieneen kuitenkin aikaa ennen kuin hän ymmärsi, ettei hänellä ole velvollisuutta pitää kaikista kohtaamisista ihmisistä. Paine luoda sosiaalisia kontakteja enemmän määrän kuin laadun perusteella luo stressiä. Outi toteaaakin ihmisten ehkä yrittävän liikaa. Myös toimeentulo erilaisten persoonallisuuksien kanssa on helpompaa, kun ystävyyttä ei yritetä pakottaa.

Koska täällähän, täällä tapaa paljon ihmisiä, niin on myös semmosia ihmisiä, joihin ajattelee, että ei olis muuten missään yhteydessä, että ei niinkun tietyt henkilökemiat oikeen synkkaa tai muuta. Mut tota kuitenkin täytyy olla, olla väleissä, koska meitä on tääl niin pieni piiri niin täytyy yrittää tulla toimeen kaikkien kans. –Anne

Tämmöseen kun tulee niin on ihmisiä ja on oikeen mukavia ihmisiä, mut ne on ketä ne sattuu olemaan. –Iiris

Sä et periaatteessa pysty niinkun kauheesti valitsemaan sitä yhteisöä, kuinka suuressa paikassa sä oot, minkälainen se koko ekspatkulttuuri siellä on. –Heidi

Meil on ainoa yhdistävä tekijä se, että me ollaan suomalaisia, ja mun mielestä se ei riitä edelleenkään siihen, et mun pitäis olla sen kanssa niinko tekemisissä päivittäin tai edes viikoittain. Et jos ne ajatukset menee ihan ristiin ja me harrastetaan ihan eri asioita ja meidän arvot on ihan erilaiset, nii eihän ne oo Suomessakaan mun kavereita, nii miksi pitäis täälä sitte olla. Ja nää aiheutti hirveen semmosia stressaavia, ihan oikeesti alussa se, että kun sitä yritti olla kaveri kaikkien kanssa ja ystävä kaikkien kanssa, kunnes sitä päätti että ei. –Tuula

Et sit jos siellä on suomalaisia siellä ulkomailla, nii niitten täytyy niinkun siinä kilpailussa muitten kanssa selvitä, niille ei ole etuasemaa sinänsä. Ja silti mä oon tutustunu hirveen mukaviin suomalaisiin ja ollu mukana suomalaistoiminnassa ja kaikkee, mutta se ei ole, sen täytyy niinku sitte siinä vaa'assa painaa yhtä paljon kun muut. –Leena

Jos mul ois Suomessaki laitettu viiskyt ihmistä riviin tai kakskyt, nii eihän se sun ystävä välttämättä löydy siitä, että joudun ehkä mennä muualle. Et täällä yritetään ehkä liikaaki, että mun on pakko tykätä susta ja sun on pakko tykätä musta, vaikka sehän ei oo totta, et kylhää jokainen ihminen voi tulla tekemisiin toistensa kanssa, kun ei oo niinkun liikaa. –Outi

Koska Bangkokin suomalaisyhteisö on suhteellisen pieni, informantit kokevat olevan tärkeää luoda yhteyksiä myös oman kansallisen ryhmänsä ulkopuolelle. Heidi kertoo kansainvälisen ekspatriaattiyhteisön olevan kaupungissa suhteellisen laaja ja ekspatriaattikulttuurin vireää, mikä parantaa ekspatriaattien mahdollisuuksia verkostoitua kansainvälisesti. Suurten yhteisöjen on myös todettu voivan tuottaa pieniä ekspatriaattiyhteisöjä tehokkaammin tukea jäsenilleen (Brewster & Pickard 1994, 30–31).

Mun mielestä ei sais jättäytyä vaan semmoseen missä on niinku pohjoismainen yhteisö että pitäis laajentaa. –Outi

Oikeen erittäin tärkeitä on, et olis myöskin muunmaalaisia ystäviä, kun pelkästään suomalaisia, (--) Tää on helppo ekspatriaatille sinänsä, koska ekspatkulttuuri on täälä hyvin niinku voimissaan, täälä on laaja ekspatyhteisö. –Heidi

Anne ja Iiris toteavat tuttavapiiriensä tutkimushetkeen asti koostuneet pääasiassa muista suomalaisista. Molemmat kertovat kuitenkin halustaan laajentaa sosiaalista piiriään oman kansallisen yhteisön ulkopuolelle, sillä Suomi-yhteisö oli alkanut tuntua riittämättömältä. Myös Leena kertoo etsineensä uusia toimintamuotoja, joissa voisi olla mukana löytääkseen samanhenkistä seuraa ja parantaakseen omaa viihtymistään maassa. Ekspatriaattiyhteisön sukupuolittuneisuus, elämänmuodon jakautuminen miesten ja naisten maailmoihin heijastuu kuitenkin harraste- ja vapaa-ajantoiminnassa. Esimerkiksi monet tarjolla olevista kerhoista ovat suunnattuja vain naisille, minkä Leena toteaa kokevansa periaatetasolla häiritsevänsä.

Onhan muitakin kun suomalaisia yhteisöjä. Mä en oo kuulunu, kun mulle on riittäny suomalainen yhteisö, suunnilleen tähän asti [naurua], nyt mul on kyllä muitakin, tai et mul on ystäviä. –Iiris

No kyl se enimmäkseen niinkun rajoittuu suomalaisiin. (--) Kyl mä oikeestaan haluaisin, et sen takia mä kävin siellä kirkolla, että siel tapaa niinku muunkin maalaisia kun suomalaisia, et se oli ihan mielenkiintosta niin tota vaihtaa ajatuksia muunmaalaistenkin kanssa. –Anne

Mä oon kattonu, miettiny, että missä mä voisin olla mukana. Yks vaihtoehto on noi englanninkieliset naisten kerhot, mut mua häiritsee se, miks ne on naisten kerhoja, miks vaan? Vaik ne ihmiset on mielenkiintosisia, mut tämmönen konsepti, että miehet on tuolla ja naiset on täällä ja naiset häärää

jotakin tämmöst näin, nii mä en tykkää siitä. Eli mikä on niinku koko täs yhteiskunnassa (--) ja naisten pitää häärätä toisten naisten kanssa. –Leena

Oksanen kirjoittaakin ekspatriaattielämänmuotoa puolison näkökulmasta leimaavasta eräänlaisesta vaihtoehdottomuudesta. Naiset eivät voi aina valita haluavatko he olla yhteydessä toisiin samassa elämäntilanteessa oleviin naisiin. Jaksaminen edellyttää sosiaalisen verkoston olemassaoloa ja etenkin kotona olevien ekspatriaattivaimojen kohdalla heidän tärkeimmän viiteryhmänsä muodostavat juuri toiset kotona olevat vaimot. (Oksanen 2007, 87, 124–125.) Vaihtoehtojen vähäisyydellä voi ajatella olevan yhteyden ekspatriaattiyhteisön sisäisiin konflikteihin. Heidi jatkaa niin sanotun hiekkalaatikko-syndrooman pohdintaa liittäen ilmiön osaksi juuri naisten muodostamaa yhteisöä. Sydänystävyyys on kulttuurisesti liitetty osaksi naisten ja tyttöjen maailmaa (Veijola 1997). Ekspatriaattielämänmuoto korostaa ystävyysuhteiden merkitystä (Oksanen 2007, 128). Naisten keskinäinen riippuvuusuhde luo painetta löytää rajatusta joukosta oma ystävä. Syntyvässä kilpailutilanteessa ystävää ei aina haluta jakaa toisen kanssa.

Haetaan periaatteessa sitä omaa parasta ystävää. Ja varsinki kun me naisista puhutaan vielä kaiken kukkuraks nii sillan se on, se pikkutyttö astuu kuvioihin jokaisessa [naurua], leikit sä mun kans tänään? Ja se kyl näkyy, se näkyy hyvin pitkälle, et se täytyy olla aika kypsä ihminen, että ei lähe siihen leikkiin. –Heidi

8.2. Päivää ja näkemiin

Oman rasitteensa sosiaalisille suhteille asettaa ekspatriaattielämänmuodon määräaikainen luonne. Etenkin läheisten ihmissuhteiden luominen vaikeutuu muutosalttiissa elämänmuodossa. Heidi nimeää elämänmuodon myötä saamiensa rikastuttavien kokemusten rinnalle yhdeksi menettämiseen asiaksi ihmissuhteiden jatkuvuuden. Myös Jaana toteaa pysyvien ihmissuhteiden rakentamisen olevan hankalaa olosuhteissa, joissa ihmiset jatkuvasti tulevat ja menevät. Informanttien kertomuksista käykin ilmi, etteivät elämänmuotoon liittyvät lähdöt ja paluut ole vain heidän omiaan, vaan myös heidän ystäviensä ja tuttaviansa lähtöjä ja paluita. Elämänmuodon väliaikainen luonne ei heijastu vain ekspatriaattiperheen omaan arkeen, vaan siirtyy osaksi myös heidän ihmissuhteitaan. (ks. Oksanen 2007, 129; Pascoe 2009, 154; Junkkari & Junkkari 2003, 143, 149.)

Se mitä on menettäny, nii on menettäny semmosia pysyviä ihmissuhteita. Ja sellasta ihmissuhteiden jatkuvuutta. –Heidi

Ekspatin elämä on ikuisia, ikuista päivää sanomista ja ikuista näkemiin sanomista. –Heidi

Kun ihmiset tulevat ja menevät, tai mikään ei niinkun oo pysyvää, että täällä ei voi rakentaa, sen huomaa just sen, että kun on just niinkun tutustunu johonkin ja ilmottaakin lähtevänsä, niin tulee niinkun semmonen olo, et hei että tää on just tätä. –Jaana

Vaikka uuteen asemamaahan muuton tai Suomeen paluun sosiaalisissa suhteissa aiheuttama katkos koskettaa sekä lähtevää että jäävää osapuolta, ero ei kokemuksena ole samankaltainen molemmille (ks. Pascoe 2009, 155). Veera kertoo aiemmin olleensa aina itse lähtevänä osapuolena, ja uuden odotuksen tietyllä tapaa lievittäneen sukulaisista ja ystävistä eroamisen tuottamaa tuskaa. Edellisenä kesänä Veera kertoo joutuneensa ensikertaa kokemaan myös itse, miltä jälkeen jääminen ystävien muuttaessa pois tuntui.

No viime kesä oli sellanen, että must tuntuu et aikasemmin myö ollaan aina oltu se, jotka on niinku lähteny kohti uusia seikkailuja, ja on ollu niinku surullista jättää ystäviä ja sukulaisia ja muita ja muuttaa pois, mutta siinä on ollu aina kans se tulevaisuuteen katsominen, et mihin sä oot sulla on uudet seikkailut edessä ja. Viime kesä oli et must tuntuu että oli ensimmäinen sellanen kesä, että monet meidän hyvät ystävät täällä, ihmiset jotka oli niinkun hyviä ystäviä meille, nii lähti muutti täältä pois, ja sitten silloin mulla oli sellanen olo, että hei et miten te voitte muuttaa? Miks mä jään tänne vielä? Että nyt mun pitää alottaa kaikki alusta ja niinku et solmia taas uusia ystävyysuhteita ja ettiä uusia ystäviä ja sillai. –Veera

Outi nimeääkin jatkuvan jäähyväisten jättämisen yhdeksi elämänmuodon huonoimmista puolista. Tunteen muiden lähtiessä ja itsen vielä jäädessä voi nähdä eräänlaisena jätetyksi tulemisen kokemuksena. Jatkuva luopuminen voi johtaa siihen, että motivaatio syvällisten ihmissuhteiden luomiseen laskee (ks. Duque 2009, 104). Heidi kertoo sosiaaliin suhteisiin hiipivästä tietynlaisesta kynnisydestä. Hän toteaa omakohtaisesta kokemuksestaan, miten etenkin hyvin lyhyillä kommennuksilla, joita hänellä on takanaan lukuisia, ihmissuhteisiin panostaminen voi alkaa tuntua turhalta. Uusien ihmissuhteiden luomiseksi vaadittavan työn nähdään ikään kuin valuvan hukkaan, koska suhteilla ei ajatella olevan tulevaisuutta.

Se on hirveetä. Varsinki jos sitä sattuu useesti, jos sanotaan vaikka kolme kuukautta koko ajan jätät jotain jäähyväisiä, just opit tuntee jotakin ihmistä nii sit --- no me lähetäänkin taas. Se on hirveen raakaa, koko ajan luopumista, ja toisaalta sitte ystävyysuhteissakin niinkun ei jaksa hirveen syvälistä ystävyysuuhdetta rakentaa, kun aattelee et se loppuu kohta kuitenkin. Ja sama noille lapsille --- kohta ne lähtee tai kohta me lähetään. On se, se on rankkaa, se on must yks täällä olemisen ihan yksinkertasesti yks huonoimpia puolia se et koko ajan se sun seurapiiri vaihtuu. –Outi

Jossain vaiheessa tulee semmonen tietynasteinen kynnisyys, ettei jaksa sanoo enää ees päivää, koska tietää et sanot näkemiin ihan justiinsa. Ja se lyö leimansa tietyllälaila semmoseen.. Et sitä saattaa jos sä itse tiedät et meet nyt vaikka vaan vuodeks nii johonki nii ei ihan kauheest jaksa kyllä panostaa. –Heidi

Ihmissuhteiden määräaikaisuus luo ekspatriaattiyhteisön sisälle sosiaalista hierarkkiaa, jossa pidempiaikaiset ekspatriaatit seurustelevat omissa piireissään (ks. Pascoe 2009, 154). Heidi kertoo kauemmin maassa asuneiden ekspatriaattien pitävän usein tietoisesti etäisyyttä vasta maahan tulleisiin ja siellä vain käymässä oleviin, juuri siksi, että kerta toisensa jälkeen koettu tutustuminen ja väistämättä edessä oleva ero koetaan hyvin raskaiksi. Useita vuosia Bangkokissa asunut Tuula viittaakin lyhytaikaisiin ekspatriaattieihin maailmanmatkaajina ja toteaa suhteiden heihin jäävän

useimmiten pintapuolisiksi, koska vaivannäkö suhteen eteen, jonka eräpäivän tietää jo, tuntuu hukkaan heitetyltä energialta.

Mutta myöskään sitte täällä pitkäaikaset ekspatit, jotka on ollu vuosikausia esimerkiks Bangkokissa, näähän päivää näkemiin -osaston moneen kymmeneen kertaan, nii he eivät myöskään sitte kauheen herkästi jaksaa sanoa päivää näille uusille. Et siellä tullaan taas näihin hierarkioihin ja näihin että... Koska se katsotaan niinkun kauheen raskaaks se uus tutustuminen aina. Sitte tulee pakottavia tilanteita, jolloin kaikki se vanha ystäväpiiri häviää siitä, jos oot pitkäaikainen, nii et silloin on pakko. –Heidi

Ja sitten kuitenkin se, että suurin osa on täällä käymässä, nii on vähän myöskin semmonen, et viittiikö nähä sitä vaivaa, että rupee luomaan semmosen ystävyysuhteen, kun se toinen voi lähtä heti, kun se on onnistunu nii seuraavana päivänä pois. Nää maailmanmatkaajat niin.. et se on vähän sellasta hyvin pinnallista kuitenkin sitten näitten kanssa ystävyysuhteet. –Tuula

Ihmissuhteet pidetään tietoisesti pinnallisina itsen suojelemiseksi luopumisen aiheuttamalta tuskalta. Pascoe tosin muistuttaa menetetyistä mahdollisuuksista, jos itseään varjelee liikaa: koskaan ei voi tietää, mitä lyhytkin ystävyysuhde voi tuoda tullessaan (Pascoe 2009, 154–155). Heidi toteaa vuosien opettaneen, etteivät todelliset ystävyysuhteet tarvitse aina jatkuvaa yhteydenpitoa, vaan kestävät pitkiäkin aikoja erossa ja taas kohdattaessa suhde voi jatkua siitä mihin se kerran jäi. Myös tuttavuussuhteita tarvitaan, vaikka ne pinnallisempia jäävätkin usein taa asemamaan vaihtuessa.

Suurin osa tietysti tuttavuustasolla. Hmm, kun mä oon aina sanonu, että jos yhdestä komennuskohteesta, maasta, jää yks ihminen, jonka kanssa oot vielä seuraavan maanki yhteydessä yhteyksissä, nii on niinku lottovoiton saanu. Mä oon joskus huvikseni tota laskenu ja todennu, et mul on suurin piirtein jääny maailmalta se yks per maa, johon on sitte. Ja sitte oppii myöskin semmoseen, että se ystävyysuhde ei välttämättä tarvi päivittäistä kontaktii, eikä viikottaista, tai kuukausittaistakaan. Ei se ihminen niinku katoa sieltä mihinkään. Ja oppii elämään niin, että se juttu jatkuu siitä mihin se jäi, vaikka siinä ois pari vuotta ja pari maata välissä (--) Et se ei ole sidottu, mikä nyt yleisesti sitoo ystävät, on se sitte sama koulutustausta, työpaikka tai perhetilanne, asuinpaikka tai muuta, et ne niinku poistuu semmoset yhdistävät tekijät ja jää pelkästään se ihminen. Ne on sitte yleensä kauheen kestäviä ihmissuhteita kyllä, ne kantaa kyllä kauheen pitkälle. (--) Sä tarvit ehdottomasti tämmösiä tuttavuussuhteita, jotka ihan hyviäkin ystävyysuhteita sitte siellä kohteessa, mut se yleensä jää sit siihen, et elämä ei kannaa sitte muualle siitä. Mut et edes yhden jos, yks jos jää maasta nii se on hyvä. –Heidi

9. Päätäntö

Opinnäytetyöni tarkoituksena on ollut tutkia nykysiirtolaisuuteen liittyvää ekspatriaattiutta, työperäistä ja määräaikaista maastamuuttoa, miestensä työn vuoksi ulkomaille muuttaneiden naisten näkökulmasta. Työn tavoitteena on ollut täydentää kuvaa ilmiöstä, josta on toistaiseksi kirjoitettu vähän etenkin etnologisen tutkimuksen näkökulmasta. Nykyisessä yhä globaalimmassa maailmassa siirtolaisuuden tutkiminen ja ymmärrys sen eri muotoja kohtaan ovat tärkeässä asemassa. Esimerkiksi työuraan liittyvä muutto ulkomaille koskettaa tänä päivänä yhä useampia meistä. Muutto voi olla oma, perheenjäsenen, sukulaisen tai ystävän. Ekspatriaattitutkimus on ollut pitkään keskittynyt pääasiassa ekspatriaattityöntekijän sopeutumiseen vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen. Puolison kokemusten esiin tuominen on tärkeää ekspatriaattielämänmuodon kokonaisuuden ymmärtämiseksi.

Työuraa luovan ekspatriaatin ja mukana muuttavan puolison kokemusmaailmat ovat usein erilaisia, mutta samalla riippuvaisia toisistaan. Eron tuottaa jo sukupuoli: siinä missä ulkomaantyöntekijät ovat tyypillisesti miehiä, mukana muuttava puoliso on lähes aina nainen, vaimo. Olen tutkimuksesani pyrkinyt selvittämään niitä moninaisia haasteita, joita puolisoestille lähtevät naiset kohtaavat. Muutto ulkomaille ei merkitse ainoastaan sopeutumista vieraaseen kulttuuriin, vaan sopeutumisesta aivan uuteen elämänmuotoon, ekspatriaattiuteen. Työn aineiston muodostivat kenttätyömatkallani Bangkokissa 2005 tekemäni teemahaastattelut, joissa yhdeksän suomalaisnaista kertoi elämästään ekspatriaattipuolisoina. Miten naiset olivat sopeutuneet asemamaansa paikalliseen kulttuuriin? Millaisia vaatimuksia ekspatriaattielämänmuoto oli heille asettanut? Vaikka informanttien joukko oli verraten pieni, tarjoavat heidän kokemuksensa näkökulmia ja vertailukohtia myös muille puolisoestille lähteville ja ekspatriaattipuolisoina eläville naisille.

Craig Storti on todennut muuttajan suurimpien sopeutumishaasteiden liittyvän usein tapoihin, joina kulttuuri ihmisten käytöksessä heijastuu (Storti 1990, 14–15, 57). Tämä tuli tutkimuksessa hyvin esiin naisten pohtiessa suhdettaan uuteen asemamaahansa ja sen kulttuuriin. Määritellesään uuden asuinmaansa hyväksi ja huonoiksi kokemiaan puolia, naiset korostivat kohtaamisiaan paikallisten ihmisten kanssa. Kulttuurin parhaina piirteinä nähtiin ihmisten osoittama lämpö ja ystävällisyys. Toisaalta paikallisiin ihmisiin tutustuminen oli osoittautunut informanteille vaikeaksi, ja hierarkkisena sekä sisäänpäin kääntyneenä nähty yhteiskunta koettiin ongelmallisena.

Oli mielenkiintoista, miten naisten kokemukset olivat samansuuntaisia riippumatta heidän Thaimaassa viettämästään ajasta tai aiemmasta ekspatriaattikokemuksestaan (ks. myös Brown 2008, 1026). Informanttien tuntemukset heijastelivat heidän kokemaansa kulttuurisokkia sekä vieraan kulttuurin pidempiaikaisia stressivaikutuksia. Toisaalta tutkittavien kokemus omasta asemastaan paikallisen elämänmenon sivustaseuraajina oli mahdollista suhteuttaa heidän elämänmuotoonsa. Ekspatriaattien kiinnittymisen asemamaahansa on tutkimuksissa todettu olevan usein heikkoa (esim. Oksanen 2007; Hyvönen 2009; Duque 2009). Tutkimusten ja aineiston valossa ekspatriaati-

teissa voikin nähdä samaa kuin Simmelin muukalaisessa: he ovat lähellä, läsnä asemamaansa yhteiskunnan arjessa, mutta samalla aina vieraita ja kaukaisia suhteessa siihen (Simmel 1971).

Vaikka informanttien side thaimaalaiseen kulttuuriin oli jäänyt löyhäksi, naisten kokemus sopeutumisestaan oli kuitenkin pääsääntöisesti melko hyvä. Alhon (1996, 90–91) mukaan kokemus subjektiivisesta sopeutumisesta on elämän mielekkyyden kannalta välttämätön, mutta ei vielä automaattisesti tarkoita sopeutumista kulttuuriin. Oksanen (2007, 21) puolestaan on todennut ekspatriaattien todellisen viiteryhmän muodostuvan toisista ekspatriaateista ja asemamaan kulttuuriin sopeutumisen jäävän usein kaukaiseksi ihanteeksi jo käytännön syistä. Oman aineistoni voi nähdä tukevan havaintoa. Paikalliseen kulttuuriin sopeutumisen sijasta naiset olivat sopeutuneet elämään ekspatriaatteina Bangkokissa.

Ulkomaantyön tiedetään vaativan työntekijältä paljon, mutta myös puolison roolin on tutkimuksissa todettu olevan vastuullinen ja pitävän sisällään lukuisia haasteita, joista sopeutuminen asemaan kulttuuriin on vain yksi. Elämä Bangkokissa oli osoittautunut tutkittaville osin odotuksia helpommaksi, sillä ekspatriaattiperheiden taloudellinen asema oli tavallisesti hyvä ja tarjolla oli monia arkea helpottavia palveluja. Esimerkiksi kodinhoitajan, ns. maidin, palkkaaminen avuksi oli ekspatriaattien keskuudessa enemmän sääntö kuin poikkeus. Helpon elämän pinnan alla informanttien elämä näyttäytyi kuitenkin perhekeskeisenä, työn ja kodin velvollisuuksien täyttämänä tavallisena arkena.

Osalle Suomeen jääneistä tuttavista ja läheisistä informanttien arki kotimaahan verrattuna epätaivallisessa ympäristössä oli osoittautunut vaikeaksi ymmärtää. Monet tutkittavista kertoivat kohdanneensa ennakkoluuloja elämänmuotonsa vuoksi. Eksoottinen ympäristö yhdessä ekspatriaattien sosioekonomisen aseman kanssa loi mielikuvaa joutilaasta elämästä, jonka naiset itse kokivat kuitenkin olevan kaukana arjestaan. Koska väärin mielikuvien ja asenteiden oikaiseminen oli osoittautunut vaikeaksi, informantit totesivat tullessaan varovaisiksi sen suhteen, mitä ja miten he omasta elämästään muille kertoivat. Samalla heidän mahdollisuutensa käsitellä tärkeäksi kokemiin elämäntapahtumia oman elinpiirinsä ulkopuolella oli kaventunut. Oksanen (2007, 143–145) on nimittänyt tilannetta kulttuuriseksi dysfasiaksi ja todennut sen olevan vahingollista vähentäen itseilmaisua rajoittavana myös kokemusta oman elämän hallinnasta.

Ekspatriaattius on elämänmuotona tavallisesti väliaikainen ja altis monille muutoksille. Etenkin määräaikaisten työsopimusten taitekohtiin oli informanttien mukaan liittynyt usein epätietoisuuden kausia, jolloin perheen tulevaisuus oli ollut auki: jatkuisiko työ, päättyisikö se ja mitä sitten, jos niin kävisi? Myös yritysmaailman nopeat käänteet seurannaisvaikutuksineen olivat tulleet haastelluille tutuiksi. Vaikka ekspatriaattiuteen liittyvän epävarmuuden todettiin olevan yksi elämänmuodon rasitteista, useimmat informanteista eivät kokeneet tilannetta itselleen kovin ongelmallisenä. Toisilta sopeutuminen oli kuitenkin vaatinut enemmän aikaa ja asian tietoista työstämistä. Tilanteen jatkuttua vuosia ja muuttojen oltua tiheässä elämänmuodon lyhytjännitteisyyteen oli myös saatettu alkaa vähitellen väsyä. Väliaikaisuuden hiipiminen osaksi ihmissuhteita oli koettu

raskaana, sillä ihmisten vaihtuvuuden vuoksi ystävien hyvästeleminen oli ekspatriaattiyhteisössä arkipäivää.

Ekspatriaattimiestensä pitkien työpäivien ja työmatkojen vuoksi informantit kantoivat päävastuun kodista ja perheen lasten arjesta. Viikonloppuihin ja lomiin tiivistynyt perheen yhteinen aika koettiin aiempaa laadukkaampana ja täydempänä yhdessä olona. Perheen ulkopuolisen turvaverkon jäätyä kotimaahan ja miehen ollessa paljon poissa naiset olivat kuitenkin kokeneet arkensa ajoittain yksinäisenä. Monissa tutkimuksissa mukana muuttavan puolison aseman onkin todettu olevan muita perheenjäseniä haavoittuvampi sosiaalisen turvaverkon puuttuessa (mm. Oksanen 2007; Adler 1997). Haastavassa tilanteessa informantit korostivat oman aktiivisuuden merkitystä sosiaalista verkostoa rakennettaessa. Paikallisen ekspatriaattiyhteisön, etenkin toisten samassa elämäntilanteessa elävien ekspatriaattipuolisojen tuki oli muodostunut monille tärkeäksi. Oma kansallinen ekspatriaattiyhteisö nähtiin eräänlaisena turvasatamana vieraan kulttuurin keskellä, joskin liian pienenä täyttääkseen kaikki sosiaaliset tarpeet.

Lähtö ulkomaille oli useimmille naisista merkinnyt omasta urasta luopumista, tosin osa oli pystynyt jatkamaan työtään myös ulkomailla. Työssä käyvät kokivat uransa tärkeänä osana identiteettiään. Työ koettiin tärkeäksi oman jaksamisen kannalta, vaikka sen tuoma taloudellinen hyöty oli usein pieni. Kotirouvuuden valinneet informantit tarkastelivat päätöstään äitiyden näkökulmasta: lähtö ulkomaille oli otettu mahdollisuutena antaa aikaa perheelle. Samalla se oli tuonut tilaisuuden järjestellä omaa elämää uudelleen. Tauko työelämästä mietitytti kuitenkin Suomeen paluuta ajatellen, koska kotona vietettyjen vuosien pelättiin vaikeuttavan työnsaantia tulevaisuudessa. Informantit kokivat myös kotiäitiyden arvostuksen Suomessa vähäiseksi. Toisaalta ekspatriaattien keskuudessa, jossa mukana muuttavan puolison ns. kotiuttaminen oli ratkaisuna yleinen, vaimon ja äidin roolien voimakas korostuminen saattoi muodostua ongelmaksi, jos naisen oma yksilöyys uhkasi jäädä tilanteessa jalkoihin. Oman paikan ja merkityksen löytämistä puolison ja äidin roolien ulkopuolella pidettiin tärkeänä viihtymisen ja sopeutumisen näkökulmista. Palkkatyön ohella kaivattuja kanavia kehittää ja toteuttaa itseään olivat tarjonneet erityinen harrastus, opiskelu sekä vapaaehtoistyö.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Haastattelut

Heidi	11.3.2005
Iiris	16.3.2005
Outi	16.3.2005
Kati	17.3.2005
Veera	17.3.2005
Leena	18.3.2005
Tuula	21.3.2005
Jaana	23.3.2005
Anne	24.3.2005

Haastattelut litteraatioineen tekijän hallussa.

Painetut lähteet

Adler, Nancy J. 1997: *International dimensions of organizational behavior*. (3rd ed.) Cincinnati, Ohio: South-Western College Publishing.

Alanko, Heikki 1998: *Työsopimukset ja sosiaaliturva – Heikki Alanko & Kristiina Rousku Työ ja koti maailmalla. Muuttajan valmentautumisopas*, Julkaisu nro 122, 13–53. Helsinki: FINTRA.

Alho, Olli 1996: *Kulttuuristen erityispiirteiden syntyminen – FINTRA (toim.) Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa*. Julkaisu nro 72, 67–104. Tampere: FINTRA.

Anttonen, Anneli 1997: *Feminismi ja sosiaalipolitiikka. Miten sukupuolesta tehtiin yhteiskuntateoreettinen ja sosiaalipoliittinen avainkäsite*. Tampere: Tampere University Press.

Anttonen, Marjut 1999: *Etnopolitiikkaa Ruijassa. Suomalaislähtöisen väestön identiteettien politisoituminen 1990-luvulla. Toimituksia 764*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Arieli, Daniella 2007: *The task of being content: Expatriate Wives in Beijing, Emotional Work and Patriarchal Bargain – Journal of International Women's Studies* 8 (4), 18–31.

Bauman, Zygmunt 2002: *Notkea moderni*. Tampere: Vastapaino.

Berry, John W. 1997: Immigration, Acculturation, and Adaptation – *Applied Psychology: An International Review* 46 (1), 5–68.

Billig, Michael 1995: *Banal nationalism*. London: SAGE

Black, Stewart J. & Gregersen, Hal B. 1991: The Other Half of the Picture: Antecedents of Spouse Cross-Cultural Adjustment – *Journal of International Business Studies* 22 (3), 461–477.

Black, Stewart J. & Stephens, Gregory K. 1989: The Influence of the Spouse on American Expatriate Adjustment and Intent to Stay in Pacific Rim Overseas Assignments – *Journal of Management* 15 (4), 529–544.

Bonache, Jaime, Brewster, Chris & Suutari, Vesa 2001: Expatriation: A Developing Research Agenda – *Thunderbird International Business Review* 43 (1), 3–20.

Boyd, Monica & Griego, Elizabeth 2003: Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory. *Migration Information Source* [online].

<<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=106>> [28.8.2013]

Brewster, Chris & Pickard, Juana 1994: Evaluating Expatriate Training – *International Studies of Management & Organization* 24 (3), 18–35.

Brown, Robert J. 2008: Dominant stressors on expatriate couples during international assignments – *International Journal of Human Resource Management* 19 (6), 1018–1034.

Bryson, Debra R. & Hoge, Charise M. 2005: *A Portable Identity: A Woman's Guide to Maintaining a Sense of Self While Moving Overseas*. Glen Echo, Maryland: Transition Press International.

Craig, JoAnn 1986: *Culture Shock! Singapore and Malaysia*. Singapore: Times Books International.

Dowling, Peter J., Welch, Denise E. & Schuler, Randall S. 1999: *International Human Resource Management. Managing People in a Multinational Context*. GJ – Human Resource Management Series. Cincinnati, OH: South-Western College Publishing.

Duque, Luciana 2009: Mental Health of Expatriates in Finnish Enterprises in Brazil. *Turun yliopiston julkaisu D osa 879 Medica-Odontologica*. Turku: Painosalama.

Gadamer, Hans-Georg 1986: The Historicity of Understanding – Kurt Mueller-Vollmer (toim.) *The Hermeneutics Reader. Texts of the German Tradition from the Enlightenment to the Present*, 256–292. Oxford, UK: Basil Blackwell.

Geertz, Clifford 1987: Interpretive Anthropology – Herbert Applebaum (toim.) *Perspectives in Cultural Anthropology*, 520–524. New York: State University of New York Press.

Granfelt, Riitta 1998: *Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Toimituksia 702*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Harris, Hillary 2004: Global careers: Work-life issues and the adjustment of women international managers – *Journal of Management Development* 23 (9), 818–832.

Heikkilä-Horn, Marja-Leena & Miettinen, Jukka O. 2000: *Kaakkois-Aasia. Historia ja kulttuurit*. Helsinki: Otava.

Helenius, Ralf 1990: Hermeneuttinen tieto positivistista tietoa älykkäämpänä tietona – *Tiedepoliitikka* 2, 17–24.

Helin, Antti 2008: *Thaimaa parhaimmillaan*. Helsinki: Mondo.

Hill Useem, Ruth & Downie, Richard D. 2011: *Third-culture kids* – G. Bell-Villada, N. Sichel, F. Eide & E. Neil Orr (toim.) *Writing out of limbo: International childhoods, global nomads and third culture kids*, 18–24. Newcastle upon Tyne, Cambridge: Scholars Publishing.

Hirsjärvi, Sirkka-Liisa & Hurme, Helena 2001: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirvikallio, Matti 2002: *TEKin jäsenet ulkomailla. Raportti Tekniikan Akateemisten Liiton ulkomailla työskenteleville jäsenille vuonna 2001 tehdystä kyselystä*. Helsinki: Tekniikan Akateemisten Liitto TEK.

Hofstede, Geert 1997: *Cultures and organizations. Software of the mind*. New York: McGraw-Hill.

Huttunen, Laura 2002: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkertoissa. Toimituksia 861*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hyvönen, Heli 2009: *Lähellä mutta niin kaukana. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009*. Helsinki: Väestöliitto.

Jackson, Bruce 1987: *Fieldwork*. Urbana, Illinois: University of Illinois Press.

Jallinoja, Riitta 2000: *Perheen aika*. Helsinki: Otava.

Jallinoja, Riitta 2006: *Perheen vastaisku. Familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Eeva 1996: *Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä*. Tampere: Gaudeamus.

Junkkari, Kaija Maria & Junkkari, Lari 2003: *Nykyajan paimentolaiset. Työ ja koti maailmalla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kielikello, kielenhuollon tiedotuslehti 3/2010 [online].

<<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=2157>> [15.6.2014]

Kinnunen, Ulla & Mauno, Saija 2002: Työ ja Perhe-elämä vanhempien ja lasten näkökulmasta – A. Rönkkö & U. Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen, 99–118. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kofman, Eleonore & Raghuram, Parvati 2006: Gender and Global Labour Migrations: Incorporating Skilled Workers – *Antipode* 38 (2), 282–303.

Korkiakangas, Pirjo 1999: Muisti, muistelu, perinne – Bo Lönnqvist, Elina Kiuru, Eeva Uusitalo (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. *Tietolipas* 155, 155–176. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korkiasaari, Jouni 1989: Suomalaiset maailmalla. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset entisajoista tähän päivään. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Korkiasaari, Jouni & Söderling, Ismo 2007: Muuttoliike – S. Koskinen, T. Martelin, I.-L. Notkola, V. Notkola, K. Pitkänen, M. Jalovaara, E. Mäenpää, A. Ruokolainen, M. Rynänen & I. Söderling (toim.) Suomen väestö, 239–270. Helsinki: Gaudeamus.

Kristeva, Julia 1992: Muukalaisia itsellemme. Eurooppalaisia ajattelijoita. Helsinki: Gaudeamus.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lampela-Kivistö, Liisa 2006: Nykypäivän nomadit – haaste siirtolaistutkimukselle – Anne B. Yeung, Heikki Pesonen & Susan Sundback (toim.) Rajojen ylityksiä. *Uskonto, kirkko, sosiologia*, 168–174. Julkaisuja 250. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.

Launiala, Annika 1998: Muu maa mustikka. Suomalaisena kulttuureja kohtaamassa. Helsinki: Ulkoasiainministeriö.

Laurén, Kirsi 2006: Suo – sisulla ja sydämellä. Suomalaisten suokokemukset ja -kertomukset kulttuurisen luontosuhteen ilmentäjinä. *Toimituksia* 1093. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtipuu, Markus 2007: Bangkok ja Keski-Thaimaa. Helsinki: Suomalainen matkaopas.

Leonard, Pauline 2010: *Expatriate Identities in Postcolonial Organizations: Working Whiteness*. Farnham, Surrey: Ashgate Publishing Group.

Lähteenmäki, Maria 2006: Finnish Expatriates in Brussels – Maria Lähteenmäki & Hanna Snellman (toim.) *Passages Westwards*. *Studia Fennica Ethnologica* 9. Helsinki: Finnish Literature Society.

Merton, Robert K., Fiske, Marjorie & Kendall, Patricia L. 1956: *The focused interview. A manual of problems and procedures*. Glencoe, IL: Free Press.

Niiniluoto, Ilkka 1984: Tiede, filosofia ja maailmankatsomus. Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta. Helsinki: Otava.

Nousiainen, Kevät 2001: Yhdenvertaisuudesta, sukupuolierosta ja syrjinnästä – Kevät Nousiainen & Anu Pylkkänen Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. *Forum iuris*, 16–67. Helsinki: Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Oberg, Kalevi 2006 [1960]: Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology* 1960, 7, 177–182 – Curare. *Journal of Medical Anthropology and Transcultural Psychiatry* 2006, 29 (2+3), 142–146.

Oksanen, Annika 2007: Siirtonaisena Singaporessa. Ulkomaantyökomennuksille mukaan muuttaneet suomalaisnaiset kertovat kokemuksistaan. *SoPhi* 107. Helsinki: Minerva Kustannus Oy.

Pascoe, Robin 2003: *A Moveable Marriage. Relocate Your Relationship without Breaking It*. Vancouver: Expatriate Press.

Pascoe, Robin 2009: *A Broad Abroad. The Expat Wife's Guide to Successful Living Abroad*. Vancouver: Expatriate Press.

Peltonen, Tuomo 1998: Expatriate Experience and Career. Studies on cross-cultural transfers, modern ordering and the limits of career management in multinational corporations. *Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis* 139. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.

Pylkkänen, Anu 2001: Avioliitto, perhe, sukupuoli – suomalainen näkökulma – Kevät Nousiainen & Anu Pylkkänen Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. *Forum iuris*, 69–144. Helsinki: Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.

Raghuram, Parvati 2007: The difference that skills make: gender, family migration strategies and regulated labour markets – *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2), 303–321.

Rantanen, Päivi 1998: Köyhä mutta paras. Topeliaaninen paradoksi Suomesta – Päivi Molarius (toim.) *Konteksti – tutkimuksen avainsana?* Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja 51 (1), 102–108. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Raunio, Aino 1996: Vieraan kulttuurin kohtaaminen käytännössä – FINTRA (toim.) *Ihminen ja kulttuuri. Suomalainen kansainvälistyvässä maailmassa*. Julkaisu nro 72, 105–141. Tampere: FINTRA.

Richardson, Julia 2006: Self-directed expatriation: family matters – *Personnel Review* 35 (4), 469–486.

Riusala, Kimmo & Suutari, Vesa 2000: Expatriation and careers: perspectives of expatriates and spouses – *Career Development International* 5 (2), 81–90.

Rousku, Kristiina 1998: Käytännön muutto-opas – Heikki Alanko & Kristiina Rousku *Työ ja koti maailmalla. Muuttajan valmentautumisopas*. Julkaisu nro 122, 55–130. Helsinki: FINTRA.

Ruckenstein, Minna 2004: Esipuhe: Osaajat, asiantuntijat, ekspatriaatit – Minna Ruckenstein (toim.) Työpaikkana maailma. Lähtijöiden näkökulma globaaliin talouteen. Sitra 263, 8–16. Helsinki: Edita.

Ruckenstein, Minna & Stark, Eija 2004: Osaajien kansainväliset markkinat – Minna Ruckenstein (toim.) Työpaikkana maailma. Lähtijöiden näkökulma globaaliin talouteen. Sitra 263, 18–39. Helsinki: Edita.

Ruotsala, Helena 2002: Muuttuvat palkiset. Elo, työ ja ympäristö Kittilän Kyrön paliskunnassa ja Kuolan Luujärven poronhoitokollektiiveissa vuosina 1930–1995. Kansatieteellinen arkisto 49. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä – Pirjo Korkiakangas, Pia Ohlsson & Helena Ruotsala (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite 11, 45–76. Helsinki: Ethnos

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Johdanto – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, 9–21. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus, 22–56. Tampere: Vastapaino.

Seidman, Irving 1998: Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences. (2nd ed.) New York: Teachers College Press.

Selänniemi, Tom 1996: Matka ikuiseen kesään. Kulttuuriantropologinen näkökulma suomalaisten etelänmatkailuun. Toimituksia 649. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Simmel, Georg 1971: The Stranger – Donald N. Levine (toim.) Georg Simmel On Individuality and Social Forms: Selected Writings. Heritage of Sociology, 143–149. Chicago: The University of Chicago Press.

Sintonen, Teppo 1999: Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadan suomalaiset miehet elämänsä kertojina. SoPhi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Smith, Dorothy E. 1987: The Everyday World As Problematic. A Feminist Sociology. Northeastern series in feminist theory. Boston, MA: Northeastern University Press.

Snellman, Hanna 2003: Sallan suurin kylä – Göteborg. Tutkimus Ruotsin lappilaisista. Toimituksia 927. Helsingin: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Stewart, Louise & Leggat, Peter A. 1998: Culture Shock and Travelers – Journal of Travel Medicine 5 (2), 84–88.

Storti, Craig 1990: The Art of Crossing Cultures. Yarmouth, Maine: Intercultural Press, Inc.

Suojanen, Päivikki 1996: Kulttuurien tutkijan arki. Kokemuksia omasta ja vieraasta. Jyväskylä: Antrokirjat.

Suojanen, Päivikki & Suojanen, Matti K. 2000: Retulaatsissa Miamissa. Kasvokkain amerikansuomalaisten kanssa. Tutkimuksia 23. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Suomen Bangkokin suurlähetystö [online].

<<http://www.finland.or.th/Public/default.aspx?nodeid=43715&culture=fiFI&contentlan=1&displayall=1>> [19.8.2012]

Suutari, Vesa & Brewster, Chris 2000: Making Their Own Way: International Experience Through Self-Initiated Foreign Assignment – *Journal of World Business* 35 (4), 417–436.

Suutari, Vesa & Brewster, Chris 2003: Repatriation: empirical evidence from a longitudinal study careers and expectations among Finnish expatriates – *International Journal of Human Resource Management* 14 (7), 1132–1151.

Söderling, Ismo 2003: Siirtolaisuus globalisaation käyttövoimana. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Tahvanainen, Marja 1998: Expatriate Performance Management. The Case of Nokia Telecommunications. *Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis* 134. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.

Triandafyllidou, Anna, Gropas, Ruby & Vogel, Dita 2007: Introduction – Triandafyllidou, Anna & Gropas, Ruby (toim.) *European Immigration. A Sourcebook*, 1–18. Abingdon, Oxon: Ashgate Publishing Group.

Tuomi-Nikula, Outi 1989: Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä. *Suomi* 148. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Valaskivi, Jaakko 2004: Kotityötä ja etätyötä Tokiossa – Minna Ruckenstein (toim.) *Työpaikkana maailma. Lähtijöiden näkökulma globaaliin talouteen*. *Sitra* 263, 185–199. Helsinki: Edita.

Veijola, Soile 1997: Luku, suku ja sosiaalinen. Tai puuko varsinainen sosiaalinen myös naissuvun mukaan? – *Naistutkimus* 10 (4), 2–29.

Vilkko, Anni 1997: Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. *Toimituksia* 663. Tampere: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Warinowski, Anu 2012: Maailmalle yhtenä, takaisin toisena? Suomalaisten ekspatriaattiperheiden lapset kulttuurisissa siirtymissä. *Tutkimuksia A* 42. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Liite

Haastattelurunko

Perustiedot:

nimi, ikä
ammatti, koulutus
kotipaikka, asuinpaikka Suomessa
perhe
kuinka kauan asunut Thaimaassa, Bangkokissa

Lähtö:

miten lähdöstä päätettiin?
valmistautuminen?
aiempia kokemuksia ulkomaankomennuksilta?
ennakko-odotukset vs. todellisuus?

Thaimaa:

näkymys maasta ja kulttuurista?
tutustuminen, tiedonhankinta?
hyvät ja huonot puolet?
kulttuurierot, yhteentörmäykset?
kokemus sopeutumisesta?
kokemus paikallisista ihmisistä? tutustuminen?
millainen suhde? toivoisiko enemmän?
thaimaalaisten kuva länsimaalaisista?
onko opetellut kieltä?

Arki:

päivän kulku?
erot ja yhtäläisyydet vrt. arki Suomessa?
muutokset elämäntyyliin?
arjen hyvät puolet ja hankaluudet?
omat ennakkokäsitykset?
muiden ennakkoluulot, onko kokenut, millaisia?
väliaikaisuus, muutokset, vaikutus?
vaikutus perhesuhteisiin?
onko töissä? työn teon merkitys?
onko kotona, hyvät ja huonot puolet?

harrastukset?
ekspatriaattipuolison asema?

Suomi, suomalaisuus:

koti-ikävä?
mitä kaipaa, mitä ei? (suku, ystävät, työ, ilmasto jne.)
miten usein käy Suomessa, missä?
muu yhteydenpito?
vieraat Suomesta, tuliaisheet, tärkeät esineet?
koti, missä?
kuva Suomesta, onko muuttunut?
suomalainen, maailmankansalainen, jotain muuta?
juuret? kokeeko irtautuneensa? vierauden tunteita?
perinteet ja niiden merkitys? mitä ja miten? muutos?
paikallisen kulttuurin ja tapojen vaikutus?

Ekspatriaattiyhteisö:

suomalaisen yhteisön merkitys?
sopeutuminen yhteisöön?
suljettu vai avoin, kenelle?
edut ja haitat?
kansainvälinen yhteisö?
ystävyyssuhteet, niiden merkitys?
suhteiden kestävyys?

Tulevaisuus:

tunteeko ulkomailla vietetyn ajan muuttaneen itseään?
mitä menettänyt, mitä saanut?
onko ollut sen arvoista, katuuko mitään?
voisiko kuvitella jäävänsä?
haluaako palata Suomeen? paluuseen liittyviä pelkoja?
olisiko valmis lähtemään uudelleen?
suunnitelmat, toiveet, epävarmuudet?